LESZEK ZUGAJ

GMINA WISZNICE – DZIEJE SAMORZĄDU I ADMINISTRACJI (AKTY PRAWNE, MAPY, DANE)

Lublin 2020

WSTĘP

Na początku XIX wieku na obszarze dzisiejszej gminy Wisznice funkcjonowały dwa miasta; Wisznice oraz Horodyszcze. Pierwsze z nich uzyskało prawa miejskie jeszcze w 1579 roku, natomiast drugie przed 1569 rokiem.

Nowoczesne formy samorządu lokalnego zostały wprowadzone na ziemiach polskich w okresie Księstwa Warszawskiego (1807-1815), okresu dominacji Francji na ziemiach polskich. Jedną z ustaw wykonawczych do Konstytucji Księstwa był dekret z 23 lutego 1809 roku *o gminach miejskich i wiejskich*.

Na mocy tych postanowień administracja miejska należała do burmistrza mianowanego przez władcę. Burmistrzowi w urzędowaniu pomagali ławnicy pełniący funkcje bezpłatnie. Organem samorządowym była rada miejska, której członków mianował prefekt[1] z listy kandydatów przedstawionych przez zebranie posiadaczy miejskich[2].

W tym czasie powołano także gminy wiejskie na czele z wójtami. Wójtami (urzędnikami państwowymi) z mocy prawa stawali się właściciele ziemscy. Gminy wiejskie liczyły przynajmniej 10 domów[3] i musiały obejmować jeden majątek ziemski.

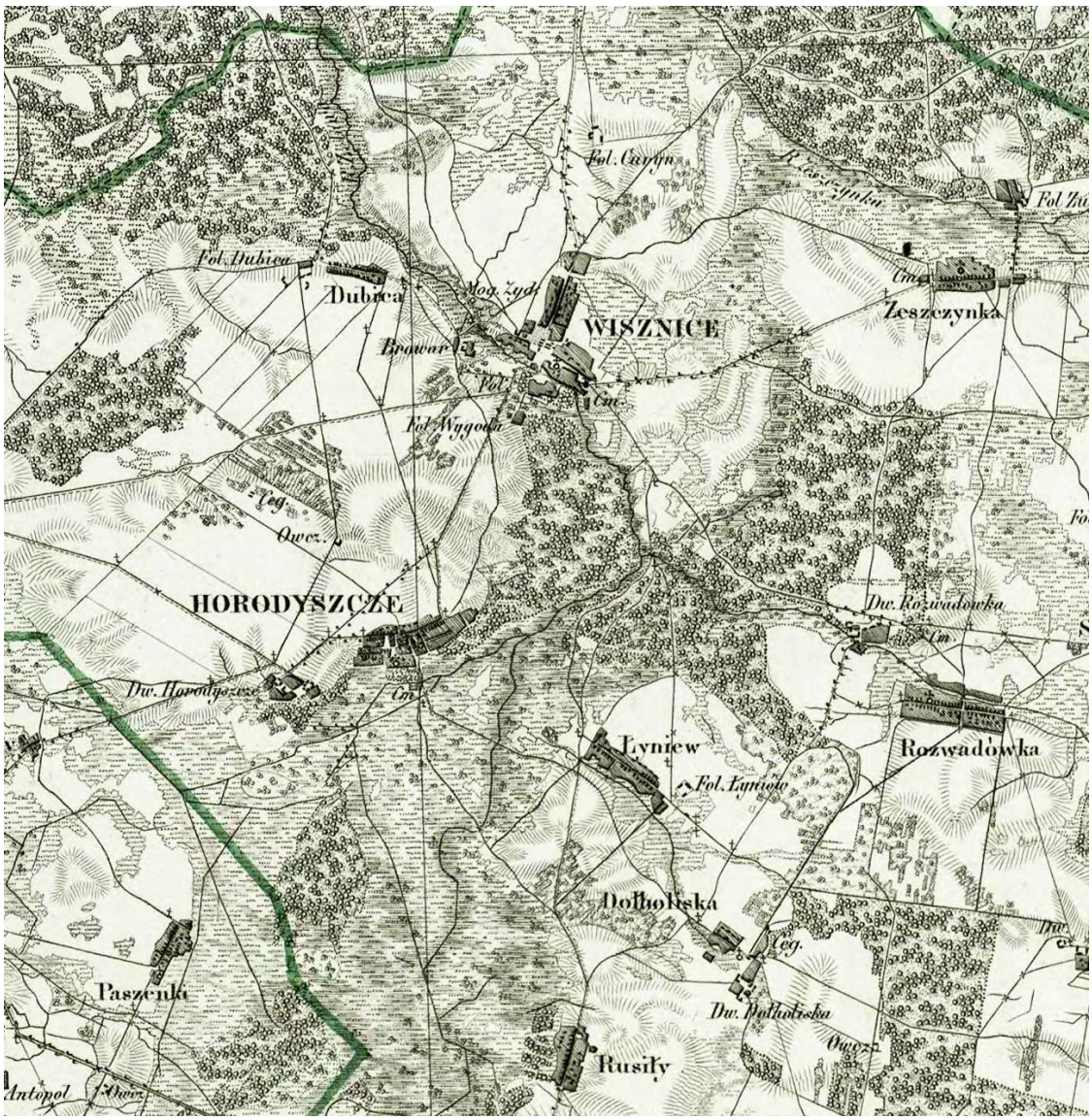
W 1815 roku, gdy powstało Królestwo Polskie – państwo zależne od Rosji, utrzymano dawny ustój lokalny. Na mocy postanowienia namiestnika państwa z 1816 roku w miastach wprowadzono *zwierzchność miejską.* Składała się ona z burmistrza oraz ławników. Burmistrza mianowała Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policji na wniosek komisji wojewódzkich. Zwierzchność miejska zobowiązana była do zarządzania własnością gminną, czuwała nad przestrzeganiem prawa, zajmowała się doglądaniem robót publicznych, utrzymaniem dróg i mostów, co roku przeprowadzała spis ludności, zasiewów, zbiorów, zajmowała się kwaterunkiem wojska, poborem podatków, rozkładaniem kar na ludność miejską. Zwierzchność także sprawowała sądownictwo cywilne. Burmistrz pobierał wynagrodzenie, natomiast ławnicy w miarę możliwości budżetowych miasta[4].

W 1846 roku urzędy municypalne (miejskie) zastąpiono magistratami nie

[1] Naczelnik departamentu – województwa.
[2] Artur Korobowicz, Wojciech Witkowski, *Historia ustroju i prawa polskiego,* 5 wydanie, Warszawa 2012, s. 117.
[3] Dymów, według ówczesnego nazewnictwa.
[4] Artur Korobowicz, Wojciech Witkowski, *Historia….*, s. 118.

zmieniając jednak ich ustroju i kompetencji. Większość funkcji samorządowych przejęli naczelnicy powiatów. Zakazano nawet zebrań miejskich w celu wyboru radnych. Radnych i ławników powoływały same magistraty w porozumieniu ze znaczniejszymi obywatelami miast[5].

Na terenach wiejskich każda większa miejscowość stanowiła w zasadzie oddzielną gminę, na czele z wójtem – dziedzicem. W tej okolicy funkcjonowały rozległe gminy ordynackie. Pomocnikiem wójta pozostawał sołtys powoływany w danej wsi. Zmiany właściciela gruntów powodowały zmianę wójta. Był to dość kłopotliwy system dla władz nadrzędnych. Dodatkowo ludność chłopska nadal była całkowicie zależna od ziemian.

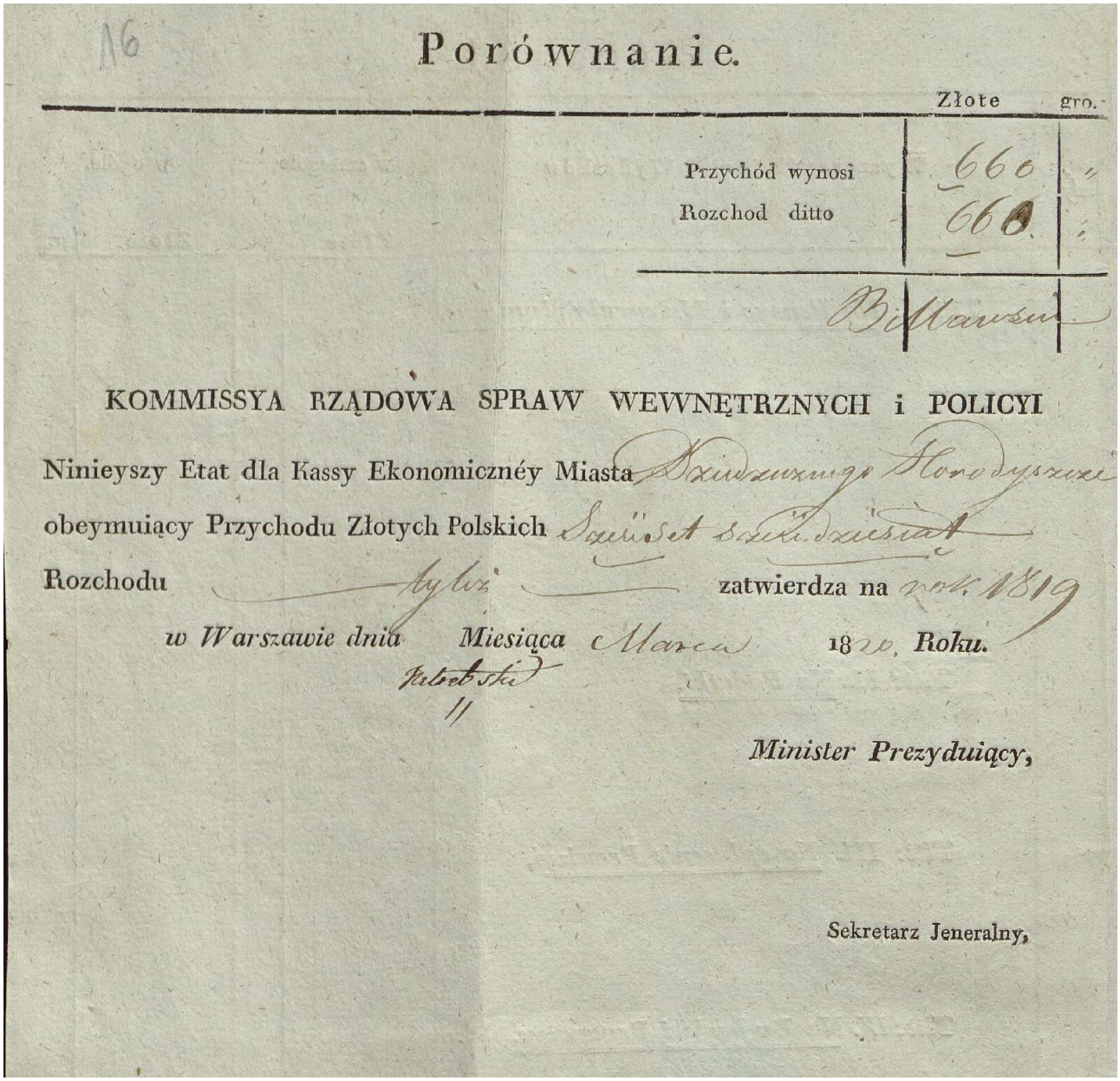

[5] Tamże, s. 119.

Fragment *Topograficznej Karty Królestwa Polskiego* z 1839

MIASTO HORODYSZCZE

Horodyszcze funkcjonowało jako miasto prywatne w województwie podlaskim, następnie w guberni podlaskiej (1837-1844) i guberni lubelskiej (po 1844 roku).

16

Porównanie.

	Złote	gro.
Przychód wynosi	660	"
Rozchod ditto	660	"

W Warszawie

KOMMISSYA RZĄDOWA SPRAW WEWNĘTRZNYCH i POLICYI

Ninieyszy Etat dla Kassy Ekonomicznéy Miasta Dziedzicznego Horodyszcze

obeymuiący Przychodu Złotych Polskich Sześćset sześćdziesiąt

Rozchodu Sześć zatwierdza na rok 1819

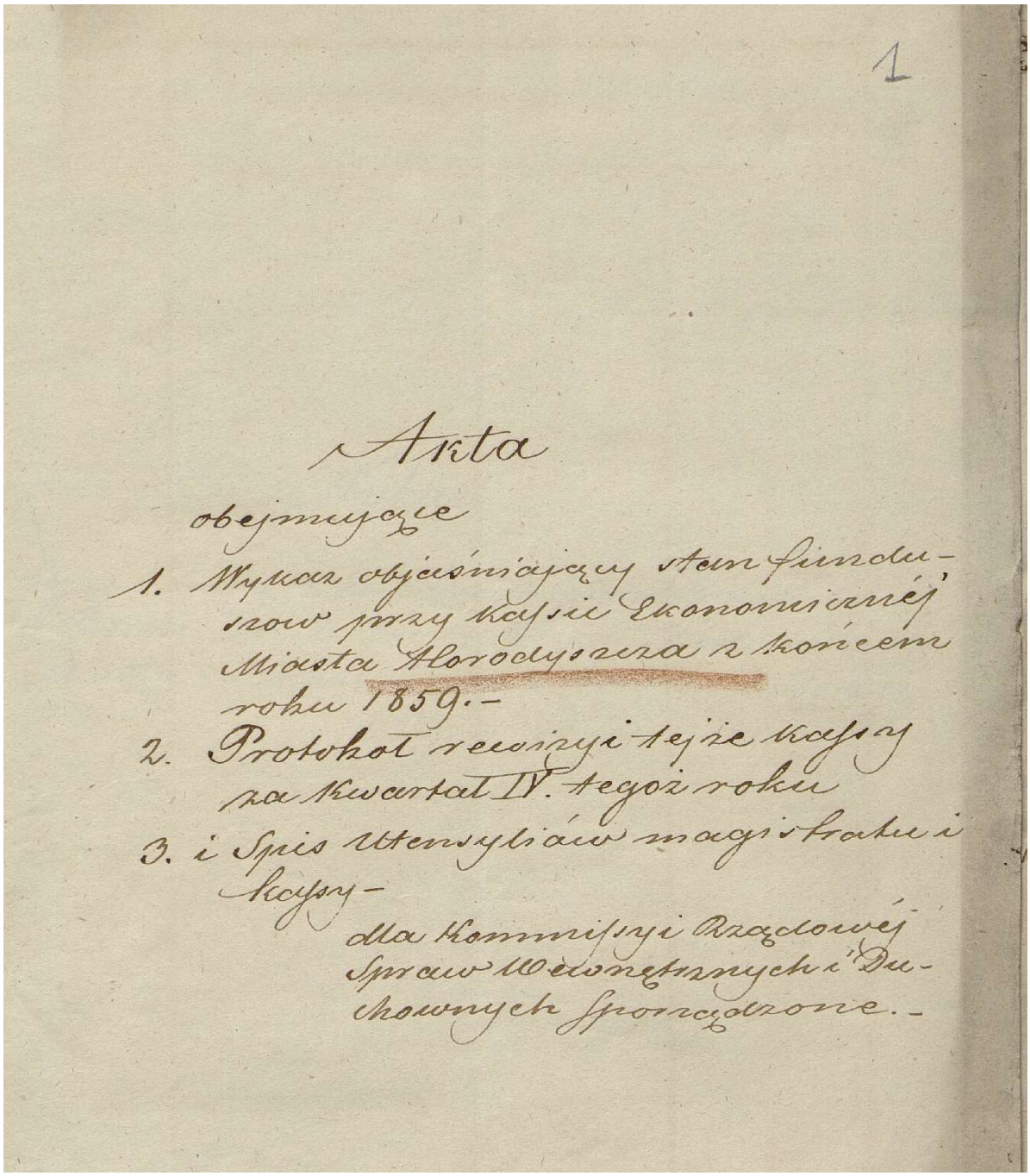
w Warszawie dnia Miesiąca Marca 1820 *Roku.*

Jabłoński

Minister Prezyduiący,

Sekretarz Jeneralny,

Fragment akt miasta Horodyszcze z 1820 roku (Archiwum Akt Dawnych)

1

Akta

obejmujące

1. Wykaz objaśniający stan funduszów przy kasie Ekonomicznej Miasta Horodyszcza z końcem roku 1859.-
2. Protokół rewizyi tejże kasy za kwartał IV. tegoż roku
3. i Spis utensyliów magistratu i kasy.-

dla Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych sporządzone.-

Fragment akt miasta Horodyszcze z 1859 roku (Archiwum Akt Dawnych)

MIASTO WISZNICE

Wisznice działało jako miasto prywatne w województwie podlaskim, następnie w guberni podlaskiej (1837-1844) i guberni lubelskiej (po 1844 roku).

№ 17.
DZIENNIK URZĘDOWY
Województwa Podlaskiego.
Siedlce dnia 11/23 Kwietnia 1836. Roku.

Urząd Municypalny Miasta Wisznic.

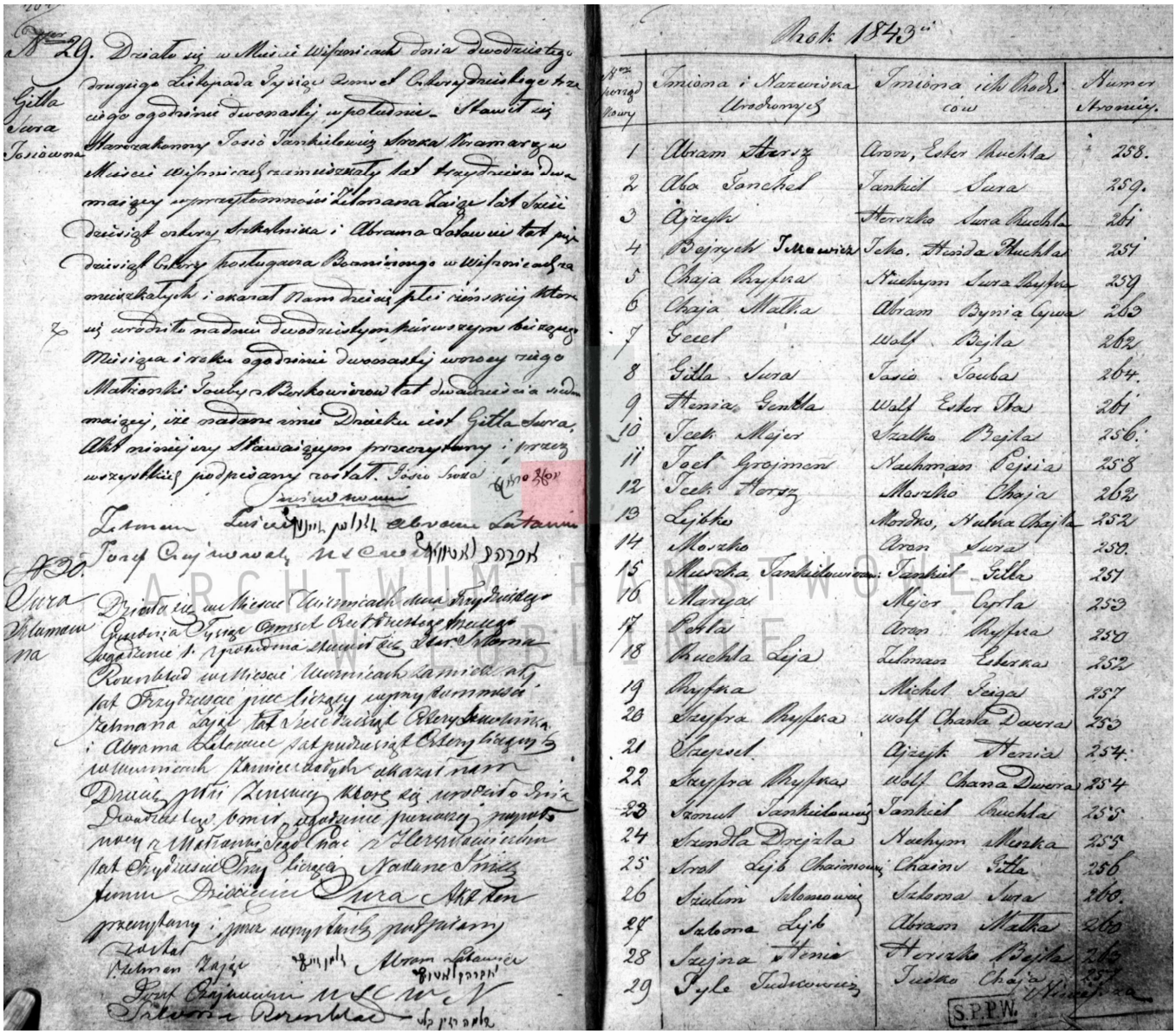
W zastosowaniu się do Punktu 2. w Reskrypcie Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Publicznego daty 3 Lipca r. z. Nr. 1710. przez Dziennik Wojewódzki Nr. 31. ogłoszonym, zamieszczonego, Urząd Municypalny podaje niniejszém do powszechnéj wiadomości, iż W. Jan Zajączkowski Rządca Dóbr Wisznickich w Mieście Wisznicach zamieszkały, zgłosił się o wydanie mu świadectwa do Paszportu Emigracyjnego w Kraj Cesarsko Austryacki do wyniesienia się na zawsze a to dla uprzedzenia każdego kogo to interessować może, czyli rzeczony W. Jan Zajączkowski na zawsze z kraju wynosić się chcący, uczynił zadosyć przyjętym na siebie tak względem Rządu jako też Osób prywatnych wypływającym z różnych stosunków obowiązkom; a następnie zaniesienia z tego tytułu w przeciągu 4. tygodni od daty niniejszego Obwieszczenia rekwizycyi o wstrzymanie Paszportu Emigracyjnego, które według przepisów jedynie w formie Sądowéj prawnéj do najbliższéj Władzy właściwéj,

czynione bydź mają; — po upływie bowiem zakreślonego czasu bez względu na żadne poźniéj w tym przedmiocie zanoszone Reklamacye świadectwo do pozyskania paszportu Emigracyjnego wydane zostanie.

w Wisznicach dnia 24 Marca (5 Kwietnia) 1836 roku.

Nr. 4361. *Koziński* Zast: Bur:

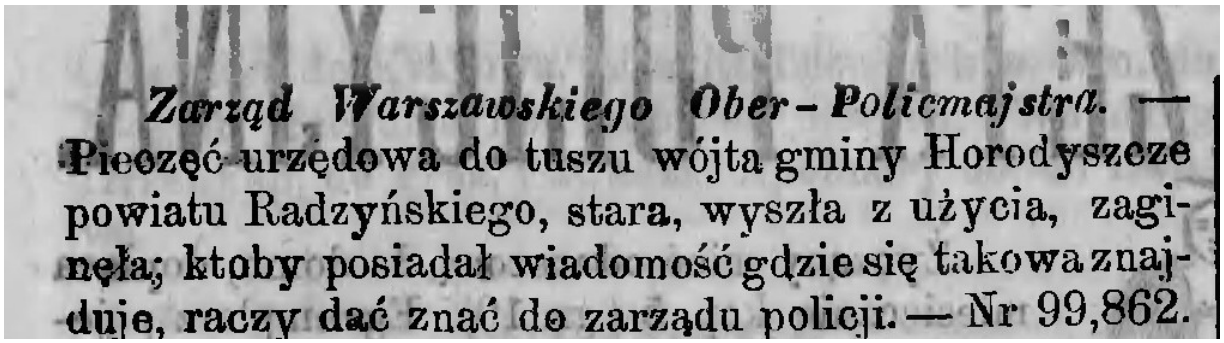
Fragment Dziennika Urzędowego Województwa Podlaskiego z 1837 roku

Fragment akt okręgu bożniczego wyznania mojżeszowego w Wisznicach z 1843 roku (AP Lublin)

GMINY WIEJSKIE LATA 1859-1914

Na mocy ukazów carskich z 3 (15) marca[6] 1859 roku rozpoczęto wprowadzenie większych gmin wiejskich (zbiorowych) liczących, co najmniej 50 domów pod nadzorem właścicieli ziemskich[7]. Gminy te przypominały swoim obszarem współczesne gminy. Mniejsze majątki ziemskie mogły być połączone w jedną gminę. Właściciele ziemscy sami wybierali spośród siebie wójta i przedstawiali do zatwierdzenia przez Komisję Rządową do Spraw Wewnętrznych. Jeżeli przedstawiony kandydat nie posiadał kwalifikacji, właściciele musieli zaproponować inną osobę. W razie kłopotów ze znalezieniem kandydata, wójta wyznaczała Komisja Rządowa na koszt właścicieli. Do pomocy wójt miał radnych, wybranych przez mieszkańców, zatwierdzonych przez naczelnika powiatu. Od 1859 roku sołtysów wybierali sami mieszkańcy. Gminy te tworzono stopniowo w ciągu kilku lat. **W tym czasie powołano rozległą gminę zbiorową Horodyszcze.**

Zarząd Warszawskiego Ober-Policmajstra. — Pieczęć urzędowa do tuszu wójta gminy Horodyszcze powiatu Radzyńskiego, stara, wyszła z użycia, zaginęła; ktoby posiadał wiadomość gdzie się takowa znajduje, raczy dać znać do zarządu policji. — Nr 99,862.

Fragment „Gazety Policyjnej" z 1863 roku, nr 63, s. 2.

W 1863 roku wybuchło powstanie styczniowe zakończone w następnym roku. Władze carskie w 1864 roku przystąpiły do uwłaszczenia ziemi dworskiej, aby w ten sposób odciągnąć chłopów od walki. Ziemia dworska użytkowana przez chłopów stała się ich własnością. W każdej wsi przystąpiono do wymierzania gruntów. Powstały tabele likwidacyjne, szczegółowo opisujące własność gruntów w każdej wsi.

[6] W Polsce i Rosji stosowano różne kalendarze.
[7] Dziennik Praw Królestwa Polskiego, tom 53, 1859, s. 5-15.

Божіею Милостію

МЫ, АЛЕКСАНДРЪ II,

Императоръ и Самодержецъ Всероссійскій, Царь Польскій, Великій Князь Финляндскій,

и проч., и проч., и проч.

Объявляемъ всѣмъ вѣрнымъ подданнымъ НАШИМЪ въ Царствѣ Польскомъ:

Августѣйшій Родитель НАШЪ, въ непрестанномъ попеченіи о благѣ ввѣренныхъ ЕМУ народовъ, всегда обращалъ особенное вниманіе на самое многочисленное и наименѣе обезпеченное сословіе земледѣльцевъ. Приступая къ устройству онаго въ Царствѣ Польскомъ, ОНЪ началъ съ крестьянъ, живущихъ въ имѣніяхъ казенныхъ и въ имѣніяхъ маіоратныхъ, пожалованныхъ русскимъ помѣщикамъ; крестьяне эти были постепенно освобождаемы отъ барщины, и земли, имъ отведенныя, облагались, соразмѣрно ихъ качеству и стоимости, умѣреннымъ чиншемъ. Благодѣтельныя послѣдствія сихъ мѣръ не замедлили обнаружиться въ быстромъ и постоянно возрастающемъ благосостояніи означенныхъ поселянъ.

За тѣмъ, указомъ $\frac{26\text{ Мая}}{7\text{ Іюня}}$ 1846 года дарованы многія льготы и тѣмъ крестьянамъ, кои поселены въ имѣніяхъ, принадлежащихъ владѣльцамъ польскимъ и разнымъ учрежденіямъ; между прочимъ отмѣнена

ц. п., 1.

Z Bożéj Łaski

MY, ALEXANDER II,

Cesarz i Samowładca Wszech Rossyi, Król Polski, Wielki Xiążę Finlandzki,

etc., etc., etc.

Objawiamy wszystkim NASZYM wiernym poddanym w Królestwie Polskiem:

Najdostojniejszy Rodzic NASZ, w nieustannéj troskliwości o pomyślność powierzonych MU ludów, zwracał ciągle szczególną uwagę na najliczniéjszą a najmniéj obdarzoną klassę rolników. Przystępując do jéj urządzenia w Królestwie Polskiém, rozpoczął ON od włościan, zamieszkałych w dobrach Rządowych i w dobrach Najmiłościwiéj rozdarowanych Obywatelom Rossyjskim. Włościanie dóbr tych stopniowo oswobadzani byli od pańszczyzny, a wydzielone im grunta, stosownie do dobroci i wartości ich, obłożone zostały umiarkowanym czynszem.

Dobroczynne środków tych skutki wkrótce objawiać się zaczęły w szybkim i wzrastającym ciągle dobrym bycie rzeczonych włościan.

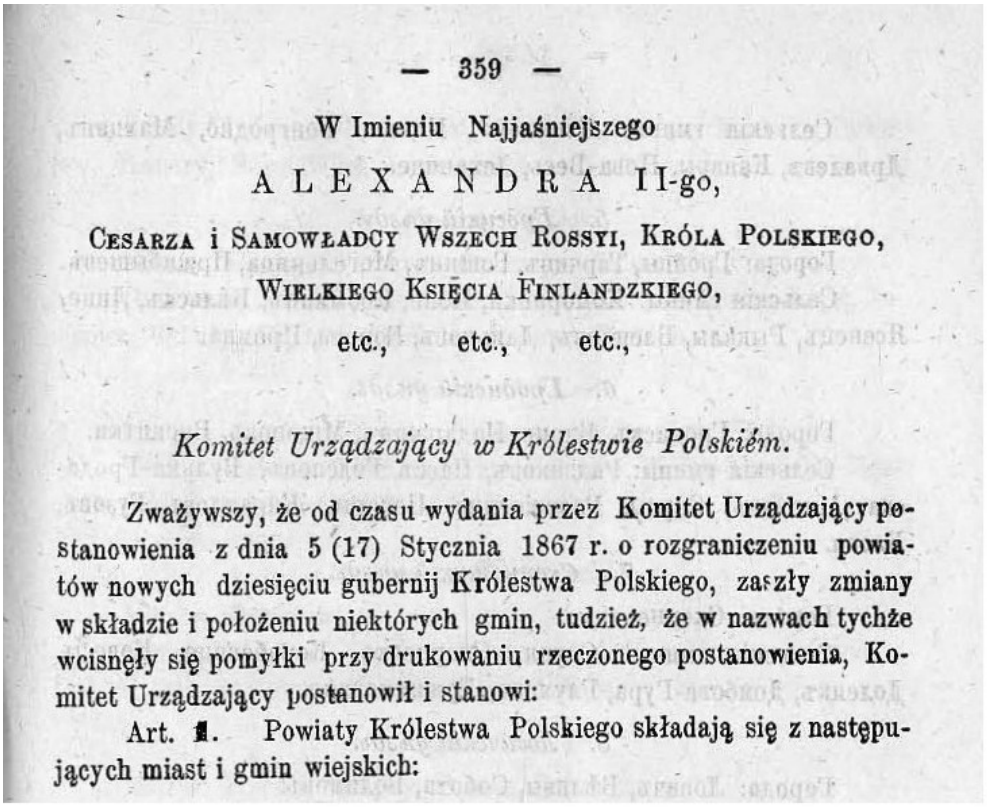
Późniéj, Ukazem z dnia $\frac{26\text{ Maja}}{7\text{ Czerwca}}$ 1846 roku poczyniono też liczne ulgi Włościanom w dobrach do Obywateli Polskich i do Instytutów należących; między innemi zniesiono większą część darmoch i najmów przymuso-

1

Ukaz carski o uwłaszczeniu z 1864 roku

Drugą reformą władz carskich było nadanie samorządu gminom wiejskim już funkcjonującym (tworzonym po 1859 roku). Ukaz carski z 19 lutego (2 marca) 1864 roku[8] zmienił ustrój gminny istniejący na polskiej wsi. Do tej pory to właściciele ziemscy zarządzali gminami wiejskimi, po 1864 roku decydujący głos posiadali włościanie (chłopi), jednak pod ścisłym nadzorem władz rosyjskich. Władze preferowały na urzędach ludzi chłopskiego pochodzenia[9].

W kilka lat później, w 1866 roku, przystąpiono w Królestwie Polskim do reformy administracji państwa. Miało to na celu unifikację tego kraju z Cesarstwem Rosji. **Funkcjonującą już gminę Horodyszcze przyporządkowano do powiatu włodawskiego i guberni siedleckiej.**

— 359 —

W Imieniu Najjaśniejszego

ALEXANDRA II-go,

Cesarza i Samowładcy Wszech Rossyi, Króla Polskiego,

Wielkiego Księcia Finlandzkiego,

etc., etc., etc.,

Komitet Urządzający w Królestwie Polskiém.

Zważywszy, że od czasu wydania przez Komitet Urządzający postanowienia z dnia 5 (17) Stycznia 1867 r. o rozgraniczeniu powiatów nowych dziesięciu gubernij Królestwa Polskiego, zaszły zmiany w składzie i położeniu niektórych gmin, tudzież, że w nazwach tychże wcisnęły się pomyłki przy drukowaniu rzeczonego postanowienia, Komitet Urządzający postanowił i stanowi:

Art. 1. Powiaty Królestwa Polskiego składają się z następujących miast i gmin wiejskich:

Nagłówek aktu regulacji systemu administracji państwa z przełomu 1866 i 1867 roku

[8] Dziennik Praw Królestwa Polskiego, 1864, s. 37 i następne.

[9] Szumski J., *Chłopi a gmina w guberni łomżyńskiej*, *Studia Łomżyńskie*, tom IV, s. 39.

Gminy Wiejskie: Prześmyki, Łysów, Chlebczyn, Czuchleby, Kornica, Gołowczyce, Zakanale, Olszanka, Chuszlew, Swory, Witulin, Pawłów, Rokitno, Bochukały. do Sądu Łosickiego.—

5. Powiat Bielski.

Miasta: Biela, Piszczac, Łomazy, Kodeń, Terespol, Sławatycze, Rososz.

Gminy Wiejskie: Sitnik, Sidorki, Lubienka, Kościeniewicze, Huszcza, Połoski, Dobryń, Międzyles, Sławatycze, Zabłoć, Kostomłoty, Kobylany-Nadbużne.

6. Powiat Włodawski.

Miasta: Włodawa i Orchówek, Parczew, Ostrów, Horodyszcze, Wisznice.

Gminy Wiejskie: Tyśmienica, Uścimów, Dębowa-Kłoda, Krzywo-Wierzba, Opole, Horodyszcze, Romanów, Turna, Wola-Wereszczyńska Wyryki, Hańsk, Włodawa, Sobibór, Bytyń.

7. Powiat Radinski.

Miasta: Radin, Wohyń, Międzyrzec.

Gminy Wiejskie: Sitno, Burza, Kąkolewnica, Misie, Tłuściec, Zagajki, Żerocin, Szóstka, Lisia-Wólka, Żelizna, Brzozowy-Kąt, Suchowola, Siemień, Milanów, Jabłoń.

8. Powiat Łukowski.

Miasta: Łukow, Adamów, Stoczek, Kock, Łysobyki, Serokomla.

Gminy Wiejskie: Prawda, Dąbie, Krasuse, Jakusze, Miastków, Tuchowicz, Celiny, Łuków, Gołąbki, Trzebieszów, Stanin, Ulan, Skrzyszew, Jarczew, Radoryż, Wojcieszków, Gułów, Mysłów, Ryżki, Charlejów, Białobrzegi.

9. Powiat Garwolinski.

Miasta: Garwolin, Łaskarzew, Osieck, Parysów, Maciejowice, Stężyca, Żelechów.

Gminy Wiejskie: Warszawice, Podłęż, Osieck, Pszonka, Sobienie-Jeziory, Wola-Rembkowska, Unin, Wilga, Ruda-Talubska, Dąbrowa, Maciejowice, Sobolew, Korycka-Wola, Żyżyn, Trojanów, Ułęż, Pawłowice, Ryki, Żelechów, Kłoczew.

Gminy podkreślone należą do Sądu w Żelechowie (15 gmin).

VIII. Gubernja Płocka.

1. Powiat Płocki.

Miasta: Płock, Bielsk, Drobin, Bodzanów, Wyszogród.

L.P. Ruda Talubska przyłączona z gminy Unin pod nazwą Późne z wyłączeniem wsi Zakrzewice. post. administ. 7 Czerwca 1871. Gazeta Warsz. N. 172. for. 1871 r.

Dziennik Praw Królestwa Polskiego z 1867 roku, s. 379.

861 mk., 5771 mr. gruntu. Gmina H. graniczy z gm. Opole i Romanów, liczy 4967 mk., rozległ. 13894 mr., sąd gm. okr. I i st. poczt. w Wisznicach, urząd gm. we wsi Dubica od Włodawy 41 1/4 w. odl. W skład gm. wchodzą: Curyn, Dołholiska, Dubica, Horodyszcze, Łyniów, Połubicze, Romaszki, Rowiny, Wyszenica, Wygoda i Zacisze. 2.) **H.**, wś, pow. chełmski, gm Staw, par. Czułozyce. Jest tu kopalnia piaskowca używanego na kamienie młyńskie. W 1827 r. było 29 dm., 265 mk.; obecnie liczy gruntów dwor. 972 mr., włośc. 798 mr. i 39 osad. Do wsi H. należy awuls Zielona lub Malowana. 3.) **H.**, wś, pow. sej-

Opis gminy Horodyszcze z końca XIX wieku (*Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Wawelskiego. Tomy I-XIV. Warszawa 1880-1902, tom III, s. 143)

UTRATA PRAW MIEJSKICH HORODYSZCZA I WISZNIC

Po reformie ustroju gminnego, powołaniu nowych powiatów i guberni postanowiono zająć się także kwestią miast, a głównie ich liczby. W Królestwie Polskim było ich bowiem bardzo dużo, większość z nich powstało jeszcze w średniowieczu i borykały się ze stagnacją gospodarczą. Wynikało to z tego, że miasta obciążano tradycyjnie wieloma opłatami i podatkami. Były to na przykład: targowe, jarmarczne, rogatkowe, kopytkowe, kamienne, dyszlowe, wjazdowe, polanowe i inne[10]. Duże koszty pochłaniała administracja miejska (burmistrz, magistrat). Przy niskiej liczbie ludności miasta, niewielkim zakresie handlu oraz rzemiosła było to bardzo obciążające i nie pozwalało się rozwijać.

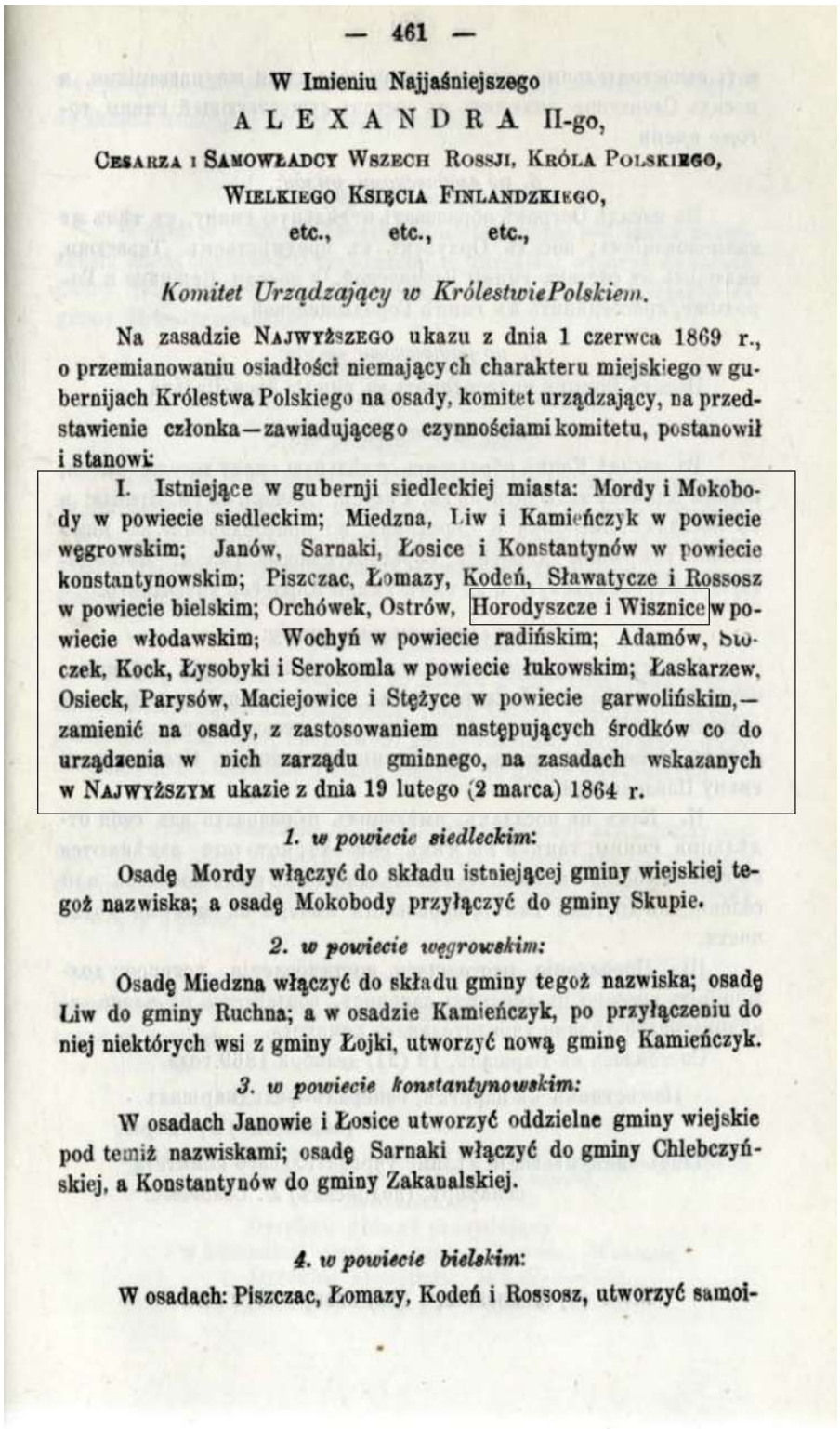
W opublikowanym w dniu 1 czerwca 1869 roku ukazie carskim czytamy: (…) *dostrzegliśmy, że w liczbie 452 miast królestwa, znajduje się wiele takich, które chociażby nazywają się miastami, jednakże z powodu nieznacznej liczby mieszkańców, małego rozwoju przemysłu i niedostateczności dochodów w rzeczywistości nie mają znaczenia miast i niegdyś zaliczane były do nich, dlatego tylko, że według ówczesnych praw miejscowych tylko w miastach dozwolone było prowadzenia handlu i rzemiosł* (…)[11].

Wydano zatem ukaz carski, według którego polecono „Komitetowi do spraw Królestwa Polskiego", aby miasta, które *z powodu nieznacznej liczby mieszkańców, małego rozwoju handlu niedostatecznych dochodów nie mają w rzeczywistości znaczenia miast, przemianować na osady miejskie i zastosować wobec nich moc ukazu z dnia 19 lutego 1864 roku o urządzeniu gmin wiejskich jako też wszystkich wydanych w jego rozwinięciu postanowień[12].*

Miasto Wisznice i Horodyszcze stanowiły niewielkie ośrodki miejskie. Władze nadrzędne postanowiły znieść prawa miejskie. Akt odebrania praw miejskich został ogłoszony 1 (13) stycznia 1870 roku i wszedł w życie w pierwszych miesiącach 1870 roku. Obie miejscowości zostały przekształcone w tak zwane „osady miejskie" i przyłączone do sąsiedniej gminy wiejskiej Horodyszcze[13]. Funkcjonowanie wspólnej jednostki oznaczało duże oszczędności. Zamiast trzech

[10] *Dziennik Praw Królestwa Polskiego,* 1869, s. 245.
[11] Tamże.
[12] Tamże.
[13] Dziennik Praw Królestwa Polskiego, 1869, s. 461.

urzędów funkcjonował tylko jeden. Status Horodyszcza spadł, natomiast Wisznice rozwijały się całkiem dobrze. Tam też z czasem umieszczono siedzibę władz gminy.

— 461 —

W Imieniu Najjaśniejszego
ALEXANDRA II-go,
Cesarza i Samowładcy Wszech Rossji, Króla Polskiego,
Wielkiego Księcia Finlandzkiego,
etc., etc., etc.,

Komitet Urządzający w Królestwie Polskiem.

Na zasadzie Najwyższego ukazu z dnia 1 czerwca 1869 r., o przemianowaniu osiadłości niemających charakteru miejskiego w gubernijach Królestwa Polskiego na osady, komitet urządzający, na przedstawienie członka—zawiadującego czynnościami komitetu, postanowił i stanowi:

I. Istniejące w gubernji siedleckiej miasta: Mordy i Mokobody w powiecie siedleckim; Miedzna, Liw i Kamieńczyk w powiecie węgrowskim; Janów, Sarnaki, Łosice i Konstantynów w powiecie konstantynowskim; Piszczac, Łomazy, Kodeń, Sławatycze i Rossosz w powiecie bielskim; Orchówek, Ostrów, Horodyszcze i Wisznice w powiecie włodawskim; Wochyń w powiecie radińskim; Adamów, Stoczek, Kock, Łysobyki i Serokomla w powiecie łukowskim; Łaskarzew, Osieck, Parysów, Maciejowice i Stężyce w powiecie garwolińskim,— zamienić na osady, z zastosowaniem następujących środków co do urządzenia w nich zarządu gminnego, na zasadach wskazanych w Najwyższym ukazie z dnia 19 lutego (2 marca) 1864 r.

1. w powiecie siedleckim:

Osadę Mordy włączyć do składu istniejącej gminy wiejskiej tegoż nazwiska; a osadę Mokobody przyłączyć do gminy Skupie.

2. w powiecie węgrowskim:

Osadę Miedzna włączyć do składu gminy tegoż nazwiska; osadę Liw do gminy Ruchna; a w osadzie Kamieńczyk, po przyłączeniu do niej niektórych wsi z gminy Łojki, utworzyć nową gminę Kamieńczyk.

3. w powiecie konstantynowskim:

W osadach Janowie i Łosice utworzyć oddzielne gminy wiejskie pod temiż nazwiskami; osadę Sarnaki włączyć do gminy Chlebczyńskiej, a Konstantynów do gminy Zakanalskiej.

4. w powiecie bielskim:

W osadach: Piszczac, Łomazy, Kodeń i Rossosz, utworzyć samoi-

Akt odebrania praw miejskich Horodyszcza i Wisznic (Dziennik Praw Królestwa Polskiego, 1869, s. 461)

ste gminy wiejskie pod temiż nazwiskami, a osadę Sławatycze włączyć do składu istniejącej gminy tegoż nazwiska.

5. w powiecie włodawskim:

W osadzie Ostrów utworzyć oddzielną gminę pod temże nazwiskiem; osadę Orchówek z przedmieściem Tarasiuki, włączyć do składu gminy Włodawskiej, a osady Wisznice i Horodyszcze, przyłączyć do gminy Horodyszczeńskiej.

6. w powiecie radińskim:

Osadę Wochyń przyłączyć do gminy Lisia-Wólka.

7. w powiecie łukowskim:

W osadzie Kock utworzyć oddzielną gminę tegoż nazwiska; osadę Adamów przyłączyć do gminy Gułow; Stoczek do gminy Prawda; a w osadach Łysobyki i Serokomla, po przyłączeniu do nich wsi z gminy Charlejów, utworzyć nowe gminy, Łysobykską i Serokomlską, poczem gminę Charlejów znieść.

8. w powiecie garwolińskim:

Osadę Łaskarzew włączyć do składu gminy Dombrowa, z przemianowaniem jej na Łaskarzewską; osadę Osieck włączyć do składu gminy tegoż nazwiska; Parysów do gminy Pszonka; osadę Maciejowice do gminy tegoż nazwiska i osadę Stężyca do gminy Pawłowickiej.

II. Tak w osadach, z których utworzone być mają gminy osobne, jako i w tych gminach, których skład ulega zmianie w skutek przyłączenia do nich osad albo wsi z innych gmin, dopełnić wybory na urzędy gminne.

III. Wykonanie niniejszego postanowienia, które w dzienniku praw zamieszczone być ma, wkłada się na członka-zawiadującego czynnościami komitetu urządzającego.

Членъ-завѣдывающій дѣлами учредительнаго комитета, сенаторъ, (подписалъ) *Я. Соловьевъ.*

Za zgodność:

Dyrektor główny prezydujący
w kommissji rządowej sprawiedliwości, *Wosiński.*

Dyrektor kancellarji, *Wł. Holewiński.*

Dzień ogłoszenia, dnia 1 (13) stycznia 1870 r.

Akt odebrania praw miejskich Horodyszcza i Wisznic c.d. (Dziennik Praw Królestwa Polskiego, 1869, s. 463)

USTRÓJ GMIN

Organem uchwałodawczym było zgromadzenie gminne. Zostało ustanowione w ukazie carskim *o urządzeniu gmin wiejskich* z 1864 roku[14]. Wywodziło się z tradycji dawnych wieców. Artykuł 6. ukazu carskiego głosił: *W gminach i gromadach wioskowych administrację interesów gminnych i gromadzkich powierza się zebraniom gminnym i gromadzkim oraz osobom przez takowe zebrania wybranym[15].*

Zebranie gminne było organem uchwałodawczym, najważniejszym w gminie. Mogli w nim uczestniczyć wszyscy pełnoletni mieszkańcy gminy posiadający co najmniej 3 morgi gruntów. Obligatoryjnie zwoływano je 4 razy w roku (zebrania zwyczajne). Mógł je zwoływać także wójt w ważnych sprawach gminy. Do kompetencji zebrania gminnego (art. 16) należały: wybór wójta i innych urzędników gminnych, rozstrzyganie spraw finansowych gminy – ułożenie budżetu gminy, ustanowienie podatków gminnych i rozkład ich pomiędzy poszczególne gromady, kontrola urzędników gminnych, rozporządzanie majątkiem gminy. Do ważności uchwał potrzebna była przynajmniej połowa uprawnionych. Uchwały zapadały jednomyślnie lub większością głosów. W przypadku *rozdzielenia się zebrania na dwie równe części, większość pozostanie przy tej połowie, do której wójt się przyłączy* (art. 18).

W przypadku uchwał dotyczących majątku gminy wymagana była zgoda 2/3 uprawnionych gospodarzy (art. 19)[16]. Wójt był z mocy prawa przewodniczącym zebrania, ewentualnie mógł przekazać te uprawnienia sołtysowi (na przykład w przypadku obrad dotyczących wójta)[17]. Jak wspomniano wyżej, w zebraniu gminnym mogli uczestniczyć tylko gospodarze posiadający grunty, a więc płacący podatki. Wynikało to z ówczesnej filozofii obywatelskiej, że o ważnych sprawach mogli decydować tylko ci, którzy płacą podatki.

Obrady zgromadzenia gminnego zapisywano w specjalnej księdze – „Uchwał Zgromadzenia Gminy". Księgę prowadził pisarz gminy (sekretarz), przechowywana była w urzędzie gminy.

[14] Ukaz o urządzeniu gmin wiejskich z 19 II (2 III) 1864, Dziennik Praw Królestwa Polskiego, tom 62, s. 37 i następne.
[15] Tamże.
[16] Tamże.
[17] Sołtysi musieli uzgodnić to między sobą, w razie braku zgody wójta zastępował najstarszy wiekiem sołtys.

Zgromadzenie gminne było krytykowane już w XIX wieku[18]. Współcześni samorządowcy pewnie nieraz spotykali się z zebraniami wiejskimi, na których czasem ścierają się różne poglądy, niekiedy trudno o racjonalne decyzje. Tym trudniej wyobrazić sobie zgromadzenie kilkuset lub więcej mieszkańców gminy, dodatkowo pod gołym niebem, którzy dyskutowali o budżecie gminy.

W praktyce państwa rosyjskiego, gdzie nie było wiele miejsca na demokrację, narzucano decyzje, a zebrania gminne je potwierdzały. Tak było na przykład w przypadku wyboru urzędników gminnych[19].

Zgromadzenia gminne były dość mało efektywne w ówczesnym systemie samorządowym. W czasach carskich urzędnicy rosyjscy umiejętnie kierowali pracami tego ciała uchwałodawczego i zebranie uchwalało wszystko to, co władze chciały. W okresie demokratycznego państwa, od 1918 roku, zgromadzenie mogło nareszcie pełnić swoje funkcje jako ciało przedstawicielskie całej pełnoprawnej społeczności gminnej. W praktyce jednak do głosu dochodziła czasem fałszywie pojmowana obywatelskość. Uczestnicy zgromadzenia uchwalający podatki starali się, aby były one jak najmniejsze. Wiele ważnych wydatków samorządu uważano za zbędne. W dużym tłumie łatwo było o demagogiczne hasła. Akta gminne dostarczają wielu przykładów tego typu działań.

Na czele organów wykonawczych stał **wójt gminy.** Instytucja wójta gminy ma w Polsce bardzo długą tradycję, sięgającą czasów średniowiecza[20]. Już pierwszy artykuł ukazu dotyczący wójta (art. 22.) wskazuje na rolę, jaką miał pełnić ten urzędnik: *Wójt gminy odpowiada za utrzymanie porządku i spokojności w gminie* (…)[21]. Jego władza rozciągła się według ukazu na wszystkie osoby przebywające w gminie, a nawet w *dworach dziedziców i wszelkich innych bez wyłączenia domach obywatelskich* (art. 23)[22]. Miał to być element kontroli „ludowej" ze strony władz zaborczych, także wobec ziemian, na których tak „zawiódł się" car w okresie powstania styczniowego.

Kompetencje wójta dzielono na kilka kategorii. Były to na przykład funkcje policyjne, wspominane wyżej, co oznaczało ogłaszanie zarządzeń władz zwierzchnich i pilnowanie ich przestrzegania. Miał obowiązek donoszenia zwierzchnikom

[18] Groniowski K., *Gmina w Królestwie Polskim…*, s. 216.
[19] J. Szumski, *Chłopi a gmina w guberni łomżyńskiej,* [w:] *Studia Łomżyńskie*, 1993, tom IV, s. 42.
[20] J. Hebda, *Z sołtysem i wójtem przez …*, passim.
[21] Ukaz o urządzeniu gmin wiejskich z 19 II (2 III) 1864, Dziennik Praw Królestwa Polskiego, tom 62, s. 37 i następne.
[22] Tamże.

o włóczęgach, dezerterach, przestępstwach popełnianych w gminie. Musiał czuwać także nad przestrzeganiem wyroków sądowych. Posiadał prawo kontrolowania dokumentów osób przejeżdżających przez teren gminy[23].

„Sprawa u wójta", obraz J. Chełmońskiego z 1873 roku

Kolejne uprawnienia wójta, według ukazu carskiego, to *sprawy gminne i administracyjne.* To właśnie wójt zwoływał i przewodził zebraniom gminnym, wykonywał uchwały zebrania, zarządzał budżetem gminnym i mieniem wspólnoty. Był też przełożonym sołtysów, którzy mieli wykonywać jego polecenia. Do jego obowiązków należało także utrzymanie w dobrym stanie dróg gminnych. W ukazie carskim podkreślano bezwarunkowe podporządkowanie naczelnikowi powiatu i wykonywanie jego poleceń. Ukaz carski dużo miejsca poświęcał sprawom bezpieczeństwa publicznego, podporządkowania, był to bowiem gorący okres powstania styczniowego. Ukaz carski przewidywał nawet (art. 27.) kary więzienia dla mieszkańców gminy za nieposłuszeństwo wobec wójta[24].

Najważniejszym stałym urzędnikiem gminnym był sekretarz zwany w ukazie carskim z 1864 roku pisarzem gminnym. W artykule 63. ukazu carskiego czytamy: *Prowadzenie ksiąg i całej w ogóle korespondencji tak w Urzędzie Wójta gminy, jakoteż w*

[23] Tamże.
[24] Tamże.

Sądzie gminnym, wkłada się pod najbliższym Wójta gminy dozorem i kierunkiem, na Pisarza, tam, gdzie takowy ustanowiony będzie. Pisarz obowiązany jest prowadzić wszystkie księgi dokładnie i porządnie, oraz z należytą ścisłością zamieszczać w korespondencyach i świadectwach w imieniu Wójta gminy, Sądu lub Zebrania gminy wychodzących, wszystko to, co przez nich uchwalone lub zawyrokowane[25].

Urzędnicy ci generalnie nie mieli dobrej opinii wśród ludności wiejskiej, także wójtowie gmin znosili ich czasem jak zło konieczne.

Sołtys był pomocnikiem wójta i wykonywał jego polecenia. Każda wieś lub kolonia stanowiła oddzielną gromadę wiejską z wybieranym spośród mieszkańców sołtysem. Sołtys posiadał następujące uprawnienia:

– *zwoływać i zamykać zebranie gromadzkie oraz czuwać nad porządkiem na zebraniach,*
– *wnosić pod obrady zebrania gromadzkiego sprawy dotyczące dobra gromady,*
– *wykonywać uchwały zebrania gromady.*

W gromadach, w których nie było osobnego poborcy podatkowego, zbieraniem podatków zajmował się właśnie sołtys. Podobnie jak wójt w gminie, tak i sołtys w gromadzie mógł ukarać winnych.

Gminy wiejskie początkowo były też po części organem sądowniczym dla miejscowej ludności, powstały sądy gminne na czele z wójtem i ławnikami. Od wyroków takiego sądu nie było odwołania[26].

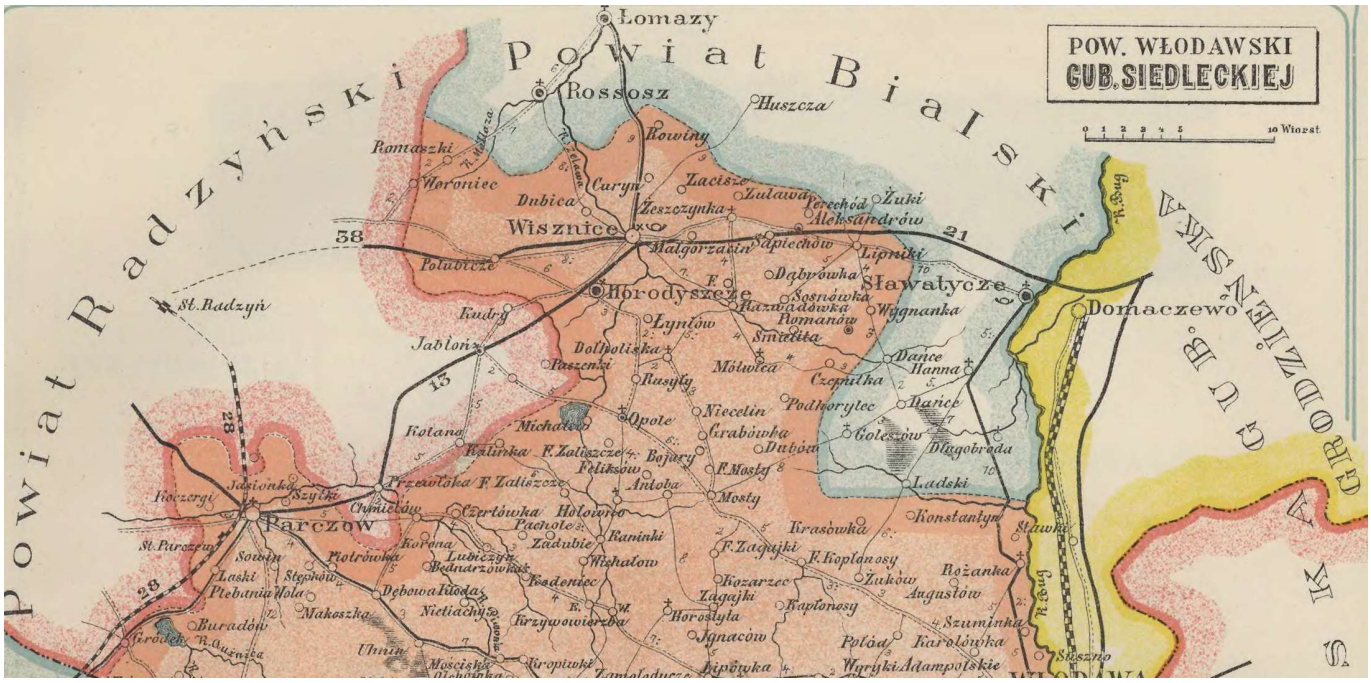
Ówczesne gminy były narzędziem rusyfikacji. W urzędach gmin prowadzono korespondencję po rosyjsku. Pisarze gminni musieli znać ten język i często byli to Rosjanie.

Gminy odpowiedzialne były za szkolnictwo. Szkoły wiejskie były jedno- lub dwuklasowe. W szkołach jednoklasowych nauka trwała trzy lata, w szkołach dwuklasowych – 5 lat. Uczono praktycznie tylko po rosyjsku. Dodatkowo każdy mieszkaniec gminy musiał płacić dość duże podatki na utrzymanie szkół. Powodowało to opór ludności wiejskiej.

[25] Tamże.
[26] Tamże.

Podział administracyjny Królestwa Polskiego na przełomie XIX i XX wieku (*Podział Administracyjny Królestwa Polskiego*, Warszawa 1917).

Powiat włodawski w 1907 roku (fragment): Józef Michał Bazewicz, *Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego*, Warszawa 1903-1907.

Fragment mapy guberni siedleckiej z początku XX wieku

WISZNICE I HORODYSZCZE NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU

Na przełomie XIX i XX wieku Horodyszcze oraz Wisznice stanowiły osady miejskie w powiecie włodawskim i guberni siedleckiej.

Horodyszcze 1.) os., przedtem mko i dwór, pow. włodawski, gm. i par. Horodyszcze. Leży śród bagnistej okolicy, odl. 4 mile od Włodawy. Nazwa sama wskazuje starożytny początek tej osady, co potwierdza już same położenie śród błot. Zygmunt August wydał przywilej na założenie tu miasteczka, które jednak nie mogło się nigdy rozwinąć pomyślnie; ztąd senat królestwa wyrokiem z 1850 r. skasował przywilej lokacyjny jako nieważny bo niewykonany i niepotwierdzony. W końcu XVI w. H. należało do Koniecpolskich i stanowiło część dóbr Rososz. Od 1625 r. przeszło do Firlejów, następnie do Mogilnickich. Niemcewicz w początkach bieżącego stulecia znalazł tu pałac, ogród, park (Podróże 526); tu się ożenił jego synowiec. W 1827 r. było tu 107 dm. i 603 mk.; w 1861 r. liczono 100 dm. i 765 mk. Obecnie jest tu cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej (fundował ją 1550 r. Wasyl Połubiński, miała kaplicę unicką we wsi Połubicze), szkoła początkowa, 112 dm., 861 mk., 5771 mr. gruntu. Gmina H. grani-

Opis osady Horodyszcze z końca XIX wieku (*Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Wawelskiego. Tomy I-XIV. Warszawa 1880-1902, tom III, s. 143)

Wisznice, osada, wś i folw. nad rz. Zielawą (dopł. Krzny), pow. włodawski, gm. Horodyszcze, par. Wisznice, odl. 28 w na płn.-zach. od Włodawy i 28 w. na płd. od Biały. Posiada cerkiew paraf., kościół katol. paraf. drewniany, sąd gm. okr. 1, szkołę początkową, urząd gm., urząd poczt., 121 dm., 1782 mk., 3360 mr. W r. 1827 było 178 dm., 603 mk. Ludność przeważnie żydowska. Trzy jarmarki do roku. Dobra W. składały się w r. 1869 z folw.: Wisznice, Wygoda, Małgorzacin, Zacisze, attyn. Malczyn, miasta Wisznice, rozl. mr. 4470: gr. orn. i ogr. mr. 2022, łąk mr. 449, lasu mr. 890, pastw. i zarośli mr. 906, nieuż. 207. Miasto W. os. 143, mr. 1492. W. stanowią dawną posiadłość Sapiehów. W r. 1579, z podziału majętności uskutecznionego w Wilnie między synami Pawła Sopiehy, wojew. nowogródzkiego, dobra W. dostały się najmłodszemu Andrzejowi. Stanowiły je naówczas, prócz dworu i miasta Wisznic, folwarki i sioła: Rozwadówka, Sosnówka, Motwica, Dołholiska, Pohorylec, Dance, Zabołotie i Lepniaki. (Metr. Litew., Ks. zap., 64, f. 57). W 1588 r. Andrzej Sopieha sprzedaje dobra te bratu rodzonemu Mikołajowi. (M. L., Ks. zap., 73, f. 284), który założył tu cerkiew parafialną. Podział fortuny między dziećmi wojew. witebskiego, dokonany w 1614 r., przysądził dobra W. Krzysztofowi, podczaszemu w. ks. lit., który w r. 1630 fundował tu kościół drewniany, dotąd istniejący, i jako parafialny hojnie uposażył (Nies., IV, 33). Gdy w r. 1637 zmarł w Padwie i tam czasowo pochowany został, ciało jego przewiezione następnie było do Wisznic i w erygowanej świeżo świątyni spoczęło na zawsze (Sapiehowie, p. Ożarowskiego, I, 224). Po bezpotomnej śmierci brata, Wisznice objął Mikołaj, kaszt. wileński. W r. 1707 uchwalono na sejmiku w Brześciu: „lubo mko Wisznice wdy mińskiego Władysława Sapiehy, z powodu ogromnego zniszczenia i ruiny przez ogień nie powinnoby ciężarom podlegać; ale kiedy tak gwałtowne kontrybucye, za obradą niniejszą żadnych dóbr nie ekscipują, przeto te dobra zarówno z nami uczestniczą... przeto pomienione dobra, według abjuracyi i conflagracyi, a teraz według kwitu contrybucyi szwedzkiej podymnego, którego tenże Imci p. wda z dóbr swoich zapłaci, z dymów 323, a terciam partem reducendo, z dymów 107 importować Imci p. wda do Imci p. Poborców powinien (Akt. wileń., IV, 354). Wspomniany w powyższem laudem sejmikowem Władysław Józafat Sapieha, pisał się zazwyczaj „hrabią na Wisznicach i Niesuchojezach". On to w r. 1715 wyrobił u króla Augusta II następujący przywilej na jarmarki, aby podnieść podupadłe miasteczko. „Mając wzgląd i miłościwe baczenie na podupadłe mko Wisznice, przez ogień, z dopuszczenia Boskiego, i różne wojska zrujnowane, usilną przytem prośbą W. Wład. Sapiehy, wdy brzeskiego, dziedzicznego pana mianowanego mka W., w ststwie brzesko-litewskiem leżącego, dla zasług nie tylko osobistych, ale zacnych w Rzpltej i doświadczonej życzliwości antenatów, circa fidele obsequium majestatu respektując, umyśliliśmy w temże mku W. jarmarki dwa: 1) na św Jana, ruskiego kalendarza; 2) na św. Marcina, kalend. rzymskiego, dawniejszy jarmark, na święto św. Jura, kalend. ruskiego, approbując dotychczas odprawujące się, przydać i naznaczyć" (Metr. L., Ks. zap., 155, f. 756). Wdowa po Władysławie († 1732), Krystyna z Sanguszków Sapieżyna, wdzina brzeska, z synami: Karolem i Ignacym, potwierdzają d. 5 czerwca 1749, przed księgami grodu brzeskiego, wspólnie dany fundusz wisznickiej cerkwi (Akt. Wileń., III, 20). „Hrabstwo wisznickie" z okolicznemi wsiami i folwarkami przeszło od Sapiehów drogą sprzedaży, w r. 1801 dokonanej przez ks. Teofilę Jabłonowską i syna jej Aleksandra ks. Sapiehę, w inne ręce, podzielone na części rozpadło się w ostatnich czasach. Na cmentarzu pod miasteczkiem mury okrągłego kościołka wyprowadzone pod gzems i w tym stanie pozostawione od dawnych lat (z końca w. XVIII). Fundusz na ten kościół lokowany na dobrach wisznickich przez Sapiehów w ilości złp. 40,000 przepadł. Na cmentarzu spoczywają zwłoki matki J. Ig. Kraszewskiego, Zofii z Malskich Kraszewskiej, jak również Anny z Nowomiejskich Malskiej i Błażeja Malskiego, rodziców Zofii z Malskich, oraz Konstancyi z Morochowskich Nowomiejskiej, babki. Piękny obraz włoskiego pędzla znajduje się w głównym ołtarzu kościoła. W. par., dek. włodawski (dawniej parczewski), 779 dusz. Wisznicki dekanat dawnej dyec. chełmskiej, dzielił się na 13 parafii: Bezwola, Gęś, Horodyszcze, Jabłoń z fil. Paszenki, Kolembród, Korczówka, Przegaliny, Radcze, Rudno, Rzeszczyńki, Wisznice, Wohyń. *M. Wit.—Br. Ch.*

Opis miejscowości Wisznice w *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego* (tom XIII, s. 623)

424. Wisznice.

Osada, dawniej miasteczko, nad rz. Zielawą, w gub. siedleckiej, powiecie włodawskim, gminie Horodyszcze, o 28 w. od st. kolejowej Biała odległa. Domów 124. Ludności 1900, a w tej liczbie 75% żydów. Jako wieś oddawna będąca w posiadaniu Sapiehów, do godności miasta wyniesioną została w XVI w. Mikołaj Sapieha około r. 1590 zbudował tu cerkiew parafialną, a Krzysztof Sapieha w r. 1630 ufundował kościół katolicki, drewniany, dotąd istniejący. W r. 1705 miasteczko doszczętnie zgorzało i odtąd dźwignąć się już nie mogło. Władysław Józefat Sapieha w r. 1715 wystarał się o jarmarki, które nadał August II. Obecnie jest to uboga osada, przeważnie przez żydów handlarzy i rzemieślników zamieszkała. Na cmentarzu tutejszym spoczywają zwłoki matki powieściopisarza J. I. Kraszewskiego. Prócz cerkwi i kościoła istnieje w W. szkoła początkowa, synagoga, urząd i sąd gminny, oraz stacya pocztowa. Jarmarków 3, dość ożywionych.

Opis osady Wisznice z 1902 roku (*Monografia wszystkich miast i miasteczek w Królestwie Polskim*, Leonard de Verdmon Jacques, Warszawa 1902)

102. Horodyszcze.

Osada, dawniej miasteczko w gub. siedleckiej, powiecie włodawskim, o 31 w. od najbliższej stacyi kolejowej Biała odległa. Domów 115. Ludności 900. Bardzo starożytna osada, lecz położona na uboczu, śród okolicy bagnistej, nigdy nie rozwijała się. Stanowiła własność prywatną Koniecpolskich, Firlejów i Mogilnickich. Na miasto przemianowana była za czasów Zygmunta Augusta. Posiada cerkiew prawosławną zbudowaną w r. 1550 przez Wasyla Połubińskiego i szkołę początkową. Kościoła katolickiego niema; parafia w Wisznicach. Urząd gminny mieści się w Dubicy. Stacya pocztowa w Wisznicach. Ludność niezamożna trudni się rolnictwem. Jarmarków niema.

Opis osady Horodyszcze z 1902 roku (*Monografia wszystkich miast i miasteczek w Królestwie Polskim*, Leonard de Verdmon Jacques, Warszawa 1902)

Rok XXXII. Tydzień 31. № 1644. Roku 1912.

Miesiąc Sierpień. — Niedziela 1.

GAZETA ŚWIĄTECZNA

Dnia 4 Sierpnia 1912 roku. Str. 33

Wychodzi w WARSZAWIE na każdą NIEDZIELĘ

Cena Gazety Świątecznéj:

bez przesyłania: Na cały rok 2 ruble, „ pół roku 1 rubel, „ ćwierć roku pół rubla
z przesyłaniem: Na cały rok 3 ruble, „ pół roku 1 r. i 50 k., „ ćwierć roku 75 k.
Gazeta pojedyńczo kosztuje 5 k., z przesyłką 7 k.

Przedpłatę na Gazetę Świąteczną wysyłać należy do Tadeusza Prószyńskiego w Warszawie, ulica ŚwiętoKrzyska, liczba 2, róg Nowego-Świata. Tamże mieści się Redakcja i Wysyłalnia Gazety Świątecznéj oraz Księgarnia Krajowa.

Liczba telefonu Redakcji, Wysyłalni i Księgarni 39-70.

Za ogłoszenia od drobnego wiersza lub jego miejsce na stronie ósméj 1 r., a na str. dalszych po 60 k. Małe ogłoszenia stałych czytelników darmo.

Utwory wykończane w Gazecie Ś. są własnością redakcji, więc tylko za jéj przyzwoleniem przedrukowywane być mogą. Rękopismów nie zwraca się.

Z Wisznic, miasteczka na Podlasiu, w guberńji siedleckiéj, pisze do nas jeden czytelnik:

Wiosna w tym roku zastraszyła nas zimnem i śniegami. Kto pośpieszył z sadzeniem warzyw, to im zimno zaszkodziło, i miejscami warzywa nie powschodziły. A i z tych, które wyrosły, mała pociecha. Szczególniéj zaszkodziło wiosenne zimno ogórkom, makowi i dyniom. Maj, czerwiec i lipiec mało się w naszéj okolicy między sobą różniły. Tylko lipiec był trocha chłodniejszy od czerwca. W lipcu też, przed nowiem księżyca, spadło trocha deszczu, tak, że ziemię dobrze przemoczył. Bardzo to pomogło do wzrostu jarzyn i warzyw. Od nowiu nastała susza, ale bez upałów. W zaciszach, to jest tam, gdzie niéma wiatru, naprzykład między budynkami, słońce dopiekało, ale na polu powietrze było chłodne. Nawet gdy się stanęło bez ruchu w cieniu, gdzie słońce nie dochodzi, to zimno dokuczyło. Tak było u nas do czasu, kiedy piszę ten list, to jest do 27-go lipca. Rzadko się trafia takie lato. Siano i koniczynę sprzątnęliśmy dobrze. Żniwa też do tego czasu są pogodne. Urodzaje naogół ładne. Tylko dla ziemniaków i jarzyn jest zasucho.

Kam.

Fragment „Gazety Świątecznej" z 1912 roku

Opieszali. Z miasteczka Wisznic na Podlasiu pisze do nas jeden czytelnik:

Półtrzecia roku minęło, jak nam pożar zniszczył kościół z całém uządzeniem i ze wszystkiemi przyborami do służby Bożéj, i dotychczas nabożeństwo odprawia się w kaplicy, którąśmy po pożarze postawili. Już też chyba czas, żebyśmy mieli kościół choć do połowy wybudowany. A tu jeszcze i fundamentów nie założono. Plan mamy gotowy od roku, ale jeszcze nie zatwierdzony, gdyż władze rządowe wymagają, żebyśmy przedtém zebrali połowę pieniędzy, to jest zgórą 25 tysiące rubli. Bez tego plany nie będą zatwierdzone. Uchwaliliśmy składkę po 10 złotych od morga, ale jakże te składki płyną? Oto tak jakby kamień po wodzie płynął, bo wielu parafjan sprawa ta zamało obchodzi i dotychczas ani grosza nie dali, jakby to do nich nie należało, jakby byli ludźmi innéj wiary. Zamiast pośpieszyć ze składką, powstają na księży, mówią, że gdyby był dobry ksiądz, to by za swoje pieniądze kościół zbudował. Ludzie gorliwi i sumienni dawno już składkę wnieśli; nie czekali, aż na nich ksiądz z kazalnicy zawoła, bo w nich woła głos sumienia. Ale inni jakby zagrzęźli w obojętności, sterczą w niéj, i ani myślą się dźwignąć. Proboszczem jest u nas od lat zgórą dziesięciu ksiądz Majsterski. Nie szczędzi on własnego grosza i trudu dla kościoła; przed kilku laty odnowił był swoim kosztem zakrystję, cmentarz kościelny ładnie oparkanił, bramy sprawił żelazne i zbudował dzwonnicę. Dzięki Bogu, parkan i dzwonnica ocalały od pożaru. Teraz swoim kosztem sporządził plany. Wszędzie jeździ, o wszystko się stara, co kosztuje go już zgórą 2 tysiące rubli. Mamy więc dobry przykład, jak trzeba się koło téj sprawy krzątać; należałoby i nam otrząsnąć się z obojętności, bo dopóki nie uiścimy się z tego, co się od nas należy, parafja nasza nie ucieszy się widokiem powstającego ze zgliszcz kościoła.

Parafjanin Grz. W.

Fragment „Gazety Świątecznej" z 1911 roku, nr 1565, s. 3.

Rok XXXIII. Tydzień 39. № 1704. Roku 1913.

Miesiąc Wrzesień. — Niedziela 4.

GAZETA ŚWIĄTECZNA

WARSZAWA

Dnia 28 Września 1913 roku. 15

Wychodzi w WARSZAWIE na każdą NIEDZIELĘ.

Cena Gazety Świątecznéj.
bez przesyłania: Na cały rok 2 ruble, pół roku 1 rubel, ćwierć roku pół rubla
z przesyłaniem: Na cały rok 3 ruble, pół roku 1 r. i 50 k., ćwierć roku 75 k.
Gazeta pojedyńczo kosztuje 5 k., z przesyłką 7 k.

Przedpłatę na Gazetę Świąteczną wysyłać należy do Tadeusza Prószyńskiego w Warszawie, ulica ŚwiętoKrzyska, liczba 2, róg Nowego-Światа. Tamże mieści się Redakcja i Wysyłalnia Gazety Świątecznéj oraz Księgarnia Krajowa.
Liczba telefonu Redakcji, Wysyłalni i Księgarni 39.70.

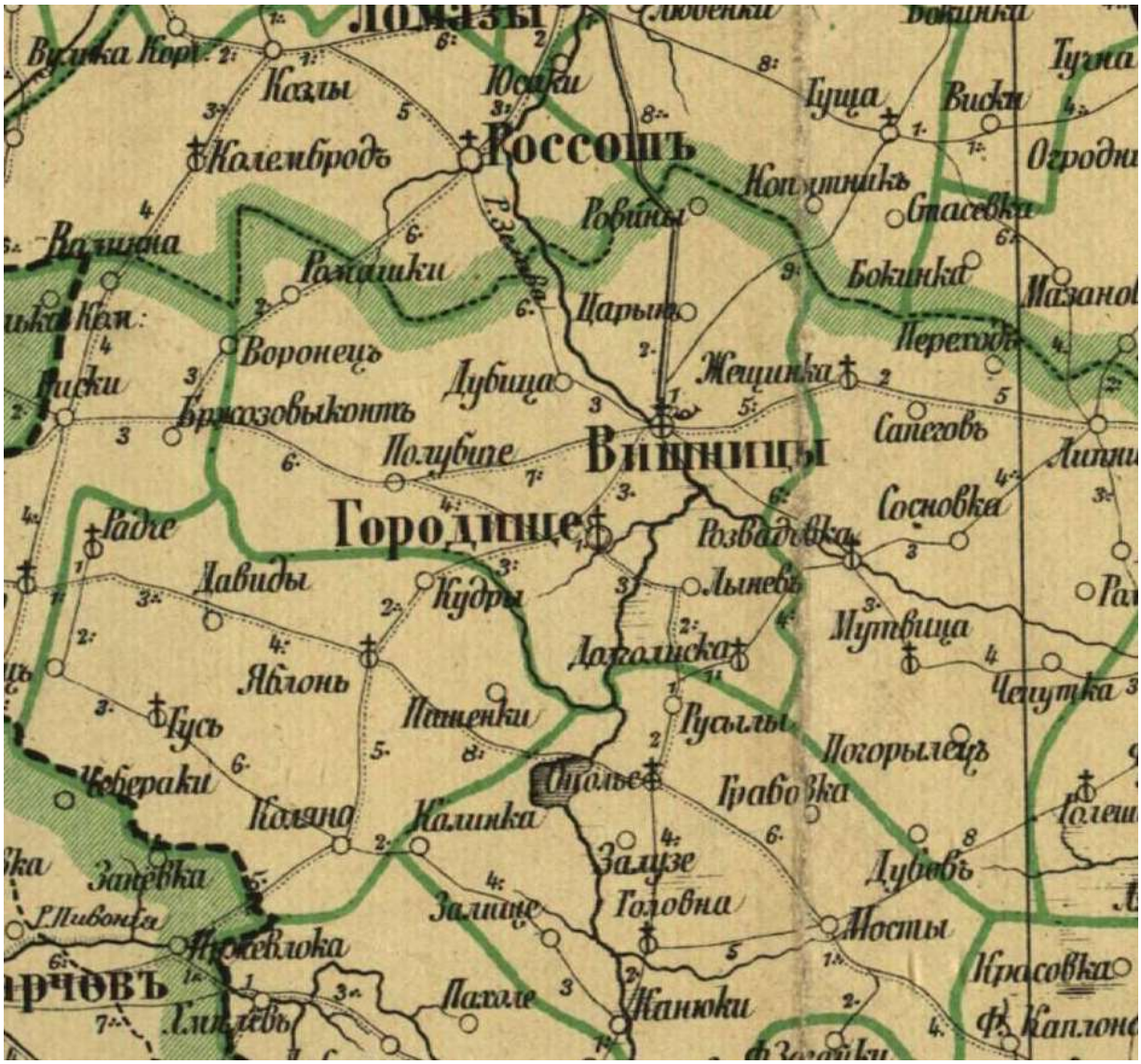
Za ogłoszenia od drobnego wiersza lub jego miejsca na stronie ósméj 1 r., a na str. dalszych po 60 k. Małe ogłoszenia stałych czytelników darmo.
Utwory wykończane w Gazecie Ś. są własnością redakcji, więc tylko za jéj przyzwoleniem przedrukowywane być mogą. Rękopismów nie zwraca się.

Latawce. Z pod Wisznic na Podlasiu piszą do nas:

W sobotę 13-go września przelatywało nad naszém miasteczkiem pięć latawców. Najpierw o godzinie 7-éj zrana lecialy dwa jeden za drugim. Mieszkam za miastem. Stojąc na dworze, patrzylem na te latawce, aż tu jeden skręca w prawo i prosto pędzi ku mnie. Bojąc się, żeby mnie nie zmiażdżyl, chcialem ukryć się między budynki, ale patrzę — już jest prawie nademną, lecz nagle zawrócił na lewo i popędził za swym towarzyszem. Widocznie lotnik wziął mnie za żołnierza stojącego z bronią w ręku, bo miałem na sobie czarną kurtkę i trzymałem szpadel. Później o g. 5-éj wieczorem szybował znowu jeden latawiec, a wkrótce potém jeszcze dwa, jeden za drugim. *J. K.*

Fragment „Gazety Świątecznej" z 1913 roku (latawcami niekiedy nazywano samoloty przy. autora)

W 1912 roku miała miejsce ważna zmiana administracyjna. Gubernia siedlecka uległa likwidacji a powiat włodawski (z Wisznicami) przyłączono do guberni chełmskiej – nowo powołanej. Gubernia ta jako zamieszkała w dużej części przez prawosławnych miała być z czasem włączona bezpośrednio do Rosji.

Gubernia chełmska na mapie z epoki

I WOJNA ŚWIATOWA

Latem 1914 roku rozpoczęła się I wojna światowa. Działania wojenne wkroczyły na terytorium Królestwa Polskiego. W latach 1915-1918 trwała okupacja powiatu włodawskiego. Decyzje o powołaniu guberni chełmskiej anulowano.

II RZECZYPOSPOLITA

W listopadzie 1918 roku Polska odzyskała niepodległość. Lata 1918-1919 to czas organizacji administracji nowego państwa polskiego. Władze lokalne tworzono w oparciu o dotychczasowe powiaty. Początkowo rządzili nimi komisarze wyznaczeni przez rząd w Warszawie, następnie starostowie.

W sierpniu 1919 roku powołano województwo lubelskie wraz z powiatem włodawskim i gminą Wisznice.

Odrodzone państwo tworzono z czterech różnych jednostek państwowych (Królestwo Polskie, zabór rosyjski, pruski i austriacki) o różnych tradycjach, językach urzędowych i różnych ustrojach samorządu. Zewsząd zagrażali wrogowie. Początkowo władze w Warszawie podtrzymały odrębne dla dawnych zaborów ustroje samorządu lokalnego. Na obszarze byłego Królestwa Polskiego utrzymano w mocy ustawę o samorządzie gminnym z marca 1864 roku. Zmodyfikowano ją jednak dekretem Naczelnika Państwa z 27 listopada 1918 roku. Według dekretu Naczelnika Państwa gmina, tak jak poprzednio, pozostała formą samorządu zbiorowego, w jej skład wchodziły gromady wiejskie – sołectwa. Nadal główną instytucją gminy pozostało **zgromadzenie gminne,** jednak odtąd mogli w nim uczestniczyć wszyscy pełnoletni obywatele gminy (w tym także kobiety) bez względu na stan majątkowy. Zebrania winny się odbywać się raz na kwartał, w praktyce działo się to w miarę potrzeby, najczęściej raz w roku dla uchwalenia budżetu. Zgromadzenie zajmowało się sprawami majątku gminy, zatwierdzało budżet, zajmowało się sprawami dróg i mostów, zasadami prowadzenia handlu, ochroną zdrowia, opieką nad ubogimi[27].

Co roku zebranie gminne uchwalało budżet. Koszty działalności gminy pokrywano we własnym zakresie. Dochody pochodziły z majątku gminy, ze świadczeń od mieszkańców i dodatków do państwowego podatku gruntowego (gmina pobierała podatki państwowe) liczonego od 1 ha. Czasem ustalano dodatkowe podatki, na przykład od zbytku mieszkaniowego. Płaciły go osoby posiadające wolne, niezamieszkałe pomieszczenia.

Zupełnie nowym organem była **rada gminy** wybierana przez zgromadzenie gminne na okres 3 lat. Składała się z 12 członków oraz 6 zastępców (w razie śmierci lub

[27] Dz. U., 1918, nr 18, poz. 48.

wygaśnięcia mandatu do rady wchodził automatycznie zastępca z największą liczbą głosów).

Rada przygotowywała wnioski i budżet, zarządzała majątkiem i funduszami gminnymi, kontrolowała urzędników gminnych i wójta. Rada zbierała się przynajmniej raz w miesiącu lub częściej na żądanie co najmniej 5 członków. Uchwały podejmowano większością głosów. Raz w roku rada gminy przedstawiała wyniki swojej działalności na forum zebrania gminnego. Wybory do rad gminnych zarządzał starosta. W razie słabej działalności rad gminnych wojewoda miał prawo ją rozwiązać i zarządzić nowe wybory. W tamtym okresie poziom wykształcenia radnych był bardzo niski. Wykształcenie przeciętnego radnego kończyło się na kilku oddziałach szkoły powszechnej, trafiali się też analfabeci[28]. Dodatkowo rady gminy jako nowa instytucja nie cieszyła się zbyt wielkim zaufaniem. Do tej pory najważniejsze sprawy omawiano na zebraniach gminnych, a teraz wąskie grono decydowało na przykład o podatkach[29]. Na czele rady gminy stał **wójt** wybierany przez zgromadzenie gminne.

Wójtowie i **sołtysi** byli jednocześnie funkcjonariuszami państwowymi i przedstawicielami władzy samorządowej. Zarządzenia dotyczące wyborów wójta, radnych i sołtysów wydawał starosta powiatowy. To on zatwierdzał (bądź nie) wójtów i sołtysów i to przed nim składali oni przysięgę służbową. Zebranie gminne wybierało dwóch kandydatów na wójta. Pierwszego na liście zazwyczaj starosta mianował wójtem, drugiego podwójcim. Kandydaci musieli mieć dobre opinie z posterunku policji. W przypadku odrzucenia przez starostę jednego z kandydatów na wójtów, przeprowadzano ponowne wybory. Dawało to wielkie możliwości wpływu starosty na obsadę stanowiska wójta.

Wójt reprezentował gminę na zewnątrz. Zawierał umowy w jej imieniu. Dokumenty finansowe musiały mieć podpis jego i dwóch radnych. Wójt wypełniał zadania narzucone przez władze zwierzchnie. Wójtowie nie pracowali codziennie. Bywali w urzędzie gminy w miarę potrzeby. Z kasy gminnej otrzymywali wynagrodzenie, lecz było ono bardzo niskie – na poziomie najniższych wynagrodzeń pracowników gminnych. Wójtowie posiadali najczęściej gospodarstwa rolne i to one były podstawą dochodów. Często w aktach można znaleźć zażalenia wójtów na niskie wynagrodzenie za pracę na

[28] Leszek Zugaj, *Gminy wiejskie II RP,* Lublin 2018, s. 38.
[29] Tamże, s. 39.

rzecz gminy. Była to zatem praca społeczna. Praca w ówczesnym samorządzie była bardzo trudna. Jeden z wójtów wspominał: *Praca w samorządzie wymaga stalowych nerwów, gdyż nie każdemu można dogodzić*[30].

Współcześnie wykonana wersja odznaki wójta wykonana z matrycy z czasów przedwojennych (oryginalna). Na dole grawerowano nazwę gminy. Odznakę noszono na szyi na ozdobnym łańcuszku. Wójtowie używali odznaki podczas wykonywania czynności urzędowych.

Wójt miał do pomocy aparat urzędniczy – urząd gminy, który składał się z kilku urzędników: sekretarza (zwanego też pisarzem gminnym), jego pomocników (było ich zazwyczaj dwóch) oraz woźnego.

Typowy wójt z okresu II Rzeczpospolitej

[30] Tamże, s. 56.

Pisarza gminnego zatrudniano w porozumieniu ze starostwem. To właśnie on ponosił prawie cały ciężar pracy biurowej w gminie. Przez jego ręce przechodził praktycznie każdy dokument. Sekretarz musiał mieć odpowiednie wykształcenie – najczęściej średnie. Wysyłano ich na rozmaite kursy doszkalające. Za swoją pracę otrzymywał największe uposażenie. Najczęściej było ono trzykrotnie większe od zarobków wójta.

Sekretarz gminy często mieszkał w urzędzie gminy na koszt gminy. Miał czasem kawałek gruntu gminnego na swoje potrzeby. W czasach II RP często przenoszono pisarzy z gminy do drugiej. Preferowano osoby z zewnątrz nieposiadające rodziny na terenie gminy. Wójtowie i pisarze gminni stanowili elitę gminną. To najczęściej oni zakładali ochotnicze straże pożarne, spółdzielnie mleczarskie.

Pomocnicy sekretarza to najczęściej miejscowi młodzi mężczyźni po ukończeniu gimnazjum. Czasem mieszkali w urzędzie gminy. Wyróżniający się pomocnicy zostawali pisarzami gminnymi. Funkcje pomocnicze i porządkowe spełniał woźny gminny. To on pilnował więźniów w areszcie gminnym, rozpalał w piecach, roznosił dokumenty i chodził do siedziby starostwa z korespondencją.

Poszczególne wsie tworzyły tak zwane gromady wiejskie, czyli wspólnoty samorządowe mieszkańców jednej wsi. Nie wchodziły w jej skład obszary dworskie (folwarki). Były to zatem instytucje stanowe.

Organem gromady były zebrania wiejskie oraz sołtys. Zebrania wiejskie decydowały samodzielnie w sprawach wspólnot gruntowych, ustalały podatki, podejmowały decyzje w sprawach remontów dróg, zajmowały się działalnością opiekuńczą. Zebranie wiejskie wybierało sołtysa na 3-letnią kadencję. Równocześnie wybierano podsołtysa – zastępcę sołtysa. Wybory sołtysa zarządzał starosta powiatowy i to starosta odbierał przysięgę od nowo powołanego sołtysa.

Odznaka sołtysa z okresu II RP

Miasta, Gminy, Miejscowości	Charakter miejscowości	Budynki		Ludność obecna w dniu 30 września 1921 r. (bez objętej spisem wojskowym)															
							W tej liczbie było wyznania							Podało narodowość					
		z przezn. mieszkalne	inne zamieszkałe	Ogółem	Mężczyzn	Kobiet	rzymsko-katolick.	prawosław.	ewangielickiego	innego chrześc.	mojżeszowego	innego	niewiadomego	polską	rusińską	niemiecką	żydowską	inną	niewiad.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
3. Gm. Horodyszcze		**921**	**215**	**6329**	**2966**	**3363**	**5331**	**117**	**2**	**4**[a]	**875**	—	—	**5492**	**24**	**1**	**812**	—	—
1. Aleksandrówka	kol.	4	—	23	11	12	23	—	—	—	—	—	—	23	—	—	—	—	—
2. Anulin [6])	folw.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
3. Bronisławów	kol.	1	—	9	5	4	9	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—
4. Curyn	kol.	21	18	182	88	94	166	11	—	1	4	—	—	182	—	—	—	—	—
5. Dołholiska	folw.	1	—	7	2	5	5	2	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—
6. Dołholiska	wieś	17	7	114	49	65	79	25	—	—	—	—	—	100	14	—	—	—	—
7. Dubica	kol.	19	3	111	55	56	111	—	—	—	—	—	—	111	—	—	—	—	—
8. Dubica	wieś	76	27	505	224	281	505	—	—	—	—	—	—	505	—	—	—	—	—
9. Horodyszcze	folw.	3	1	95	41	54	95	—	—	—	—	—	—	94	1	—	—	—	—
10. Horodyszcze	os. m.	103	74	857	400	457	832	3	—	3	19	—	—	833	5	—	19	—	—
11. Łubnia	os. leś.	4	—	22	7	15	22	—	—	—	—	—	—	22	—	—	—	—	—
12. Łyniów	kol.	19	1	155	80	75	125	26	—	—	4	—	—	151	—	—	4	—	—
13. Łyniów	wieś	74	—	322	143	179	321	1	—	—	—	—	—	322	—	—	—	—	—
14. Łyniów Poduchowny	folw.	1	—	10	4	6	7	3	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—
15. Małgorzacin	folw.	2	—	32	14	18	32	—	—	—	—	—	—	32	—	—	—	—	—
16. Marylin	kol.	6	—	31	12	19	31	—	—	—	—	—	—	31	—	—	—	—	—
17. Mierzwinek	kol.	15	—	95	42	53	95	—	—	—	—	—	—	95	—	—	—	—	—
18. Mogiłki	kol.	1	—	9	6	3	8	1	—	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—
19. Olszówka	kol.	1	—	5	3	2	5	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—
20. Polubicze	folw.	4	—	79	35	44	78	1	—	—	—	—	—	79	—	—	—	—	—
21. Polubicze	wieś	169	33	1133	556	577	1107	20	1	—	5	—	—	1128	4	1	—	—	—
22. Połowieckie	kol.	1	1	14	10	4	14	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	—
23. Ratajewicze	kol.	24	9	185	90	95	184	1	—	—	—	—	—	185	—	—	—	—	—
24. Romaszki	kol.	5	—	24	10	14	24	—	—	—	—	—	—	24	—	—	—	—	—
25. Romaszki	wieś	86	—	445	207	238	426	1	—	—	18	—	—	438	—	—	7	—	—
26. Rowiny	wieś	43	5	227	112	115	227	—	—	—	—	—	—	227	—	—	—	—	—
27. Sewerynówka	folw.	1	—	10	4	6	7	3	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—
28. Smolarnia	leśn.	2	—	13	7	6	13	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—
29. Wisznice	os. m.	198	34	1470	669	801	651	8	—	—	811	—	—	688	—	—	782	—	—
30. Wygoda	folw.	19	2	142	79	63	126	1	1	—	14	—	—	142	—	—	—	—	—
31. Zabłocie	kol.	1	—	3	1	2	3	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—

Spis powszechny z 1921 roku – gmina Horodyszcze, *Skorowidz miejscowości Rzeczpospolitej Polskiej*, nakładem GUS Warszawa 1924, województwo lubelskie.

HORODYSZCZE.

Osada miejska, gmina Wisznice, pow. Włodawa, sąd grodz. Parczew, sąd okr. Biała Podl., 857 mieszk. (18 km) Parczew Horodyszcze.

Bourg, commune de Wisznice, distr. de Włodawa, trib. urbain Parczew, trib. d'arr-t Biała Podl., 857 habit. (18 km) Parczew Horodyszcze.

Betonowe wyroby (*produits en béton*): Makaruk P.
Cegielnie (*briqueteries*): Sidoruk P.
Herbaciarnie (*débits de thé*): Finkielsztajn M. — Soroka W.
Kowale (*forgerons*): Orębczuk S. — Twarowski St.
Kuśnierze (*pelletiers*): Zysman H.
Piekarze (*boulangers*): Finkielsztajn M. — Soroka W. — Zysman M.
Piwiarnie (*brasseries-débit*): Berman J. — Szubińska E. — Zelman.
Różne towary (*articles divers*): Justman M.
Rymarze (*bourreliers*): Rozenberg A. — Szechtman Sz.
Spożywcze artykuły (*comestibles*): Fiszman B. — Soroka Ch.
Tytoniowe wyroby (*tabacs*): Welik Wł. — Żukowski A.
Wiatraki (*moulins à vent*): Darczuk J. — Hwedoruk K. — Niczyporuk P. — Pietruczyniuk F.
Żelazo (*fers*): Lichtarz D.

WISZNICE.

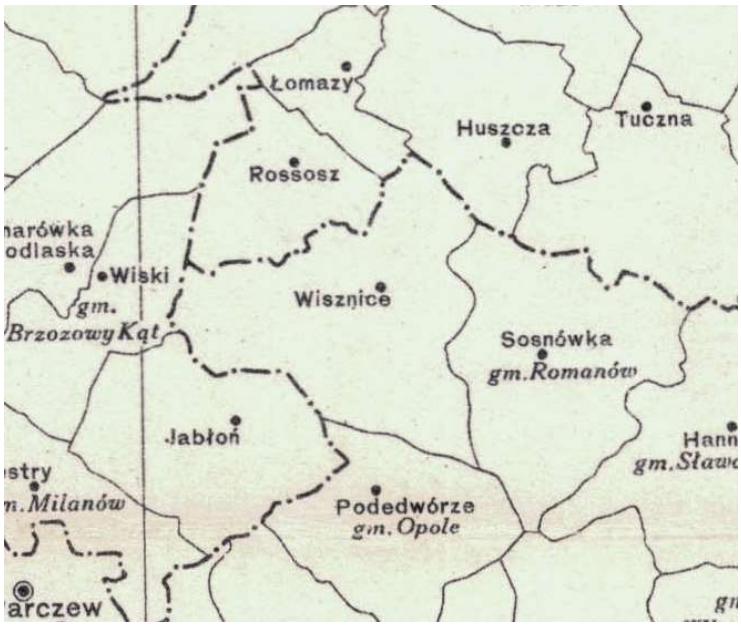
Osada miejska, pow. Włodawa, sąd grodz. Parczew, sąd okr. Biała Podl., 1 470 mieszk. (26 km) Parczew Włodawa-Wisznice-Parczew Urząd gminny.

Bourg, distr. de Włodawa, trib. urbain Parczew, trib. d'arr-t Biała Podl., 1 470 habit. (26 km) Parczew Włodawa-Wisznice-Parczew Office communal.

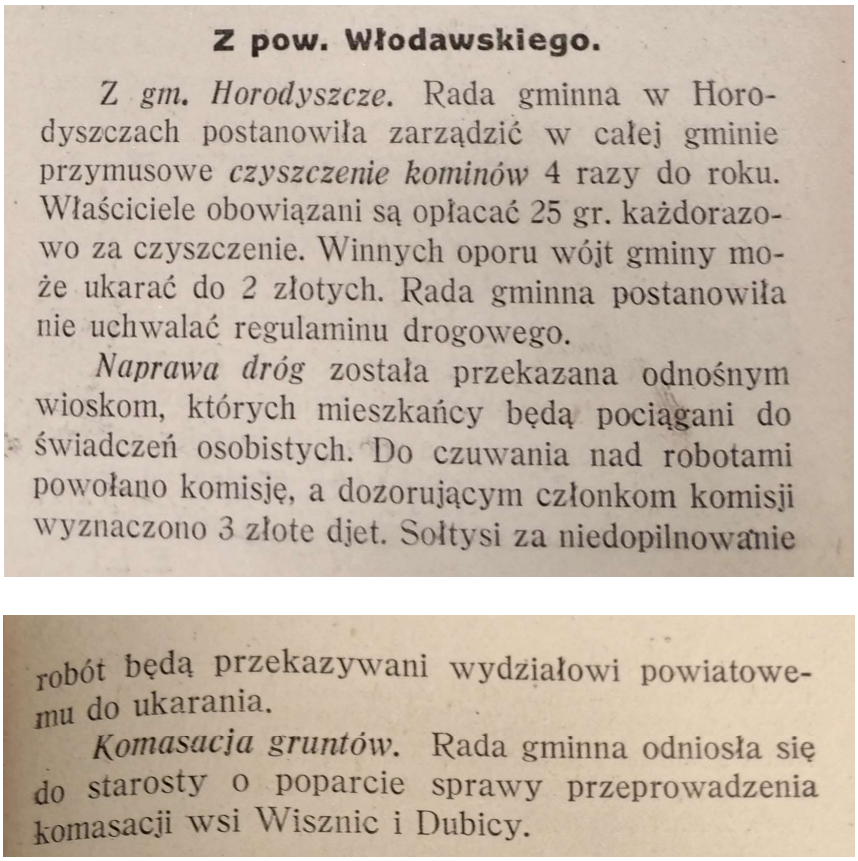
Lekarze (*médecins*): Brojakowski W.
Akuszerki (*sages-femmes*): Frenkiel.
Apteki (*pharmacies*): ×Pankowski J.
Betonowe wyroby — fabryki (*fabriques de produits en béton*): Babicz J.
Cegielnie (*briqueteries*): Kacenelenbogen B.
Czapnicy (*fabr. de casquettes*): Luster M.
Felczerzy (*barbiers - chirurgiens*): Frenkiel P.
Gremplarnie (*cardeurs de laines*): Waserman I.
Herbaciarnie (*débits de thé*): Soroka W.
Kaszarnie (*fabriques de gruaux*): Kozioł Ch. — Waserman J.
Krawcy (*tailleurs*): Frydman A. — Kuperman U. — Luster N. — Perelmutter Sz.
Manufaktura (*tissus*): Berman J.
Młyny (*moulins*): Mandelsberg M. i Ska — Zaleszczyk L.
Piekarze (*boulangers*): Himelfarb M.
Piwiarnie (*brasseries-débit*): Grzebmacher M. — Soroka Sz.
Różne towary (*art. divers*): Michalczuk T. — Werner M.
Rymarze (*bourreliers*): Bardas A. — Paluch M. — Rozenberg A. — Szechtman Sz.
Rzeźnicy (*bouchers*): Kolejko J. — Pećko S.
Skóry (*cuirs*): Justman Nusyn — Majzels M.
Spirytualja (*spiritueux*): Szpektor K.
Finkielsztajn Ch. — Fiszman B. — Mandelblat E. i Fur I.
Stolarze (*menuisiers*): Latka J. — Luster M.
Spożywcze artykuły (*comestibles*): Frydman M. — Gerczyński J. — Grzebmacher J. — Justman N. — Kacenelenbaugen Ch. — Lichtarz D. — Mojsiejuk P. — Preter E. — Soroka S. — Wolfowicz Ch. Czyż D. — Frydman R.
Szewcy (*cordonniers*): Fajgenbaum Sz. — Fur I. L. — Mucmacher L. — Pulka L. — Pulka Sz. — Rabinowicz I. — Rozenfeld M. — Szpektor Ch.
Zegarmistrze (*horlogers*): Edelman J.
Żelazo (*fers*): Rajs M.

Wykaz działalności gospodarczych (*Księga adresowa Polski*) z 1929 roku[31]

[31] *Księga Adresowa Polski wraz z Wolnym Miastem Gdańskiem Dla Handlu, Przemysłu, Rzemiosła i Rolnictwa 1929*, Warszawa 1930.

Mapa administracyjna z 1933 roku – fragment (Województwa centralne i wschodnie Rzeczpospolitej Polskiej, podział na gminy według stanu z dnia 1 kwietnia 1933 roku).

Z pow. Włodawskiego.

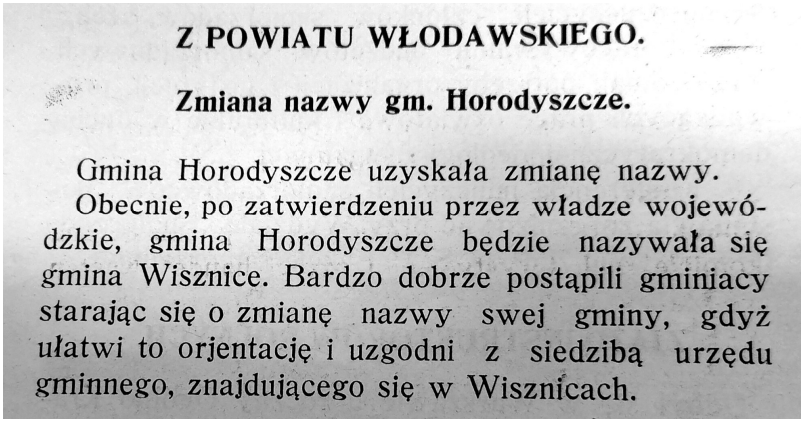
Z *gm. Horodyszcze.* Rada gminna w Horodyszczach postanowiła zarządzić w całej gminie przymusowe *czyszczenie kominów* 4 razy do roku. Właściciele obowiązani są opłacać 25 gr. każdorazowo za czyszczenie. Winnych oporu wójt gminy może ukarać do 2 złotych. Rada gminna postanowiła nie uchwalać regulaminu drogowego.

Naprawa dróg została przekazana odnośnym wioskom, których mieszkańcy będą pociągani do świadczeń osobistych. Do czuwania nad robotami powołano komisję, a dozorującym członkom komisji wyznaczono 3 złote djet. Sołtysi za niedopilnowanie robót będą przekazywani wydziałowi powiatowemu do ukarania.

Komasacja gruntów. Rada gminna odniosła się do starosty o poparcie sprawy przeprowadzenia komasacji wsi Wisznic i Dubicy.

Fragment czasopisma „Gmina" nr 8 z 1926 roku

Gmina Horodyszcze zmieniała nazwę w 1928 roku na gminę Wisznicę, zgodnie z siedzibą władz gminy.

Z POWIATU WŁODAWSKIEGO.

Zmiana nazwy gm. Horodyszcze.

Gmina Horodyszcze uzyskała zmianę nazwy. Obecnie, po zatwierdzeniu przez władze wojewódzkie, gmina Horodyszcze będzie nazywała się gmina Wisznice. Bardzo dobrze postąpili gminiacy starając się o zmianę nazwy swej gminy, gdyż ułatwi to orjentację i uzgodni z siedzibą urzędu gminnego, znajdującego się w Wisznicach.

Notatka z czasopisma „Gmina" nr 1 z 1929 roku

Miasta Gminy wiejskie *Villes* *Communes rurales*	Powierzchnia ogólna *Superficie générale*	Powierzchnia użytków rolnych *Superficie des terres en utilisation agricole*		Liczba budynków mieszkalnych *Nombre de bâtiments d'habitation*		Liczba ludności obecnej *Nombre de la population présente*	
		ogółem *total*	w tem gruntów ornych *dont terres arables*	30.IX 1921	9.XII 1931	30.IX 1921	9.XII 1931
	km²						
Powiat włodawski — *Arrondissement de Włodawa*							
Miasta — *Villes*							
Włodawa . . .	11,3	.	.	449	741	6 263	8 519
Ostrów . . .	47,1	.	.	548	786	3 813	4 753
Parczew . . .	59,2	.	.	838	1 083	8 291	9 943
Gminy wiejskie *Communes rurales*							
Dębowa Kłoda .	113,2	67,3	32,4	536	653	3 246	3 738
Hańsk	169,8	139,3	70,3	547	1 339	4 446	7 878
Krzywowierzba	131,9	122,9	50,9	583	945	3 424	4 733
Opole	104,0	100,7	47,8	543	795	3 153	3 995
Romanów . .	148,8	105,6	75,3	573	899	3 429	4 904
Sławatycze . .	146,9	134,9	70,4	855	1 361	5 813	7 882
Sobibór . . .	240,1	146,0	87,6	966	1 877	6 755	11 020
Tyśmienica . .	76,2	51,3	28,7	374	547	2 495	3 165
Uścimów . . .	134,4	98,4	62,2	511	910	4 506	5 723
Wisznice . . .	169,6	136,4	77,5	830	1 265	5 860	7 121
Włodawa . .	130,8	77,2	44,2	553	1 109	3 885	6 044
Wola Wereszczyńska . .	223,7	164,7	74,7	887	1 618	6 085	9 229
Wołoskowola .	197,7	129,1	79,0	830	1 491	5 647	7 863
Wyryki . . .	221,2	93,1	51,8	1 011	1 243	4 951	6 950

Spis powszechny z 1931 roku dla powiatu włodawskiego, *Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej, ludność i budynki, województwa centralne,* Warszawa 1933, s. 25.

Powiat Włodawski

14 gmin wiejskich i 3 gminy miejskie

Gminy wiejskie	Poczta	Sąd grodzki	Stacja kolejowa
Dębowa Kłoda	Dębowa Kłoda	Parczew*	Parczew
Hańsk	Hańsk	Włodawa*	Sobibór
Krzywowierzba	Krzywowierzba	Parczew*	Parczew
Opole	Podedwórze	,,	,,
Romanów	Sosnówka	Włodawa*	Dubica
Sławatycze	Sławatycze	,,	,,
Sobibór	Sobibór	,,	Sobibór
Tyśmienica	Ostrów k. Lubartowa	Parczew*	Gródek
Uścimów	,,	,,	,,
Wisznice	Wisznice	,,	Parczew
Włodawa	Włodawa	Włodawa*	Włodawa
Wola Wereszczyńska	Wereszczyn	,,	,,
Wołoskowola	Sosnowica k. Parczewa	,,	,,
Wyryki	Wyryki	,,	,,
Gminy miejskie			
Ostrów Siedlecki	Ostrów k. Lubartowa	Parczew*	Gródek
Parczew	Parczew	Parczew*	Parczew
Włodawa	Włodawa	Włodawa*	Włodawa

***Spis gmin miejskich i wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej,* Warszawa 1934.**

Gminy wiejskie
wchodzące w skład powiatu Włodawskiego.

Nazwa gminy	Siedziba urz. gminnego	Imię i nazwisko wójta	Imię i nazwisko pisarza
Dębowa Głoda	w miejscu	Paweł Czarkowski	Michał Tyszczuk
Hańsk	„	Józef Leszczyński	Ryszard Muszyński
Horodyszcze	os. Wisznice	Paweł Ratajewicz	Zygmunt Kurkus
Krzywowierzba	w miejscu	Jan Makówka	Marcin Gryczuk
Opole	w. Podedwórze	Tomasz Słyszko	Adam Smorczewski
Romanów	w. Sosnowice	Paweł Poleszuk	Stanisław Hoffman
Sobibór	w. Zbereże	Jan Skulski	Jan Białasiewiecz
Sławatycze	w. WołoskoWoł.	Jan Martyniuk	Stanisław Gmiter
Turno	w miejscu	Teodor Haraszczuk	Antoni Gmiter
Tyśmienica	„	Adam Patejuk	Ignacy Krzyżanowski
Uścimów	„	Józef Werduch	Antoni Łosiewicz
Wyryki	„	Stanisław Buska	Bronisław Kielar
WolaWereszczyńsk	wieś Urszulin	Stanisław Piasecki	Ignacy Smotrycki
Włodawa wieś	wieś Suczno	Franciszek Budzyński	Stanisław Ratuszniak

Informator Województwa Lubelskiego, Lublin 1925,

GMINA WISZNICE.

Gmina zajmuje 16.665,92 ha obszaru, ludności przeszło 10.000, administracyjnie podzielona na 14 sołectw.

Gleba naogół jest średnia, przeważa żytnio - kartoflana. Za wyjątkiem wsi Polubicze i kol. Ratajowicze grunta gminy nie są skomasowane i dlatego rolnictwo prowadzone jest w dość niskiej kulturze. Najlepiej prowadzą gospodarstwa rolne, gospodarze w kol. Ratajewicze i niektóre gospodarstwa tych miejscowości pod względem uprawy roli, hodowli bydła, trzody chlewnej i drobiu, zaliczyć można do gospodarstw wzorowych. Z istniejących na terenie gminy 5 Kółek Rolniczych, najlepiej prosperują 2 Kółka: w Ratajewiczach i Wisznicach. W trzech miejscowościach prowadzone są pracę nad skomasowaniem gruntów, oraz zaprojektowana jest meljoracja.

Dróg własnych bitych gmina nie posiada.

Na ukończeniu jest budowa 7-mio klasowej Szkoły Powszechnej w Wisznicach.

Straży pożarnych jest 3, z tych straże w Wisznicach i Horodyszczu są dobrze wyekwipowane i posiadają własne remizy. Straż w Łyniewie, założona w roku 1929, nabyła dotychczas tylko sikawkę.

Czynne są 4 Koła Młodz. Wiejskiej i 2 Stowarz. Młodz. Polskiej. Najwięcej czynne, w kierunku szerzenia kultury i oświaty, jest Koło w Ratajewiczach. Założone na terenie gminy 4 oddziały P. W. i W. F. dobrze się rozwijają.

W r. 1927 założono Gminną Kasę Pożyczkowo - Oszczędnościową w Wisznicach. Obrót na dzień I.XI.1930 r. wynosi 189.006,59 zł. Kapitał zakładowy 3.507,34 zł., wkłady oszczędnościowe wynoszą 12.015,88 zł.

Ogólny budżet gminy na 1930/31 r. wynosi 67.739 zł., w tem na szkolnictwo wraz z budową szkoły 26.159 zł., na opiekę społeczną 3.700 zł.

W skład Rady Gminnej wchodzą Pp.: Pyszko Szymon, Czeczot Mateusz, Babicz Józef, Wojciechowski Jan, Kacenelenbaugen Echaskiel, Mikołaj Buławski, Ignacy Kaczyński, Marek Osypiuk, Marek Diadik, Stanisław Stelmaszuk, Józef Kononiuk, Franciszek Makarewicz.

Wójtem gminy jest p. Brzozowski Stanisław.

Sekretarzem p. Adam Smorczewski.

„Przebój – pismo ilustrowane poświęcone samorządom i ubezpieczeniom społecznym", 1931 nr 1 s. 28.

Grupa pracowników samorządcwych powiatu włodawskiego.

Rząd górny od lewej do prawej Pp.: Andrzej Błyskosz wójt gm. Sławatycze, Jan Chilczuk—wójt gm. Romanów, Łukasz Rynkowski—wójt gm. Krzywowierzba, Franciszek Król—wójt gm. Dębowa Kłoda, Jan Panasiuk—wójt gm. Tyśmienica, Władysław Dzierzbicki—wójt gm. Hańsk, Stanisław Brzozowski—wójt gm. Wisznice.

Rząd środkowy od lewej do prawej Pp.: Adam Smorczewski — sekretarz gm. Wisznice, Stefan Nowostawski—sekr. gm. Hańsk.

Rząd dolny od lewej do prawej Pp.: Michał Zieliński—sekr. gm. Wołoskowola, Michał Tyszczuk—sekr. gm. Romanów, Franciszek Sawicki — sekr. gm. Dębowa Kłoda, Stanisław Połajdowicz—sekr. gm. Tyśmienica, Antoni Łosiewicz—sekr. gm. Uścimów (w środku dołem), Stanisław Zakrzewski—sekr. gm. Krzywowierzba, Ignacy Krzyżanowski—sekr. gm. Sławatycze, Tadeusz Borys — zast. sekr. gm. Krzywowierzba.

„Przebój – pismo ilustrowane poświęcone samorządom i ubezpieczeniom społecznym", 1931 nr 1 s. 28.

Typowa droga w okresie międzywojennym (Zbiory NAC)

Nr. porz.	SIEDZIBA SZKOŁY: MIASTO—Ulica i Nr. domu / GMINA—Miejscowość	RODZAJ	CHARAKTER ze względu na: tytuł własności	płeć uczniów	język nauczania(-ny)	ORGANIZACJA: Stopień organiz.	Komplet tów uczn.	Etatów nauczyc.	Godzin nauki tyg.	LOKAL: m² pow. użytk. w budynkach własnych	niewłas.	Sal lekcyjnych	NAUCZYCIELE, UCZNIOWIE: Naucz-li (w tem ucz. ≥ 30g.tyg.)	Uczniów
50.	*WISZNICE:* **Dołholiska**	powsz.	Pb.	k.	p.	2-kl.	3	2	58	-	52	2	2(1)	117
51.	,, **Horodyszcze**	powsz.	Pb.	k.	p.	2-kl.	3	2	64	-	54	2	4(1)	141
52.	,, **Polubicze**	powsz.	Pb.	k.	p.	4-kl.	6	4	124	-	162	4	5(3)	208
53.	,, **Romaszki**	powsz.	Pb.	k.	p.	1-kl.	2	1	30	-	61	1	1(1)	89
54.	,, **Rowiny**	powsz.	Pb.	k.	p.	1-kl.	2	1	30	50	-	1	1(1)	48
55.	,, **Wisznice**	powsz.	Pb.	k.	p.(n.)	7-kl.	13	8	270	-	191	7	10(8)	430

Szkoły powszechne w gminie Wisznice *Szkoły Rzeczpospolitej Polskiej, w roku szkolnym 1930/1931*, Warszawa 1933, s. 176.

Według nowej ustawy gminnej[32] z 23 marca 1933 roku zniesiono **zebranie gminne**, czyli zgromadzenie ogółu gospodarzy z terenu gminy. Uprawnienia zniesionego organu przekazano częściowo radzie gminnej. Mimo to według nowych przepisów rada gminy miała mniejsze uprawnienia. Wyboru radnych dokonywało kolegium złożone z delegatów rad gromadzkich, sołtysów i podsołtysów wszystkich gromad. Istniał cenzus wieku przy prawie wyborczym czynnym 25 lat (wcześniej 21) i w prawie wyborczym biernym, wynoszący 30 lat (wcześniej 25). W gminach do 5000 mieszkańców radnych było 12. Kadencja radnych wynosiła 5 lat. Warto wspomnieć, że w czasach II RP mandat radnego nie wiązał się z żadnym wynagrodzeniem. Namiastką zniesionego zebrania gminnego było **zebranie gromadzkie**. Wprowadzono bowiem nowy formalny podział gmin na gromady wiejskie, które obejmowały jedną lub kilka wsi. Podział na gromady był ogłaszany w Dzienniku Urzędowym Województwa. Zebranie gromadzkie zbierało się pod przewodnictwem sołtysa lub jego zastępcy (podsołtysa). Zebranie gromadzkie podejmowało uchwały dotyczące danej gromady, wybierał sołtysa i jego zastępcę na 3-letnie kadencje. Wybrani musieli mieć ukończone 30 lat. Zebranie gromadzkie wybierało radnych gromadzkich w liczbie od 12 do 30. Organem wykonawczym gromady był **sołtys** oraz jego zastępca. Gromada wiejska miała od tej pory własny budżet. Wybory zatwierdzał starosta powiatowy. Każdy mieszkaniec wsi w przypadku zgłoszenia go na sołtysa lub podsołtysa miał obowiązek sprawowania obowiązków do końca kadencji. Składali oni przysięgę służbową na ręce starosty. Do sołtysa należało kierowanie sprawami gromady, zarządzanie majątkiem, reprezentowanie gromady na zewnątrz. Przewodniczył zebraniom. Do sołtysa należały też sprawy bezpieczeństwa, porządku

[32]Dziennik Ustaw nr 35, z dnia 13 maja 1933 roku, poz. 294.

publicznego, przestrzegania przepisów, doręczania pism sądowych, wykonywania obowiązków związanych z poborem wojskowym.

294.

Na mocy art. 44 Konstytucji ogłaszam ustawę następującej treści:

USTAWA

z dnia 23 marca 1933 r.

o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorjalnego.

DZIAŁ I.

PRZEPISY, DOTYCZĄCE OBSZARU CAŁEGO PAŃSTWA Z WYJĄTKIEM WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO.

Rozdział I.

Nazwa i kadencja organów ustrojowych związków samorządowych.

Art. 1. (1) Organem stanowiącym i kontrolującym w gminach wiejskich jest rada gminna, w miastach — rada miejska, w powiatowych związkach samorządowych — rada powiatowa.

(2) Organem zarządzającym i wykonawczym w gminach wiejskich jest zarząd gminny, w miastach — zarząd miejski, w powiatowych związkach samorządowych — wydział powiatowy.

(3) Na czele zarządu gminnego stoi wójt, a na czele zarządu miejskiego — burmistrz, w miastach wydzielonych z powiatowych związków samorządowych — prezydent miasta. Zastępcą wójta jest podwójci, burmistrza — wiceburmistrz, zaś prezydenta miasta — wiceprezydent.

(4) Członkowie rad (gminnych, miejskich, powiatowych) noszą nazwę radnych, z wyjątkiem członków organów zarządzających, jeżeli ci wchodzą do składu rady. Członkowie zarządu gminnego i zarządu miejskiego noszą nazwę ławników z wyjątkiem osób, wymienionych w ust. (3).

(5) O ile z treści postanowień ustawy nie wynika inaczej, postanowienia, dotyczące gminy i organów gminnych, stosuje się zarówno do gminy wiejskiej, jak i miejskiej. Przez „radę gminy" rozumieć należy radę gminną i radę miejską, przez „zarząd gminy" — zarząd gminny i zarząd miejski.

Fragment ustawy z 23 marca 1933 roku

W nowym ustroju gminnym utworzono nieznany wcześniej organ – **zarząd gminy**. Przejął on część uprawień dawnej rady gminy. Zarząd gminy funkcjonował na czele z **wójtem** i podwójcim. W skład zarządu wchodziło też dwóch lub trzech ławników. To właśnie zarząd gminy na co dzień sprawował władzę w gminie. Zarząd gminy przygotowywał projekt budżetu, regulaminy, instrukcje urzędu, decydował o wydatkach. Kadencja członków zarządu wynosiła 5 lat. Wójta oraz członków zarządu wybierała Rada Gminy w głosowaniu tajnym.

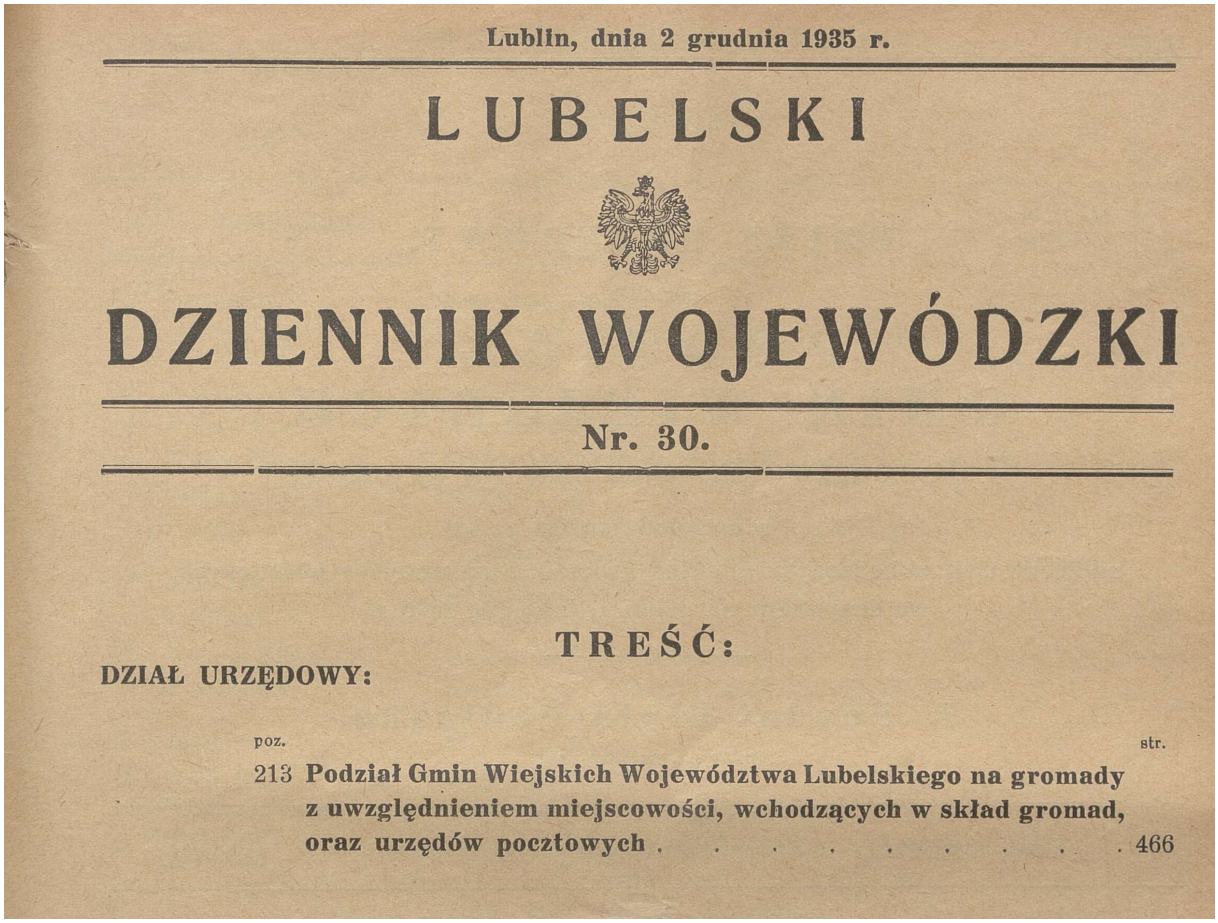
Na czele urzędu gminy stał **sekretarz**. Jako jedyny musiał mieć on odpowiednie kwalifikacje. Mianował go i zwalniał starosta powiatowy. Sekretarz protokołował posiedzenia rady gminy i miał głos doradczy na radzie. Sekretarz był kierownikiem urzędu gminy.

Wójt był zwierzchnikiem całej gminy i aparatu urzędniczego. Miał prawo reprezentowania gminy i podpisywania umów w jej imieniu. Dokumenty, w których były zobowiązania finansowe gminy, należało opatrzyć podpisem jeszcze jednego członka zarządu gminy. Wójt był reprezentantem administracji rządowej w terenie, wykonywał

także zadania zlecone przez rząd.

Wójt jako organ rządowy, działał jednoosobowo i pod osobistą odpowiedzialnością. Nadzór nad jego działalnością sprawował starosta. Starosta miał prawo zwolnić wójta lub rozwiązać radę gminy w przypadkach łamania prawa.

Zgodnie z powyższymi nowymi rozwiązaniami prawnymi należało podzielić gminę na gromady wiejskie (odpowiednik sołectw). Wykaz nowych gromad jest prezentowany poniżej.

Lublin, dnia 2 grudnia 1935 r.

LUBELSKI

DZIENNIK WOJEWÓDZKI

Nr. 30.

TREŚĆ:

DZIAŁ URZĘDOWY:

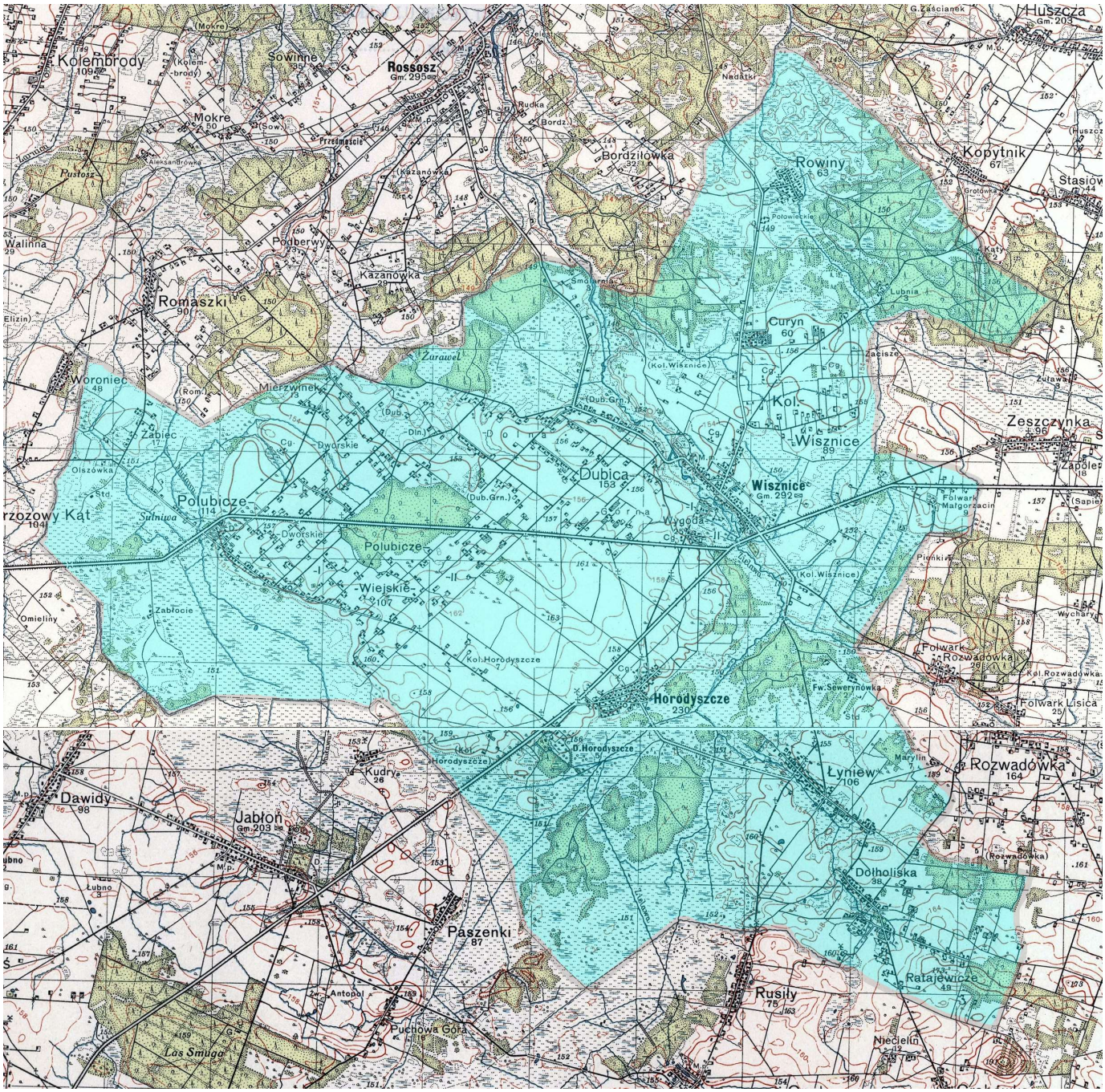
poz. str.

213 Podział Gmin Wiejskich Województwa Lubelskiego na gromady z uwzględnieniem miejscowości, wchodzących w skład gromad, oraz urzędów pocztowych 466

Nagłówek aktu podziału na gromady

L.p.	Nazwa gromady	Miejscowości wchodzące w skład gromady	Nazwa urzędu pocztowego
		Gmina Wisznice.	
1	Curyn	Curyń wieś, Lubnia kolonja	Wisznice
2	Dołholiska	Dołholiska wieś	„
3	Dubica-Górna	Dubica Górna kolonja	„
4	Dubica Dolna	Dubica Dolną kolonja, Smolarnia kolonja	„
5	Horodyszcze	Horodyszcze osada, Horodyszcze kolonja, Horodyszcze folwark	„
6	Łyniew	Łyniew wieś, Łyniew folwark, Łyniew-Poduchowny folwark, Sewerynówka folwark, Marylin kolonja	„
7	Polubicze Dworskie	Polubicze wieś, Polubicze folwark, Mierzwinek kolonja, Olszówka kolonja, Zabłocie kolonja	„
8	Polubicze Wiejskie	Polubicze I i II kolonja	„
9	Rowiny	Rowiny wieś, Połowieckie kolonja	„
10	Ratajewicze	Ratajewicze kolonja, Ratajewicze folwark	„
10	Wisznice Osada	Wisznice osada,	„
11	Wisznice Kolonja	Wicznice kolonja Małgorzacin folwark	„
12	Wygoda	Wygodna kolonja	„

Podział gminy Wisznice na gromady (Lubelski Dziennik Wojewódzki, 1935 nr 40, poz. 213)

Gmina Wisznice w latach 30. XX wieku (opracowanie własne autora)

Prezydent RP Ignacy Mościcki

W latach 1929-1935 na polskiej wsi trwał niezwykle ciężki kryzys gospodarczy, który zachwiał podstawami egzystencji terenów wiejskich. Dopiero ostatnie lata II RP spowodowały ożywienie gospodarcze.

W okresie II RP mimo trudności gospodarczych i długich rządów autorytarnych samorząd gminny mógł pochwalić się dużymi osiągnięciami. Zbudowano często nowe gmachy szkolne. Tego typu inwestycje były szczególnie hojnie wspierane przez społeczność gminną. Powstały nowe siedziby władz gminnych, remontowano drogi. Wszystko to głównie ze składek ludności. Był to czas podniesienia poziomu wykształcenia ludności, niezwykle bujnego rozwoju polskich stowarzyszeń i organizacji (ochotnicze straże pożarne, kółka rolniczego, biblioteki, organizacje patriotyczne). W każdej gminie funkcjonowało czasem nawet kilkadziesiąt różnego rodzaju organizacji, prym wiodła młodzież.

Lata 30. XX wieku w dziedzinie samorządu gminnego to także czas szybkiego wzrostu biurokracji i narzucania coraz to nowych zadań bez przekazania odpowiednich środków finansowych.

II WOJNA ŚWIATOWA

1 września 1939 roku wybuchła II wojna światowa. W październiku tego roku powołano Generalne Gubernatorstwo – niemiecki protektorat na ziemiach polskich. Kraj ten podzielono na dystrykty i powiaty. Zachowano dotychczasowy podział lokalny. **Gmina Wisznice została przyłączona do dystryktu lubelskiego i powiatu bialsko-podlaskiego (powiększonego).**

Okupant w dniu 28 listopada 1939 roku wydał zarządzenie „o zarządzie gmin polskich". Gminy stały się odtąd narzędziem władz okupacyjnych. Władze niemieckie zniosły samorząd wiejski. Rozwiązano rady gminne, zarządy gmin i rady gromadzkie. Pozostały tylko organy wykonawcze – wójt i sołtysi oraz urząd gminy z sekretarzem. Niemcy nie mogli zastąpić całego aparatu administracyjnego swoimi ludźmi. Przedwojenni wójtowie i sołtysi najczęściej pozostawali początkowo na swoich stanowiskach. Odsetek Niemców wśród nich był znikomy. Wójtowie i sołtysi stali się funkcjonariuszami niemieckich starostw. Do ich głównych zadań należała organizacja kontyngentów oraz wyznaczanie ludzi do pracy przymusowej. Mieli też obowiązek wskazywania osób współpracujących z podziemiem oraz osób ukrywających się[33].

[33] Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990, s. 27.

LATA 1944-1954

Wyzwolenie przyniósł rok 1944. Na zajętych przez Armię Czerwoną terenów władzę przejmowali polscy komuniści przedstawiciele Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN) tworzonego pod osłoną ZSRR. W pierwszym okresie opierano się na przedwojennych rozwiązaniach ustrojowych. Dnia 21 sierpnia 1944 roku dekret PKWN-u przywrócił przedwojenne podziały na województwa, powiaty, gminy i gromady.

Gmina Wisznice powróciła do województwa lubelskiego i powiatu włodawskiego.

W 1944 roku władze PKWN-u wprowadziły nowe rozwiązania ustrojowe odnośnie do gmin. Ustanowiono, wzorem ZSRR, **rady narodowe**. W dniu 11 września 1944 roku wydano dekret o organizacji i zakresie działań rad narodowych[34].

Rady narodowe stanowiły *uspołecznioną formę sprawowania administracji*[35]. Zostały włączone w skład systemu samorządowego. Ostateczny kształt organizacji samorządu lokalnego został określony na mocy dekretu z 23 listopada 1944 roku[36]. W gminach wiejskich rady narodowe przejęły funkcje dotychczasowych rad gminnych. Formalnie nadal funkcjonował samorząd gminny, w praktyce było inaczej. Organem rad narodowych były prezydia rad narodowych złożone z przewodniczącego, zastępcy i kilku członków. To właśnie prezydia rad narodowych z czasem zaczęły przejmować funkcje wykonawcze zarządów gmin i wójtów[37].

Gminne rady narodowe składały się z nie mniej niż 16 i nie więcej niż 36 radnych, *reprezentujących w miarę możliwości ludność poszczególnych wsi*. W skład gminnej rady narodowej wchodzili odtąd członkowie rady gminnej powołani przed uchwaleniem dekretu o radach narodowych, przedstawiciele organizacji politycznych, zrzeszeń społecznych, organizacji młodzieżowych, przedstawiciele wojska, nauki i pracy społecznej[38].

W praktyce członkowie rad byli delegatami partii politycznych i organizacji

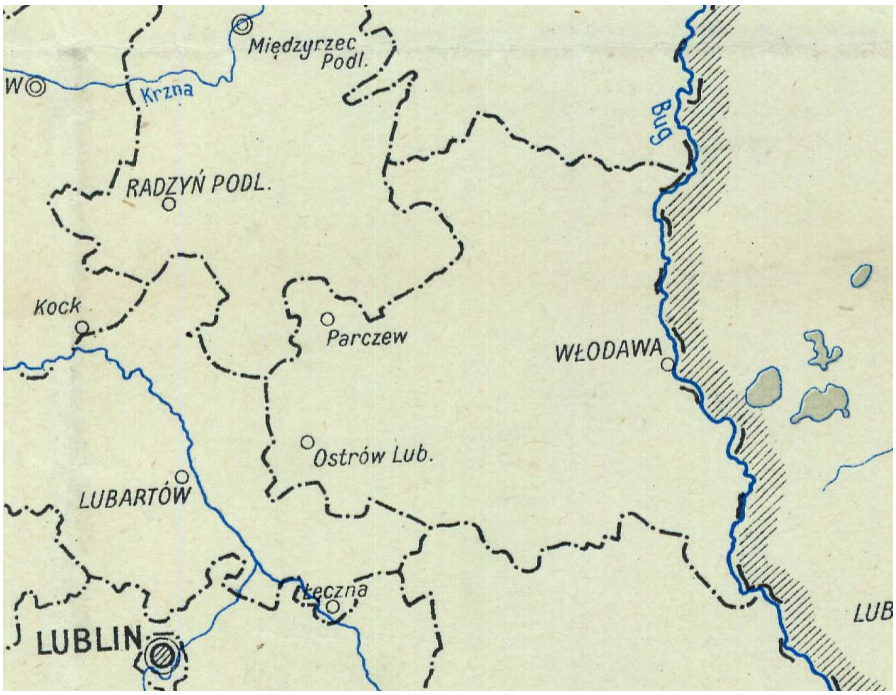
[34] Dz.U. 1944, nr 5, poz. 22.
[35] Tamże.
[36] Dz.U. 1944, nr 14, poz. 74.
[37] Tamże.
[38] Tamże.

społecznych kontrolowanych przez nowe władze. Początkowo zasiadały w nich także osoby z przedwojennego samorządu, autorytety miejscowe, nawet księża. Tych ludzi wyrzucano przy częstych „reorganizacjach" rad zarządzanych przez rady wyższego szczebla. Wola ludności poszczególnych wsi nie miała najmniejszego znaczenia. Niewygodnych radnych usuwano, a w ich miejsce powoływano nowych na mocy uchwały gminnej rady. Preferowano ludzi związanych z PPR (potem PZPR) i o niskim statusie majątkowym. Największa akcja „wymiany" radnych miała miejsce w 1948 roku.

Organem pomocniczym zarządu gminy pozostawał sekretarz gminy, który jako jedyny musiał mieć odpowiednie kwalifikacje. Kierował on pracami urzędników gminnych.

W urzędzie gminy zatrudniano kilku pracowników. W standardowym biurze zarządu gminy pracowali: sekretarz gminy, referent finansowo-podatkowy, referent wojskowy, referent gospodarczo-społeczny, drogomistrz, kancelista lub praktykant.

Jednostkami pomocniczymi gminy były gromady (główna wieś, mniejsze wsie, przysiółki), odpowiedniki współczesnych sołectw, na czele z sołtysem wybieranym przez społeczność gromadzką. Przed wojną funkcjonował także samorząd gromadzki wyrażający się w postaci zebrań gromadzkich. Po 1945 roku rola zebrania gromadzkiego została ograniczona, sołtys zaś stał się wykonawcą zarządzeń władz gminnych.

Powiat włodawski na mapie administracyjnej z 1946 roku

Miasta Gminy wiejskie	Ludność					
	ogółem	mężczyźni	kobiety	w wieku lat		
				poniżej 18	18-59	60 i więcej
Pow. Włodawa — *County Włodawa*						
Miasta						
Ostrów Lubelski	2604	1203	1401	843	1500	261
Parczew	6173	2742	3431	2261	3403	509
Włodawa	4438	2053	2385	1593	2536	309
Gminy wiejskie						
Dębowa Kłoda	3364	1538	1826	1245	1861	258
Hańsk	3863	1818	2045	1533	2048	282
Krzywowierzba	3696	1696	2000	1054	2129	513
Opole	3192	1449	1743	865	1886	441
Romanów	4631	2167	2464	1544	2604	483
Sławatycze	6433	2966	3467	2253	3468	712
Sobibór	7486	3442	4044	2623	4152	711
Tyśmienica	2878	1279	1599	1109	1562	207
Uścimów	4821	2269	2552	1592	2828	401
Wisznice	6565	3099	3466	2333	3681	551
Włodawa	5078	2344	2734	1632	2867	579
Wola Wereszczyńska	6022	2795	3227	2326	3244	452
Wołoskowola	5417	2524	2893	1828	3047	542
Wyryki	5554	2590	2964	1874	3064	616

Spis powszechny z 1946 roku, *Powszechny sumaryczny spis ludności z dnia 14 lutego 1946 roku*, Warszawa 1947, s. 35.

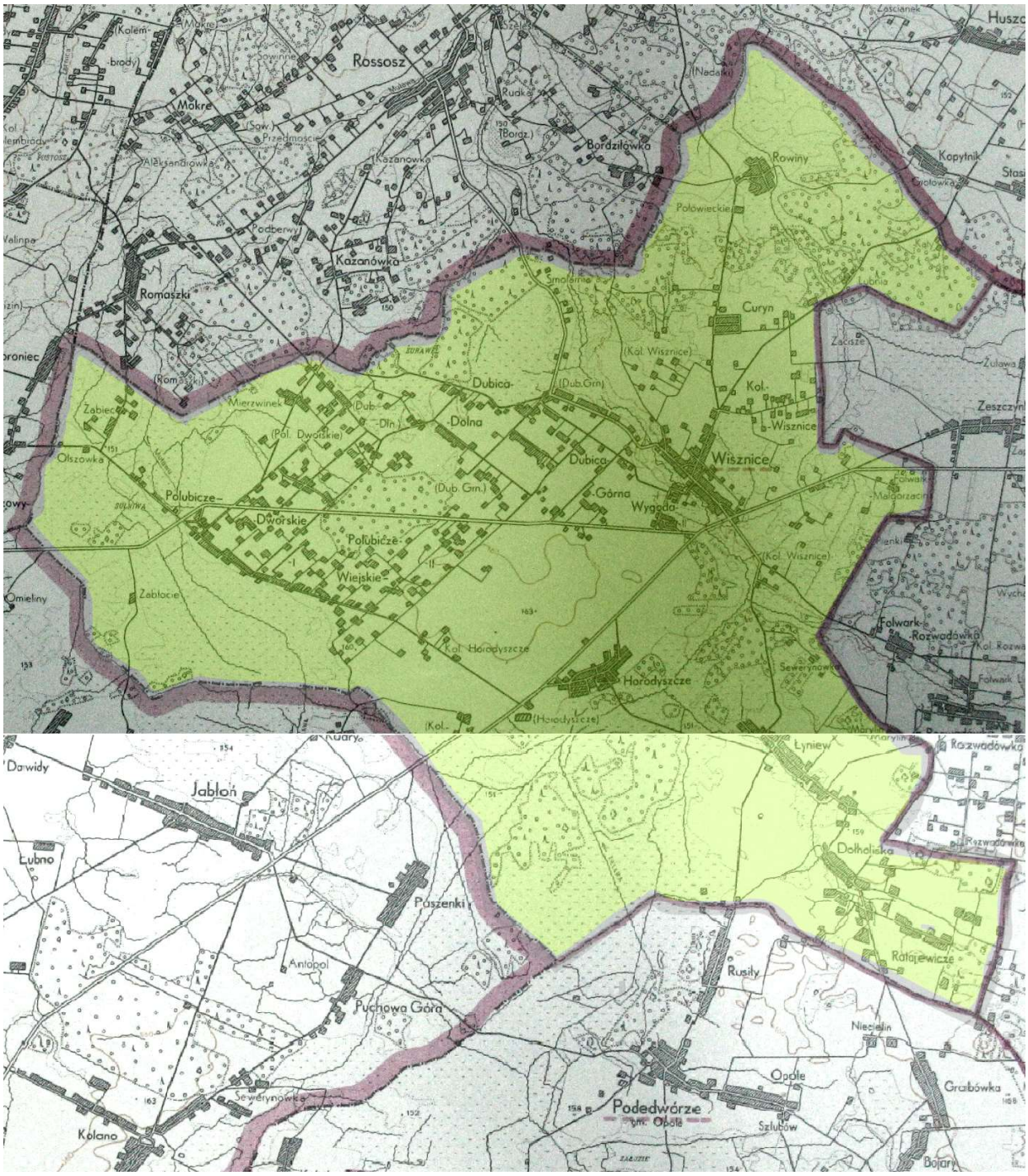
Na mocy ustawy z 20 marca 1950 roku o terenowych organach jednolitej władzy państwowej[39] zniesiono wszelki samorząd terytorialny. Jego cały majątek przejęło państwo. Rozwiązano organy wykonawcze gminy (wójt i zarząd gminy) i rady gromadzkie. Wszystkie kompetencje przejęły **gminne rady narodowe**. Członków rad delegowały partie polityczne i organizacje społeczne. Gminne rady narodowe zbierały się na sesjach raz w miesiącu, omawiając najważniejsze sprawy gminne. Głównymi tematami były kwestie podatkowe, spółdzielczości, pomocy sąsiedzkiej, akcji żniwnej itp. GRN wyłaniała ze swego grona stałe komisje problemowe.

Gminna rada narodowa wybierała także ze swego grona **prezydium GRN**, składające się z następujących osób: przewodniczący, zastępca, sekretarz prezydium i członek prezydium. Był to jednocześnie organ uchwałodawczy i wykonawczy. Prezydium zbierało się na sesjach dwa razy w miesiącu.

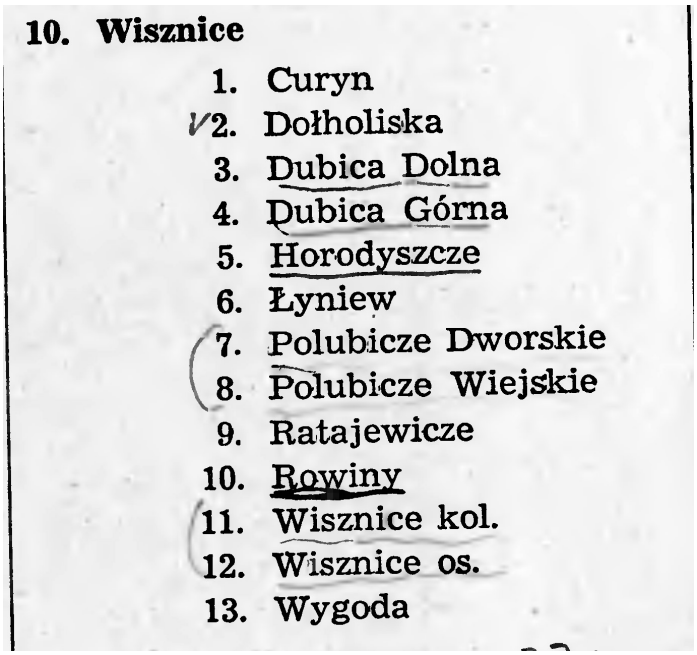
Etatowymi pracownikami gminy stali się przewodniczący i sekretarz prezydium. Te osoby kierowały działalnością urzędu gminy, zwanego odtąd „prezydium gminy". Prezydium gminy (urząd gminy) podzielono na referaty: ogólno-administracyjny, finansowy, spraw socjalnych i kulturalnych, wojskowy oraz spraw rolnych.

Na czele poszczególnych gromad, tak jak poprzednio, stał sołtys. Formalnie wybierany przez ludność wsi, w praktyce powoływany przez władze gminne. Jego praca była niewdzięczna i sprowadzała się do egzekwowania narzuconych ówcześnie obowiązkowych dostaw płodów rolnych i wysokich podatków.

[39] Dz.U. 1950, nr 14, poz. 130.

Gmina Wisznice na na mapie z 1952 roku (opracowanie własne autora)

10. Wisznice

1. Curyn
2. Dołholiska
3. Dubica Dolna
4. Dubica Górna
5. Horodyszcze
6. Łyniew
7. Polubicze Dworskie
8. Polubicze Wiejskie
9. Ratajewicze
10. Rowiny
11. Wisznice kol.
12. Wisznice os.
13. Wygoda

Wykaz gromad (sołectw) w 1952 roku (*Wykaz gromad Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej według stanu z dnia 1 lipca 1952 roku*, Warszawa 1952, s. 41)

W latach 1953-1954 roku rozpoczęto kampanię propagandową informującą o potrzebie zmian w administracji. Władza ludowa miała znaleźć się *bliżej ludu,* a nie tylko w często odległej siedzibie gminy.

GROMADZKIE RADY NARODOWE

W 1954 roku rozpoczęto tworzenie nowych, mniejszych jednostek administracyjnych, które miały współgrać z planowaną kolektywizacją polskiej wsi. Zwano je **gromadami** – w nawiązaniu do polskiej tradycji administracyjnej. Jedna gromada miała odpowiadać granicom przyszłemu spółdzielczego, kolektywnego gospodarstwa rolnego.

Oficjalnym celem reformy miało być *włączenie coraz szerszych rzesz pracujących chłopów do udziału w rządzeniu Państwem, rozwijanie ich twórczej inicjatywy i aktywności dla pomnażania dobrobytu i kultury wsi*[40].

Zlikwidowano już samorząd gminny, teraz likwidacji miały ulec także gminy.

25 września 1954 roku weszła w życie ustawa o reformie podziału administracyjnego[41]. W miejsce dotychczasowych gmin powstały nowe gromady położone na terenie jednej lub sąsiadujących ze sobą dawnych gmin. Nowe granice były w dużej mierze zupełnie sztuczne, protesty ludności nie były brane pod uwagę.

Teoretycznie nowe gromady miały mieć powiązania komunikacyjne, wspólne *urządzenia gospodarcze, kulturalne lub zdrowotne* (art. 2). Liczba mieszkańców miała się wahać od tysiąca do trzech tysięcy, powierzchnia od 15 do 50 kilometrów kwadratowych. Na czele całości stała gromadzka rada narodowa z prezydium (przewodniczący, zastępca, sekretarz prezydium i dwóch, trzech członków)[42].

Początkowo gromadzkie rady narodowe (GRN) miały bardzo wąskie kompetencje. Według ustawy gromadzkie rady: *kierują w swoim zakresie na terenie gromady działalnością gospodarczą, społeczną i kulturalną* (art. 10)[43]. W praktyce zostały sprowadzone głównie do realizacji zarządzeń władz powiatowych. Prezydium powiatowej rady narodowej sprawowało szczegółową kontrolę nad działalnością władz gromadzkich.

Gromada uchwalała budżet (z którego połowa była przeznaczana na kilkuosobową administrację), zarządzała mieniem gromadzkim, prowadziła sprawy meldunkowe

[40] Wstęp do ustawy z 25 września 1954 roku o reformie podziału administracji wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych, Dz.U. 1954, nr 43, poz. 191.
[41] Dz.U. 1954, nr 43, poz. 191.
[42] Tamże.
[43] Tamże.

i rejestrację rowerów. Budżety gromadzkie powiązane były z budżetem powiatowym. Bez wsparcia władz powiatowych nie mogły być prowadzone żadne inwestycje, gdyż przekraczało to możliwości finansowe niewielkiej gromady. W tych czasach w małym zakresie remontowano drogi sposobem szarwarkowym. Głównym zadaniem gromad okazało się organizowanie rolnictwa w celu powiększenia zbiorów i maksymalne realizowanie narzuconych planów skupu oraz podatków.

Gromady obejmowały kilka wsi, często nie mając na swoim terenie prawie żadnych instytucji użyteczności publicznej – z wyjątkiem szkół. Często gminne spółdzielnie, ośrodki zdrowia, komendy MO itp. pozostawały poza granicami gromady, skazując ją na niesamodzielny byt.

Sołtysi miewali w historii lepsze i gorsze okresy, ale byli zawsze. Obowiązki sołtysów przejęli pełnomocnicy gromadzkich rad narodowych powoływani przez gromadzką radę narodową. Do ich zadań należało organizowanie czynów społecznych, zwoływanie zebrań wiejskich czy wystawianie świadectw pochodzenia zwierząt. Co tydzień uczestniczyli w odprawach w biurze gromadzkim. Instytucja pełnomocników nie sprawdziła się i nigdy nie została przez wieś zaakceptowana. Pełnomocnicy nie byli przez nich wybierani i nie reprezentowali wsi. Byli po prostu przedstawicielami władzy egzekwującymi spełnianie przez obywateli obowiązków wobec państwa. W latach 1954-1958 zebrania wiejskie nie mogły uchwalać żadnych uchwał, a jedynie zgłaszać postulaty[44].

Jesień 1956 roku przyniosła duże zmiany w Polsce. W wyniku październikowej „odwilży" I sekretarzem PZPR został Władysław Gomułka. Na wsiach dalej utrzymał się system obowiązkowych dostaw, ale nie był on już tak uciążliwy i egzekwowany siłą. Po 1956 roku upadły niemal wszystkie sztucznie tworzone spółdzielnie produkcyjne. Dało to szybki efekt wzrostu produkcji rolniczej. Zmniejszyły się wymiary przymusowych dostaw, podniesiono ceny skupu. Postawiono na spółdzielczość mleczarską, ogrodniczą i kredytową. Utworzono Państwowe Ośrodki Maszynowe (POM), które świadczyły usługi maszynowe dla rolników. Nastąpił wzrost zaopatrzenia w nawozy sztuczne i materiały budowlane[45]. Po czarnych latach stalinowskich nawet niewielkie zmiany przyniosły upragnione wytchnienie.

[44] Mieczysław Gończar, *Samorząd wsi…*, s. 37.
[45] Zbigniew Landau, Wojciech Roszkowski, *Polityka gospodarcza II RP i PRL*, Warszawa 1995, s. 270.

Polska wieś nie mogła jednak w pełni rozwinąć swojego potencjału, powszechnie brakowało chociażby materiałów budowlanych.

Rozpoczęto propagowanie powoływania kółek rolniczych, była to ukryta forma kolektywizacji wsi. Z drugiej strony liczne przywileje kółek rolniczych w ówczesnym systemie gospodarczym dawały możliwość propagowania mechanizacji rolnictwa. Na polskiej wsi pojawiły się „kółkowe" traktory, snopowiązałki i inne maszyny rolnicze.

W latach 60. XX wieku rozpoczęto także na dużą skalę elektryfikację wsi. Złagodzony nacisk fiskalny i ideologiczny spowodował pewną stabilizację w społeczności wiejskiej. Polska wieś bardzo powoli podnosiła się z upadku początku lat 50.

Podział na gromady wprowadzony w 1954 roku okazał się nieprzystający do realiów „październikowej odwilży".

Od lutego 1958 roku weszła w życie nowa ustawa o radach narodowych, dająca im większe uprawnienia[46]. Rozpoczęto także proces komasacji gromad w większe jednostki, większość z nich była bowiem zupełnie nieefektywna. Przy tworzeniu gromad propaganda tłumaczyła, że władza będzie *bliżej ludzi*. Gdy rozpoczęto scalanie gromad, nie było żadnej akcji propagandowej, więc ludzie podchodzili do tego z nieufnością. W wielu miejscach rozpoczęło się odwracanie reformy gromadzkiej poprzez przywracanie poprzednich granic lokalnych jednostek administracyjnych.

W ustawie o radach narodowych z 1958 roku precyzyjniej sformułowano zakres działania rad narodowych i ich kompetencje. Rada uchwalała na posiedzeniach lub rozpatrywała akty o zasadniczym znaczeniu dla podległego terytorium, jak budżet, plan społeczno-gospodarczy, sprawozdania z jego wykonania. Do zadań gromadzkich rad należało w szczególności: *współdziałanie z kółkami rolniczymi, spółdzielniami produkcyjnymi, dbanie o prawidłową gospodarkę w lasach, współdziałanie ze spółdzielniami w zakresie zaopatrzenia i usług, zarząd mieniem gromadzkim, drobnymi zakładami produkcyjnymi, usługowymi, zabezpieczenie pomieszczeń i obsługa szkół podstawowych, przysposobienia rolniczego, izb porodowych, bibliotek*[47]. Aparatem wykonawczym i zarządzającym rady było prezydium, opiniodawczym i kontrolnym – komisje rady. Organami pomocniczymi gromadzkich rad byli sołtysi i zebrania wiejskie. Prezydium (przewodniczący oraz 4-5 członków), jako organ wykonawczo-zarządzający

[46] Dz.U. 1958, nr 5, poz. 16 (tekst ujednolicony Dz.U. 1975, nr 26, poz. 139).
[47] Tamże.

rady, reprezentowało radę na zewnątrz i organizowało jej pracę. **Przewodniczący prezydium** wybrany przez radę musiał być zatwierdzony przez Powiatową Radę Narodową. Komisje rady opiniowały i inicjowały sprawy mające być przedmiotem sesji, kontrolowały działalność aparatu prezydium i całej rady. Szefowie komisji gromadzkich nie wchodzili w skład prezydium.

Sekretarz gromadzki nie zasiadał odtąd w składzie prezydium, stojąc na czele biura gromadzkiego złożonego z kilku urzędników (referentów). W biurze gromadzkim pracował też przewodniczący – jako etatowy pracownik.

Pierwsze wybory do rad gromadzkich przeprowadzono 5 grudnia 1954 roku. Wyborom tym towarzyszyła wielka akcja propagandowa. Kolejne wybory przeprowadzano w podobny sposób. Frekwencja zawsze zbliżała się do 100%, tyle samo głosowało na jedyną listę wyborczą – Front Jedności Narodu. Mimo że wyniki były z góry znane, władze przywiązywały, wzorem ZSRR, bardzo dużą wagę do wyborów. Miały one legitymizować narzucony w Polsce system komunistyczny.

Pierwsze dwie kadencje rad narodowych były trzyletnie (1955-1958, 1958-1961). Od 1961 roku kadencje rad narodowych były czteroletnie. Wybory miały miejsce w latach 1961, 1965 i 1969[48].

DZIENNIK URZĘDOWY
WOJEWÓDZKIEJ RADY NARODOWEJ
w LUBLINIE

Lublin, 3 grudnia 1954 — Nr 15 — Poz. 64—69

TREŚĆ

I. PRZEPISY OBOWIĄZUJĄCE.

Poz.

64. Zarządzenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie w sprawie ogłoszenia uchwał Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie z dnia 5 października 1954 r. dotyczących reformy podziału administracyjnego wsi.

65. Przedruk Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie utworzenia powiatu opolsko-lubelskiego w województwie lubelskim, ogłoszonego w Dzienniku Ustaw Nr 49 z dnia 13 listopada 1954 r. pod poz. 240.

66. Przedruk Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie utworzenia powiatu parczewskiego w województwie lubelskim, ogłoszonego w Dzienniku Ustaw Nr 49 z dnia 13 listopada 1954 r. pod poz. 241.

67. Wyciąg z Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie zmiany granic niektórych województw, ogłoszonego w Dzienniku Ustaw Nr 49 z dnia 13 listopada 1954 r. pod poz. 241.

68. Wyciąg z Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie zmiany granic niektórych powiatów, ogłoszonego w Dzienniku Ustaw Nr 49 z dnia 13 listopada 1954 r. pod poz. 252.

69. Wyciąg z Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie zaliczenia niektórych gromad w poczet miast, ogłoszonego w Dzienniku Ustaw Nr 49 z dnia 13 listopada 1954 r. pod poz. 254.

Nagłówek aktu powołania gromad w województwie lubelskim

[48] Daty wyborów: 5 grudnia 1954, 2 lutego 1958, 16 kwietnia 1961, 30 maja 1965, 1 czerwca 1969.

Na terenie współczesnej gminy działały następujące gromady:

GROMADA HORODYSZCZE

W skład gromady Horodyszcze włączono dotychczasową gromadę Horodyszcze z gminy Wisznice[49]. Gromadę zniesiono z końcem 1959 roku, jej obszar przyłączono do gromady Wisznice[50].

GROMADA ŁYNIEW

W skład gromady Łyniew włączono dotychczasowe gromady: Łyniew, Dołholiska i Ratajewicze ze zniesionej gminy Wisznice[51].

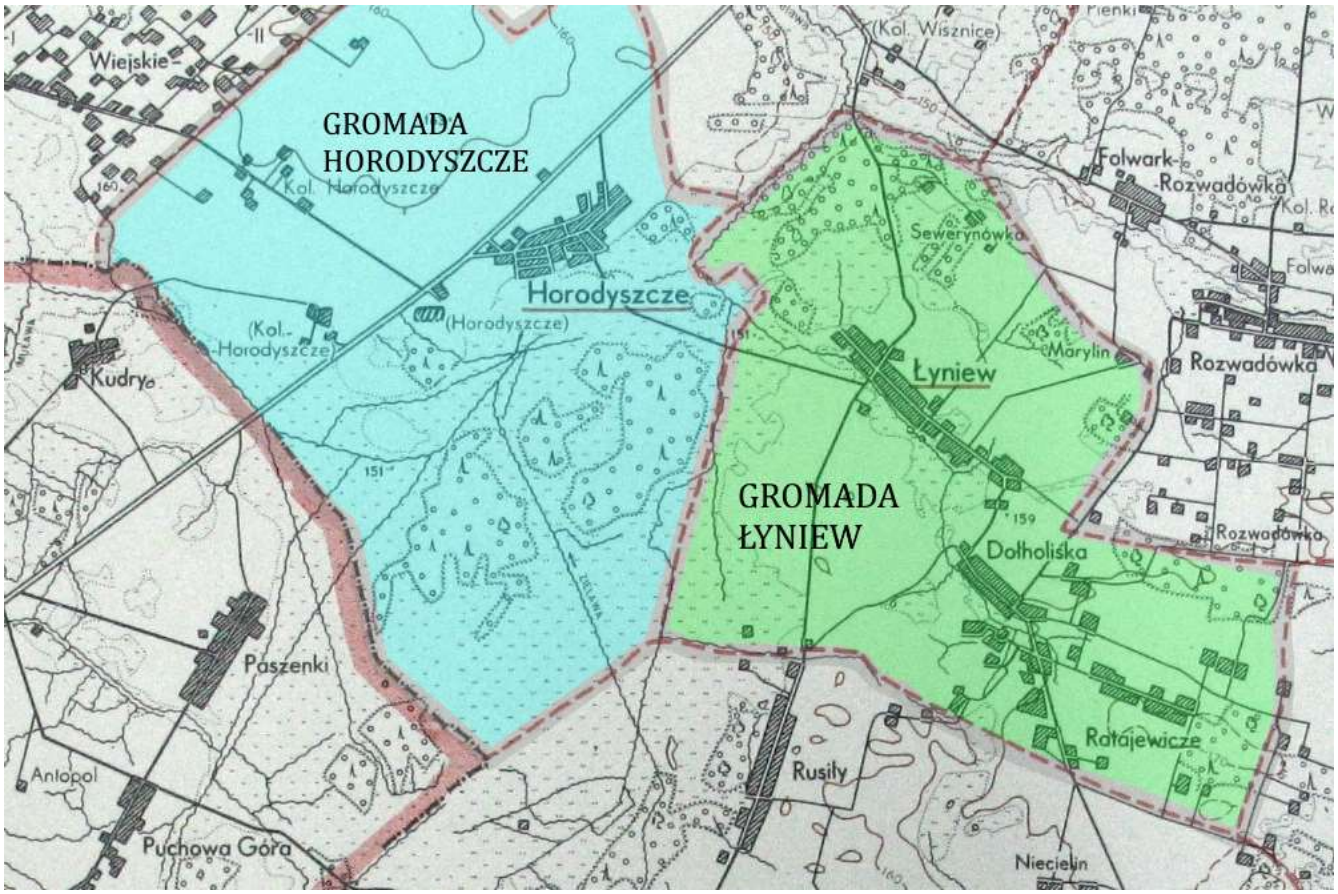
Gromadę zniesiono z końcem 1959 roku, jej obszar przyłączono do gromady Wisznice[52].

GROMADA POLUBICZE

W skład gromady Polubicze włączono dotychczasowe gromady: Polubicze Dworskie i Polubicze Wiejskie ze zniesionej gminy Wisznice w powiecie włodawskim oraz obszar dotychczasowej gromady Romaszki ze zniesionej gminy Roszosz w powiecie bialskim[53].

W dniu 29 lutego 1956 roku z gromady Polubicze wyłączono Romaszki i kolonię Aleksandrówka włączając je do gromady Rossosz w powiecie bialskim[54]. Gromadę zniesiono z końcem 1961 roku. Jej obszar włączono do gromady Wisznice[55].

[49] Dz. Urz. WRN Lublin, 1954 nr 15 poz. 64.
[50] Dz. Urz. WRN Lublin, 1959 nr 9 poz. 63.
[51] Dz. Urz. WRN Lublin, 1954 nr 15 poz. 64.
[52] Dz. Urz. WRN Lublin, 1959 nr 9 poz. 63.
[53] Dz. Urz. WRN Lublin, 1954 nr 15 poz. 64.
[54] Dz. Urz. WRN Lublin, 1956 nr 5 poz. 15.
[55] Dz. Urz. WRN Lublin, 1961 nr 11 poz. 84.

Podział na gromady z 1957 roku (opracowanie własne autora)

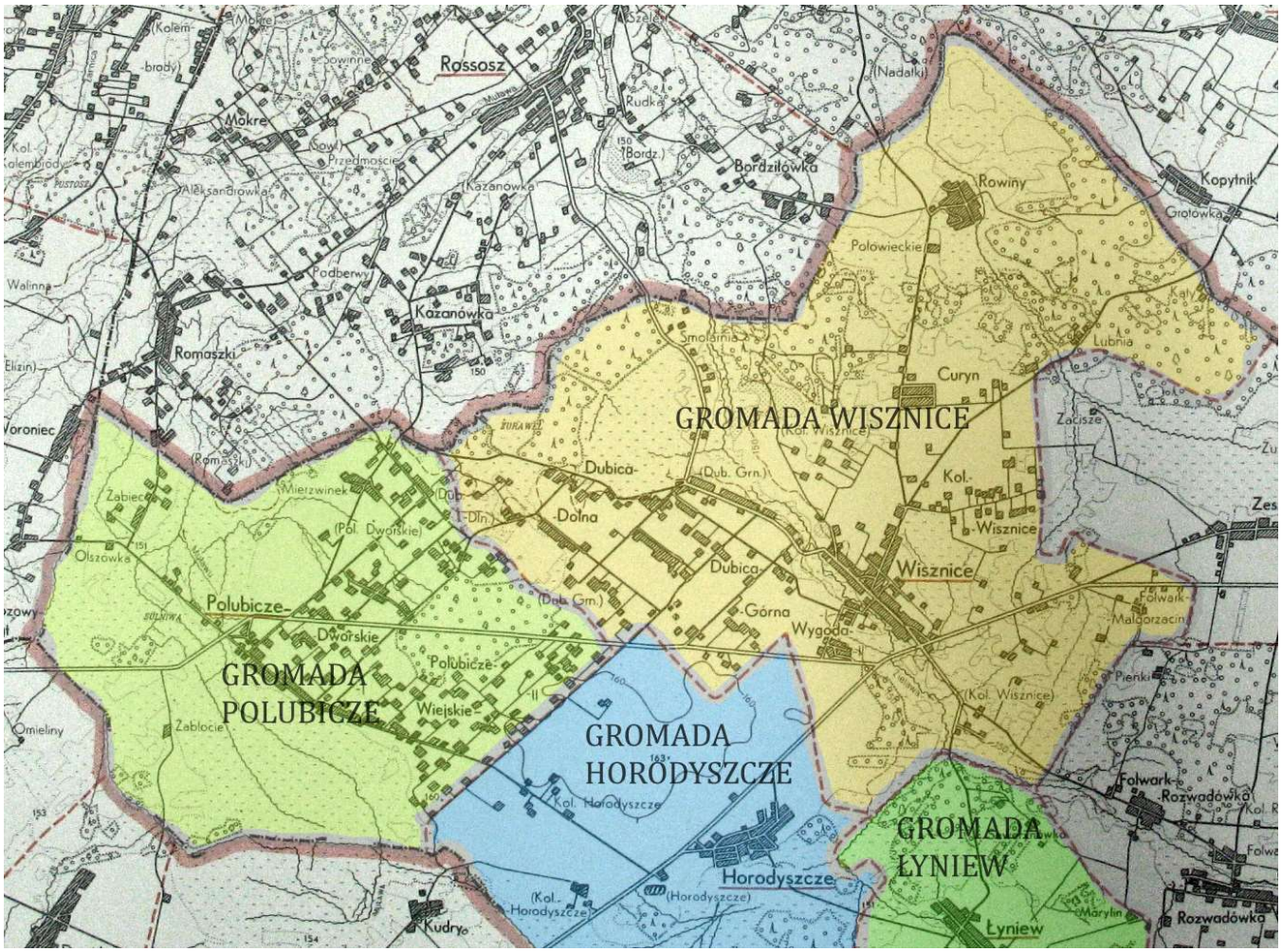
GROMADA WISZNICE

W skład gromady Wisznice włączono dotychczasowe gromady: Wisznice Osada, Wisznice kolonia, Wygoda, Dubica Górna, Dubica Dolna, Curyn i Rowiny ze zniesionej gminy Wisznice[56].

Od 1 stycznia 1960 roku do gromady Wisznice włączono obszary zniesionych gromad: Horodyszcze i Łyniew[57].

Od 1 stycznia 1962 roku przyłączono także obszar zniesionej gromady Polubicze[58]. Gromada Wisznice funkcjonowała do końca 1972 roku.

[56] Dz. Urz. WRN Lublin, 1954 nr 15 poz. 64.
[57] Dz. Urz. WRN Lublin, 1959 nr 9 poz. 63.
[58] Dz. Urz. WRN Lublin, 1961 nr 11 poz. 84.

Podział na gromady w 1957 roku (opracowanie własne autora)

35. gromadę SKWARKI z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Skwarkach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Skwarki, Susiec, Grabowica i Rybnica z gminy Majdan Sopocki;

36. gromadę SZAROWOLA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Szarowoli; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Szarowola, Pańków i Zielone z gminy Tarnawatka oraz gromada Zamiany z gminy Pasieki;

37. gromadę TARNAWATKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Tarnawatce; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Tarnawatka, Sumin i Tarnawatka Tartak z gminy Tarnawatka;

38. gromadę TELATYN z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Telatynie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Telatyn, Żulice, Dutrów, Radków wieś i Radków kol. z gminy Telatyn;

39. gromadę TOMASZÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Tomaszowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Pasieki, Rogóźno wieś, Rogóźno kol., Sabaudia, Jezierna i Dąbrowa z gminy Pasieki; miejscowość Rabinówka i Stawy Folwark (kol. Rogóźno) z miasta Tomaszowa oraz część obszaru dotychczasowej gromady Łaszczówka obejmująca miejscowość Łaszczówka kol. z gminy Majdan Górny;

40. gromadę TYMIN z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Tyminie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Tymin, Werechanie i Huta z gminy Tarnawatka;

41. gromadę TYSZOWCE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Tyszowcach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Tyszowce, Zamłynie, Dębina, Wojciechówka, Podbór, Klątwy wieś, Klątwy kol. i Mikulin z gminy Tyszowce;

42. gromadę ULHÓWEK z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Ulhówku; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Ulhówek, Tarnoszyn, Rzeczyca i Szczepiatyn z gminy Ulhówek;

43. gromadę WIEPRZÓW TARNAWACKI z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wieprzowie Tarnawackim; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Wieprzów Tarnawacki, Wieprzów Ordynacki, Podhucie z gminy Tarnawatka oraz Wieprzowe Jezioro, Majdanek i Dąbrowa z gminy Pasieki;

44. gromadę WOŻUCZYN z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wożuczynie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Wożuczyn, Kozia Wola, Zwiartówek, Siemierz z gminy Komarów oraz gromada Czartowczyk z gminy Tyszowce;

45. gromadę WÓLKA PUKARZOWSKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wólce Pukarzowskiej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Wólka Pukarzowska, Pukarzów wieś, Pukarzów kol., Hopkie wieś, Hopkie kol., Grodysławice wieś i Grodysławice kol. z gminy Rachanie;

46. gromadę ZIMNO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Zimnie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Zimno wieś, Zimno kol. Żerniki, Ratyczów, Pieniany wieś i Pieniany kol. z gminy Łaszczów;

47. gromadę ZUBOWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Zubowicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Zubowice wieś, Zubowice kol., Tuczapy, Przewale, Niedźwiedzia Góra i Sosnowa-Dębowa z gminy Tyszowce oraz gromada Kraczew z gminy Komarów;

48. gromadę ŻURAWCE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Żurawcach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Żurawce i Ruda Żurawiecka z gminy Lubycza Królewska, Korhynie z gminy Jarczów oraz część obszaru dotychczasowej gromady Żyłka obejmująca miejscowość Leliszka kol. z gminy Jarczów.

SEKRETARZ SESJI
WRN
Stanisława Wągrowska

PRZEWODNICZĄCY SESJI
WRN
Jan Skulimowski

UCHWAŁA NR 17.
WOJEWÓDZKIEJ RADY NARODOWEJ
W LUBLINIE
z dnia 5 października 1954 r.
w sprawie podziału na nowe gromady powiatu włodawskiego.

Na podstawie art. 3 ust. 1, ustawy z dnia 25.IX.1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych (Dz. U. Nr 43, poz. 191), Wojewódzka Rada Narodowa w Lublinie uchwala co następuje:

W powiecie włodawskim, województwie lubelskim tworzy się następujące gromady:

1. gromadę BRUS STARY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Brusie Starym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Brus Nowy, Brus Stary, Kamień, Skorodnica z gminy Wołoskowola oraz gromada Kołacze z gminy Hańsk;

2. gromadę CHMIELÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Chmielowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Chmielów, Korona, Bednarzówka z gminy Dębowa Kłoda oraz gromady: Marianówka i Holendernia z gminy Krzywowierzba;

3. gromadę DĘBOWA KŁODA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Dębowej Kłodzie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Dębowa Kłoda, Leitnie, Żmiarki, Uhnin, Białka z gminy Dębowa Kłoda;

4. gromadę DOŁHOBRODY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Dołhobrodach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Dołhobrody, Zaświatycze, Pawluki, Lack z gminy Sławatycze;

5. gromadę HANNA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Hannie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Hanna, Janówka, Dańce, Holeszów kol., oraz część obszaru dotychczasowej gromady Kuzawka obejmująca miejscowość Kuzawka wieś z gminy Sławatycze;

6. gromadę HAŃSK z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Hańsku; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Hańsk wieś, Hańsk kol., część obszaru dotychczasowej gromady Stary Majdan obejmująca miejscowość Konstantynówka kol., część obszaru dotychczasowej gromady Dubeczno obejmująca miejscowości: Argentyna kol., Budki kol., Dubeczno kol., Glinki kol., Górki kol., Huta kol., Krzemienna kol., Topole kol., Warszawka kol. z gminy Hańsk;

7. gromadę HOLA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Holi; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Hola, Kropiwki, Zamołodycze, Turno z gminy Wołoskowola;

8. gromadę HOŁOWNO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Hołownie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Hołowno, Antopol, Mosty, Kaniuki, Zaliszcze z gminy Opole;

9. gromadę HORODYSZCZE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Horodyszczu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszar dotychczasowej gromady Horodyszcze z gminy Wisznice;

Akt powołania gromad (Dz. Urz. WRN Lublin, 1954 nr 15 poz. 64)

10. gromadę HOROSTYTA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Horostycie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Horostyta wieś, Horostyta kol., Zahajki wieś, Zahajki kol., Krzywowierzba wieś, Ignaców z gminy Krzywowierzba;

11. gromadę JEDLANKA STARA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Jedlance Starej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Jedlanka Stara, Jedlanka Nowa, Drozdówka, Rudka z gminy Uścimów;

12. gromadę KODENIEC z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kodeńcu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Kodeniec, Lubiczyn, Pachole, Wyhalew, Krzywowierzba kol., Nietiahy, Hanów z gminy Krzywowierzba;

13. gromadę KOLECHOWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kolechowicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Kolechowice wieś, Kolechowice kol., Kolechowice folwark z gminy Tyśmienica;

14. gromadę KULCZYN z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kulczynie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Kulczyn wieś, Kulczyn kol., Wojciechów, Ujazdów oraz część obszaru dotychczasowej gromady Stary Majdan obejmująca miejscowości: Stary Majdan wieś i Ostrowy Kulczyńskie kol. z gminy Hańsk;

15. gromadę LUBIEŃ z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Lubieniu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Lubień, Kaplonosy wieś, z gminy Wyryki; gromadę Lipówka z gminy Krzywowierzba, oraz część obszaru dotychczasowej gromady Wyryki Wola obejmująca miejscowość Wyryki Wola kol. z gminy Wyryki;

16. gromadę ŁYNIEW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Łyniewie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Łyniew, Dołholiska, Ratajewicze z gminy Wisznice;

17. gromadę MACOSZYN MAŁY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Macoszynie Małym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Macoszyn Mały, Macoszyn Duży i Osowa z gminy Sobibór powiatu włodawskiego oraz gromada Mszanna kol. z gminy Bukowa powiatu chełmskiego;

18. gromadę ORCHÓWEK z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Orchówku; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Orchówek i Okuninka z gminy Włodawa;

19. gromadę ORZECHÓW NOWY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Orzechowie Nowym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Orzechów, Orzechów Stary, Orzechów Nowy z gminy Uścimów; gromada Lejno oraz część obszaru dotychczasowej gromady Komarówka obejmująca miejscowość Komarówka wieś z gminy Wola Wereszczyńska;

20. gromadę PLEBANIA WOLA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Plebanii Woli; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Plebania Wola, Makoszka i Stępków z gminy Dębowa Kłoda;

21. gromadę PODEDWÓRZE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Podedwórzu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Podedwórze, Rusiły, Grabówka, Opole, Piechy, Bojary i Kalinka z gminy Opole;

22. gromadę POGORZELEC z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Pogorzelcu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Pogorzelec, Dębów, Motwica z gminy Romanów oraz Holeszów wieś z gminy Sławatycze;

23. gromadę POLUBICZE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Polubiczach Dworskich; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Polubicze Dworskie, Polubicze Wiejskie z gminy Wisznice w powiecie włodawskim oraz gromady Romaszki z gminy Rossosz w powiecie bialskim;

24. gromadę PRZECHÓD z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Przechodzie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Przechód, Lipinki, Sapiechów, Żeszczynka z gminy Romanów;

25. gromadę RÓŻANKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Różance; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Różanka, Stawki, Konstantyn z gminy Włodawa;

26. gromadę SŁAWATYCZE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Sławatyczach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Sławatycze oraz część obszaru dotychczasowej gromady Kuzawka obejmująca miejscowość Kuzawka kol. z gminy Sławatycze;

27. gromadę SOBIBÓR z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Sobiborze; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Sobibór, Wołczyny, Żłobek z gminy Sobibór;

28. gromadę SOSNÓWKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Sosnówce; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Sosnówka, Romanów, Wygnanka, Rozwadówka wieś, Rozwadówka folwark i Czeputka z gminy Romanów;

29. gromadę SOSNOWICA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Sosnowicy; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Sosnowica, Sosnowica Dwór, Górki, Olchówka z gminy Wołoskowola oraz gromady Zbójno i Lipniak z gminy Wola Wereszczyńska;

30. gromadę STULNO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Stulnie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Stulno, Kosyń, Zbereże z gminy Sobibór;

31. gromadę SUSZNO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Susznie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Suszno, Korolówka wieś, Korolówka kol., Szuminka z gminy Włodawa;

32. gromadę TYŚMIENICA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Tyśmienicy; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Tyśmienica wieś, Tyśmienica kol., Babianka, Buradów z gminy Tyśmienica w powiecie włodawskim oraz gromada Gródek z gminy Siemień w powiecie radzyńskim;

33. gromadę UŚCIMÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Uścimowie Starym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad. Uścimów Stary, Uścimów Nowy, Głębokie, Maśluchy, Krasne z gminy Uścimów;

34. gromadę URSZULIN z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Urszulinie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Urszulin, Andrzejów, Michałów, Zabrodzie, Dębowiec, Wincencin z gminy Wola Wereszczyńska;

35. gromadę WERESZCZYN z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wereszczynie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Wereszczyn, Wielkopole, Sęków, Przymiarki, Zastawie z gminy Wola Wereszczyńska;

36. gromadę WISZNICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wisznicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Wisznice osada, Wisznice kol., Wygoda, Dubica Górna, Dubica Dolna, Curyn i Rowiny z gminy Wisznice;

Akt powołania gromad (Dz. Urz. WRN Lublin, 1954 nr 15 poz. 64)

GROMADA HORODYSZCZE – WYKAZ RADNYCH

KADENCJA 1954-1955[59]	KADENCJA 1958-1961[60]
23. Gromada Horodyszcze 1. Sidoruk Franciszek 2. Samczuk Wiktor 3. Cybulska Jadwiga 4. Samczuk Franciszek 5. Iwaniuk Jan 6. Klimkowicz Julia 7. Bartkowski Józef 8. Jabłoński Franciszek 9. Litwin Karol 10. Suzonowicz Jan 11. Makaruk Aleksander	**Gromadzkiej Rady Narodowej w Horodyszczu** a) w okręgu wyborczym Nr 1: 1. Frończuk Karol 2. Klimkowicz Józef 3. Sokołowski Jan s. Mikołaja 4. Welik Piotr 5. Chilimoniuk Franciszek 6. Jabłoński Franciszek 7. Sokołowicz Antoni b) w okręgu wyborczym Nr 2: 1. Kapczuk Michał 2. Krupski Eugeniusz 3. Suzonowicz Jan 4. Cybulski Stanisław 5. Kiryk Józef 6. Bartkowski Jan s. Wiktora 7. Marciszewski Wacław 8. Żukowski Stanisław

[59] Dz. Urz. WRN Lublin, 1955 nr 1.
[60] Dz. Urz. WRN Lublin, 1958 nr 4 poz. 24.

GROMADA ŁYNIEW – WYKAZ RADNYCH

KADENCJA 1954-1955[61]	KADENCJA 1958-1961[62]
29. Gromada Łyniew 1. Mostawiec Albin 2. Szechniuk Mieczysław 3. Melaniuk Kazimierz 4. Skrzyński Filip 5. Trofimiuk Stefan 6. Romaszewski Leon 7. Ożygało Marian 8. Melanowicz Marianna 9. Rutkowski Józef	**Gromadzkiej Rady Narodowej w Łyniewie** a) w okręgu wyborczym Nr 1: 1. Szechniuk Mieczysław 2. Pajczuk Franciszek 3. Melanowicz Józef 4. Świerepa Feliks 5. Denysiuk Ludwik 6. Filipczak Czesław 7. Romaszewski Leon 8. Melaniuk Kazimierz b) w okręgu wyborczym Nr 2: 1. Mostowiec Albin 2. Filipczak Stanisław 3. Ruszyński Józef 4. Izdebski Czesław 5. Ożygało Marian 6. Trofimiuk Stefan 7. Chról Stefan

[61] Dz. Urz. WRN Lublin, 1955 nr 1.
[62] Dz. Urz. WRN Lublin, 1958 nr 4 poz. 24.

GROMADA POLUBICZE – WYKAZ RADNYCH

KADENCJA 1954-1955[63]	KADENCJA 1958-1961[64]
	

25. Gromada Polubicze

1. Kossowski Józef
2. Parafiniuk Józefa
3. Butryn Franciszek
4. Tchórz Stefan
5. Korneszczuk Józef
6. Niepogodziński Feliks
7. Korolczuk Jan
8. Pańkowski Mikołaj
9. Pawlukiewicz Józef
10. Żelazowski Mieczysław
11. Mazuryk Franciszek
12. Dragan Bronisław
13. Daniłosio Teodor
14. Wołowik Bronisław
15. Roznowicz Maria
16. Dmitruczuk Józef
17. Misiejuk Piotr
18. Błoński Stefan
19. Semeryło Stanisław
20. Fasuła Kazimierz
21. Kolejczuk Marian

Gromadzkiej Rady Narodowej w Polubiczach

a) w okręgu wyborczym Nr 1:

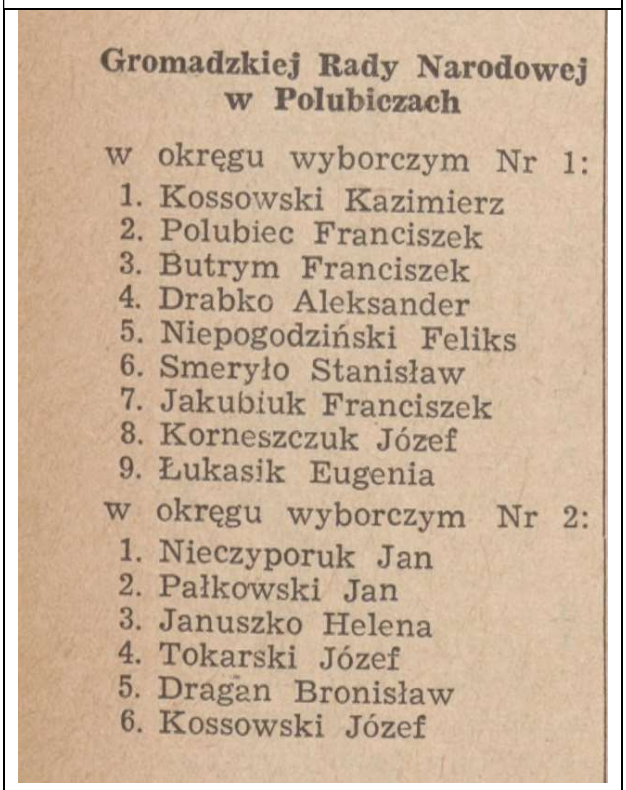
1. Kossowski Kazimierz
2. Niepogodziński Feliks
3. Różnowicz Józef
4. Butrym Franciszek
5. Dmitruczuk Józef
6. Polubiec Franciszek
7. Kossowski Marcin
8. Korneszczuk Józef
9. Zacharuk Jan

b) w okręgu wyborczym Nr 2:

1. Korolczuk Jan
2. Mazurek Józef
3. Kossowski Józef
4. Dokudowiec Stanisław
5. Tokarski Józef
6. Nieczyporuk Jan

[63] Dz. Urz. WRN Lublin, 1955 nr 1.
[64] Dz. Urz. WRN Lublin, 1958 nr 4 poz. 24.

KADENCJA 1961-1965[65]

Gromadzkiej Rady Narodowej w Polubiczach

w okręgu wyborczym Nr 1:

1. Kossowski Kazimierz
2. Polubiec Franciszek
3. Butrym Franciszek
4. Drabko Aleksander
5. Niepogodziński Feliks
6. Smeryło Stanisław
7. Jakubiuk Franciszek
8. Korneszczuk Józef
9. Łukasik Eugenia

w okręgu wyborczym Nr 2:

1. Nieczyporuk Jan
2. Pałkowski Jan
3. Januszko Helena
4. Tokarski Józef
5. Dragan Bronisław
6. Kossowski Józef

[65] Dz. Urz. WRN Lublin, 1961 nr 7 poz. 63.

GROMADA WISZNICE – WYKAZ RADNYCH

KADENCJA 1954-1955[66]	KADENCJA 1958-1961[67]
22. Gromada Wisznice 1. Raczkowski Tadeusz 2. Szbarczyk Genowefa 3. Kieruczenko Włodzimierz 4. Petruczynik Mikołaj 5. Romaniuk Jan s. Deonizego 6. Szechniuk Franciszek 7. Dzikowski Jan 8. Zawadzki Władysław 9. Makaruk Marek 10. Jaroć Ludwik 11. Niczyporuk Stanisław 12. Sidorowicz Julian 13. Makarewicz Franciszek 14. Potapczuk Zdzisław 15. Leszcz Witold 16. Hładun Franciszek 17. Lipko Bronisław 18. Jarosiewicz Sabina 19. Brzozowska Aniela 20. Potapczuk Jan 21. Wetoszka Władysław 22. Łobacz Adam 23. Waszczuk Franciszek 24. Romaniuk Jan s. Józefa 25. Makaruk Józef 26. Czarnacki Czesław 27. Perchuć Feliksa	**Gromadzkiej Rady Narodowej w Wisznicach** a) w okręgu wyborczym Nr 1: 1. Wiszniewski Jakub 2. Dzikowski Jan 3. Kaziński Czesław 4. Wetoszka Władysław 5. Kononiuk Stanisław 6. Semeniuk Józef b) w okręgu wyborczym Nr 2: 1. Zawadzki Władysław 2. Abramowicz Jerzy 3. Raczkowski Tadeusz 4. Szechniuk Franciszek 5. Dynisiuk Ignacy c) w okręgu wyborczym Nr 3: 1. Górski Zbigniew 2. Potapczuk Jan 3. Chodkowski Zygmunt 4. Ja.cszewicz Sabina 5. Romaniuk Jan d) w okręgu wyborczym Nr 4: 1. Kiryczenko Włodzimierz 2. Makaruk Marek 3. Hładun Franciszek 4. Semeniuk Paweł e)w okręgu wyborczym Nr 5: 1. Petruczynik Mikołaj 2. Osypiuk Stanisław 3. Mazuryk Stanisław 4. Bujnik Feliks 5. Waszczuk Franciszek 6. Kaciuczyk Stanisław 7. Dragan Albin

[66] Dz. Urz. WRN Lublin, 1955 nr 1.
[67] Dz. Urz. WRN Lublin, 1958 nr 4 poz. 24.

KADENCJA 1961-1965[68]	KADENCJA 1965-1969[69]
	

Gromadzkiej Rady Narodowej w Wisznicach

w okręgu wyborczym Nr 1:
1. Kieruczenko Włodzimierz
2. Jaroszewicz Sabina
3. Górski Zbigniew
4. Brodzki Władysław
5. Sidorowicz Julian

w okręgu wyborczym Nr 2:
1. Petruczynik Mikołaj
2. Petruczynik Tadeusz
3. Mazurek Stanisław
4. Dragan Albin

w okręgu wyborczym Nr 3:
1. Raczkowski Tadeusz
2. Kononiuk Stanisław
3. Brzozowska Aniela
4. Olesiejuk Stanisława
5. Wetoszka Władysław
6. Dragan Bolesław
7. Ruszyński Stanisław

w okręgu wyborczym Nr 4:
1. Frończuk Karol
3. Sidoruk Franciszek
3. Daszczuk Jan s. Stefana
4. Sokołowski Jan s. Michała
5. Iwaniuk Jan
6. Marciszewski Wacław

w okręgu wyborczym Nr 5:
1. Romaszewski Leon
2. Nuszczyk Marian-Czesław
3. Gromysz Józef
4. Izdebski Czesław
5. Bogdanowicz Paweł

Gromadzkiej Rady Narodowej w Wisznicach

w okręgu wyborczym Nr 1:
1. Petruczynik Tadeusz
2. Mazurek Stanisław
3. Niczyporuk Stanisław
4. Jaroszewicz Sabina
5. Kieruczenko Włodzimierz
6. Górski Zbigniew
7. Sidorowicz Julian

w okręgu wyborczym Nr 2:
1. Raczkowski Tadeusz
2. Kononiuk Stanisław
3. Golik Czesław
4. Skórski Czesław
5. Chmielewski Stanisław

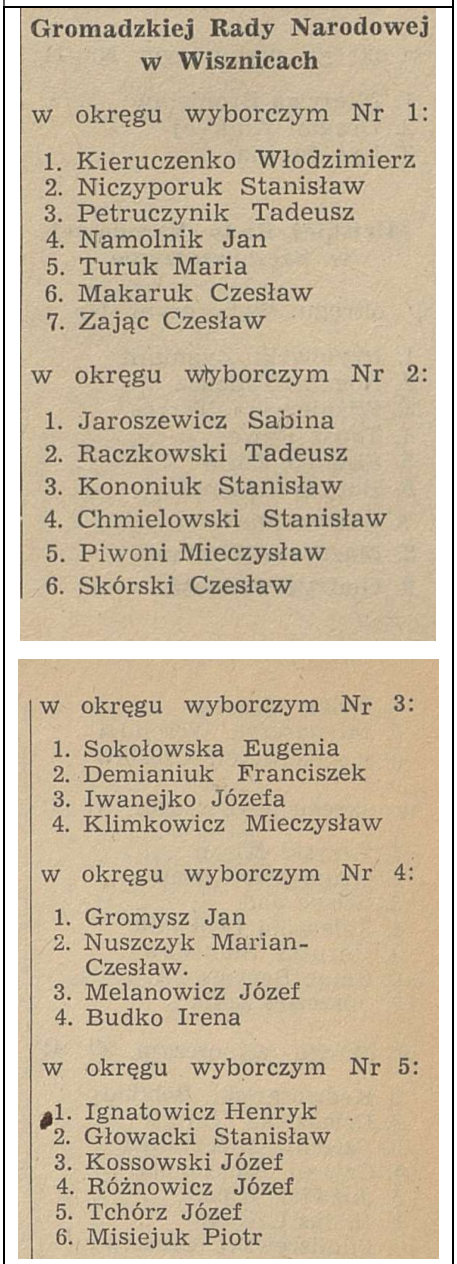
w okręgu wyborczym Nr 3:
1. Kulik Walentyna
2. Chołodziński Jan
3. Klimkowicz Józef
4. Suzonowicz Jan
5. Daszczuk Jan

w okręgu wyborczym Nr 4:
1. Nuszczyk Marian
2. Rudko Irena
3. Twarowski Krzysztof
4. Gromasz Tadeusz

w okręgu wyborczym Nr 5:
1. Kossowski Józef
2. Korneszczuk Józef
3. Tokarski Józef
4. Dragan Bronisław
5. Kossowski Ludwik
6. Różnowicz Józef

[68] Dz. Urz. WRN Lublin, 1961 nr 7 poz. 63.
[69] Dz. Urz. WRN Lublin, 1965 nr 17 poz. 83.

KADENCJA 1969-1973[70]

Gromadzkiej Rady Narodowej w Wisznicach

w okręgu wyborczym Nr 1:

1. Kieruczenko Włodzimierz
2. Niczyporuk Stanisław
3. Petruczynik Tadeusz
4. Namolnik Jan
5. Turuk Maria
6. Makaruk Czesław
7. Zając Czesław

w okręgu wyborczym Nr 2:

1. Jaroszewicz Sabina
2. Raczkowski Tadeusz
3. Kononiuk Stanisław
4. Chmielowski Stanisław
5. Piwoni Mieczysław
6. Skórski Czesław

w okręgu wyborczym Nr 3:

1. Sokołowska Eugenia
2. Demianiuk Franciszek
3. Iwanejko Józefa
4. Klimkowicz Mieczysław

w okręgu wyborczym Nr 4:

1. Gromysz Jan
2. Nuszczyk Marian-Czesław.
3. Melanowicz Józef
4. Budko Irena

w okręgu wyborczym Nr 5:

1. Ignatowicz Henryk
2. Głowacki Stanisław
3. Kossowski Józef
4. Różnowicz Józef
5. Tchórz Józef
6. Misiejuk Piotr

Na początku lat 70. XX wieku nadal funkcjonowały gromady z niewielkimi uprawnieniami, powstałe jeszcze w latach 50. Większość przewodniczących gromadzkich rad posiadała wykształcenie podstawowe. Ówczesna ekipa rządowa chciała przeprowadzić duże zmiany, także na wsi, potrzebne były do tego nowe struktury administracyjne.

[70] Dz. Urz. WRN Lublin, 1969 nr 11 poz. 129.

GMINNA RADA NARODOWA WISZNICE

W 1972 roku władze centralne doszły do wniosku, że system gromadzkich rad narodowych nie przystaje do nowej rzeczywistości. W miejsce gromad powołano gminy - podobnie jak przed 1954 rokiem. Reforma weszła w życie z dniem 1 stycznia 1973 roku.

Według ustawy o gminach, gminne rady narodowe pozostawały *organem władzy państwowej i podstawowym organem samorządu społecznego na terenie gminy*. Dalej ustawa głosiła: *Gminna rada narodowa zapewnia wykonanie na terenie gminy zadań państwowych, wzrost i unowocześnienie produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem produkcji rolnej, rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny gminy, zaspokajanie potrzeb bytowych ludności oraz umocnienie dyscypliny społecznej*.[71]

Wprowadzono wyraźny podział między funkcjami stanowiącymi i wykonawczymi. Najważniejszym organem gminy stała się **gminna rada narodowa** - organ uchwałodawczy. Wybory do gminnych rad narodowych przeprowadzono po raz pierwszy w dniu 9 grudnia 1973 roku. Dlatego też początkowo w gminnych radach narodowych zasiadali dawni radni gromadzcy (styczeń-listopad 1973). Pierwsza sesja GRN, w początkach stycznia 1973 roku, miała uroczysty charakter. Przybyły przedstawiciel władz zwierzchnich wręczył władzom gminnym symboliczny akt powołania gminy, często przechowywany do dziś.

Wybory do rad narodowych przeprowadzono następnie: 5 lutego 1978 roku, 17 czerwca 1984 roku[72] i 19 czerwca 1988 roku. Frekwencja według oficjalnych obwieszczeń była bardzo wysoka, z wyjątkiem ostatnich, kiedy to podano faktyczne wyniki. Gminna rada narodowa liczyła od 20 do 50 członków i zbierała się na sesjach co 1 -2 miesiące. Radni nie pobierali diet.

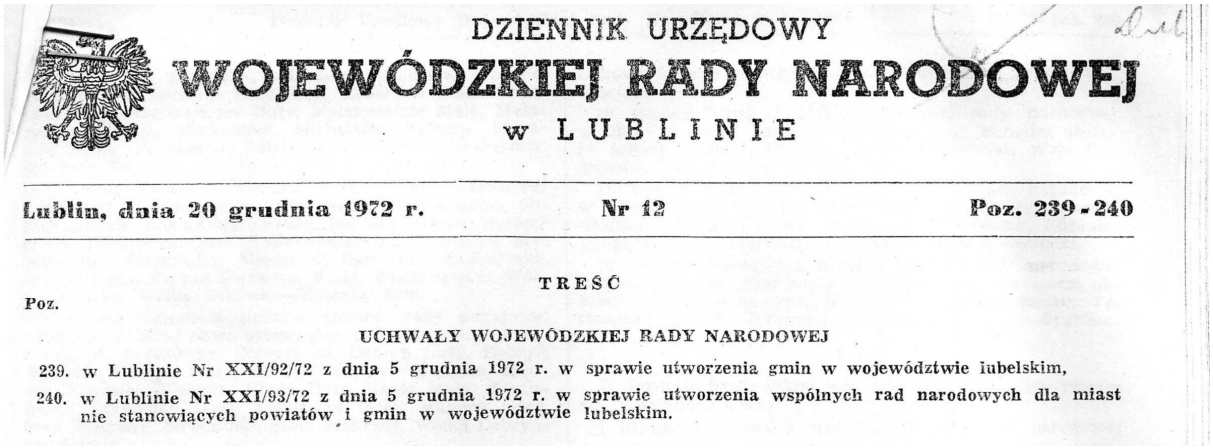
Przewodniczącym rady zostawał obligatoryjnie, w latach 1974-1980[73], pierwszy sekretarz gminnego komitetu PZPR. Przewodniczący GRN, jego zastępcy i szefowie komisji gminnych tworzyli **prezydium** gminnej rady narodowej. Prezydium gminnej rady narodowej reprezentowało gminę na zewnątrz. Organ ten zbierał się na sesjach przeciętnie raz w miesiącu.

[71] Dz. U. 1972, nr 49, poz. 312.
[72] Powinny się odbyć w 1982 roku, lecz z uwagi na stan wojenny przesunięto ten termin.
[73] Było to partyjne zalecenie, które realizowano bardzo skrupulatnie.

Zupełną nowością w systemie gminnym było powołanie **naczelnika gminy** - organu wykonawczego wobec GRN i prezydium GRN. Naczelnik gminy był powoływany i odwoływany przez wojewodę. Gminna rada narodowa mogła początkowo tylko wyrażać niewiążącą opinię o kandydaturze.[74] Naczelnik gminy stał na czele urzędu gminy, który podzielono na trzy piony; biura urzędu gminy na czele z sekretarzem biura UG, gminną służbę rolną (GSR) z kierownikiem oraz urząd stanu cywilnego z kierownikiem USC na czele.

Gmina dzieliła się na sołectwa z sołtysami wybieranymi na zebraniach wiejskich.

Z końcem 1972 roku powołano gminę Wisznice w powiecie włodawskim i województwie lubelskim[75].

DZIENNIK URZĘDOWY
WOJEWÓDZKIEJ RADY NARODOWEJ
w LUBLINIE

Lublin, dnia 20 grudnia 1972 r. Nr 12 Poz. 239-240

TREŚĆ

Poz.

UCHWAŁY WOJEWÓDZKIEJ RADY NARODOWEJ

239. w Lublinie Nr XXI/92/72 z dnia 5 grudnia 1972 r. w sprawie utworzenia gmin w województwie lubelskim,

240. w Lublinie Nr XXI/93/72 z dnia 5 grudnia 1972 r. w sprawie utworzenia wspólnych rad narodowych dla miast nie stanowiących powiatów i gmin w województwie lubelskim.

Nagłówek aktu powołania gmin w województwie lubelskim

[74] Dz. U. 1972, nr 49, poz. 312.
[75] Dz. Urz. WRN Lublin, 1972 nr 12 poz. 239.

Załucze, Przymiarki, Sęków, Stare Załucze, Sumin, Urszulin, Wereszczyn, Wielkopole, Wincencin, Wola Wereszczyńska, Wólka Wytycka, Wytyczno, Zabrodzie, Zastawie, Zawadówka.

8. Gminę Wisznice z siedzibą gminnej rady narodowej w Wisznicach; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Curyn, Dołholiska, Dubica Dolna, Dubica Górna, Horodyszcze, Łyniew, Marylin, Polubicze Dworskie, Polubicze Wiejskie Drugie, Polubicze Wiejskie Pierwsze, Ratajewicze, Rowiny, Wisznice, Wisznice—Kolonia, Wygoda.

9. Gminę Włodawa z siedzibą gminnej rady narodowej w mieście Włodawa; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Korolówka, Korolówka—Kolonia, Krasówka, Luta, Okuninka, Różanka, Sobibór, Stawki, Suszno, Szuminka, Wołczyny, Żłobek, Żuków.

10. Gminę Wola Uhruska z siedzibą gminnej rady narodowej w Woli Uhruskiej; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Bytyń, Józefów, Kosyń, Macoszyn Wielki, Majdan Stuleński, Mszanka, Mszanna, Mszanna—Kolonia, Nadbużanka, Piaski, Potoki, Sieliszcze, Stanisławów, Stulno, Uhrusk, Wola Uhruska, Zbereże.

11. Gminę Wyryki z siedzibą gminnej rady narodowej w Wyrykach; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Adampol—Kolonia, Horostyta, Horostyta—Kolonia, Ignaców, Kaplonosy, Kaplonosy—Kolonia, Krzywowierzba, Lipówka, Lubjeń, Suchawa, Wyryki—Adampol, Wyryki—Połód, Wyryki—Wola, Zahajki, Zahajki—Kolonia.

§ 19

W **powiecie zamojskim** województwa lubelskiego tworzy się następujące gminy:

1. Gminę Adamów z siedzibą gminnej rady narodowej w Adamowie; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Adamów, Bliżów, Bondyrz, Boża Wola, Czarnowoda, Feliksówka, Grabnik, Jacnia, Majdan Ruszowski, Malinówka, Potoczek, Rachodoszcze, Suchowola, Suchowola—Kolonia, Szewnia Dolna, Szewnia Górna, Trzepieciny.

2. Gminę Krasnobród z siedzibą gminnej rady narodowej w Krasnobrodzie; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Dominikanówka, Grabnik, Hucisko, Hutki, Hutków, Kaczórki, Krasnobród, Majdan Mały, Majdan Wielki, Malewszczyzna, Nowa Wieś, Podklasztor, Potok—Senderki, Stara Huta, Szur, Wólka Husińska.

3. Gminę Łabunie z siedzibą gminnej rady narodowej w Łabuniach; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Barchaczów, Brudek, Dąbrowa, Łabunie, Łabunie—Reforma, Łabuńki Drugie, Łabuńki Pierwsze, Jatutów, Kalinowice, Mocówka, Ruszów, Ruszów—Kolonia, Pniówek, Wierzbie, Wólka Łabuńska, Wólka Panieńska.

4. Gminę Mokre z siedzibą gminnej rady narodowej w Mokrem; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Białowola, Hubale, Lipsko, Lipsko—Kosobudy, Lipsko—Polesie, Mokre, Płoskie, Wieprzec, Wierzchowiny, Wólka Wieprzecka, Wychody, Zalesie, Zarzecze, Zwódne, Żdanów, Żdanówek.

5. Gminę Nielisz z siedzibą gminnej rady narodowej w Nieliszu; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Deszkowice—Kolonia, Emska Kolonia, Gruszka Duża, Gruszka Duża—Kolonia, Gruszka Mała Druga, Gruszka Mała Pierwsza, Krzak, Nawóz, Nielisz, Ruskie Piaski, Średnie Duże, Średnie Małe, Staw Noakowski, Staw Noakowski—Kolonia, Staw Ujazdowski—Kolonia, Staw Ujazdowski, Ujazdów, Wólka Nieliska.

6. Gminę Radecznica z siedzibą gminnej rady narodowej w Radecznicy; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Czarnystok, Dzielce, Gaj Gruszczański, Gorajec—Stara Wieś, Gorajec—Zagroble, Gorajec Zagroble—Kolonia, Gorajec—Zastawie, Gruszka Zaporska, Latyczyn, Mokrelipie, Podborcze, Podlesie Duże, Podlesie Małe, Radecznica, Trzęsiny, Wólka Czarnostocka, Zaburze, Zakłodzie, Zaporze.

7. Gminę Sitno z siedzibą gminnej rady narodowej w Sitnie; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Boży Dar, Cześniki, Cześniki—Kolonia, Czołki, Horyszów Polski, Horyszów—Kolonia, Horyszów Nowa—Kolonia, Janówka, Jarosławiec, Karp, Kornelówka, Kornelówka—Kolonia, Rozdoły, Sicieńska—Kolonia, Sitno, Stabrów, Stanisławka, Szopinek, Wólka Horyszowska.

8. Gminę Skierbieszów z siedzibą gminnej rady narodowej w Skierbieszowie; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Dębowiec, Dębowiec—Kolonia, Drewniki, Huszczka Duża, Huszczka Mała, Hajowniki, Iłowiec, Łaziska, Kalinówka, Majdan Skierbieszowski, Marcinówka, Nowa Lipina, Osiczyna, Podhuszczka, Podwysokie, Sady, Sławęcin, Skierbieszów, Stara Lipina, Suchodębie, Sulmice, Szorcówka, Wysokie Drugie, Wysokie Pierwsze, Wiszenki, Wiszenki—Kolonia, Zabytów, Zawada, Zrąb.

9. Gminę Stary Zamość z siedzibą gminnej rady narodowej w Starym Zamościu; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Borowina, Chomęciska Duże, Chomęciska Małe, Krasne, Majdan Sitaniecki, Nowa Wieś, Podkrasne, Podstary Zamość—Kolonia, Stary Zamość, Udrycze, Udrycze—Kolonia, Wierzba, Wisłowiec, Zamszany.

10. Gminę Sułów z siedzibą gminnej rady narodowej w Sułowie; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Deszkowice Drugie, Deszkowice Pierwsze, Kawęczyn—Kolonia, Kitów, Kulików, Michalów, Rozłopy—Kolonia, Rozłopy, Sąsiadka, Sułowiec, Sułów, Sułów—Kolonia, Sułówek, Tworyczów, Zrebce.

11. Gminę Szczebrzeszyn z siedzibą gminnej rady narodowej w mieście Szczebrzeszyn; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Brody Duże, Brody Małe, Kawęczyn, Kawęczynek, Lipowiec—Kolonia.

12. Gminę Wysokie z siedzibą gminnej rady narodowej w Wysokiem; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Białobrzegi, Borowina, Bortatycze, Bortatycze—Kolonia, Chyża, Łapiguz, Sitaniec, Sitaniec—Kolonia, Sitaniec Wolica, Wysokie, Wólka Złojecka, Zarudzie, Złojec.

13. Gminę Zawada z siedzibą gminnej rady narodowej w Zawadzie; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Bodaczów, Kąty Drugie, Kąty Pierwsze, Niedzieliska, Niedzieliska—Kolonia, Siedliska, Siedliska—Kolonia, Wielącza, Wielącza—Kolonia, Wielącza Poduchowna, Zawada.

14. Gminę Zwierzyniec z siedzibą gminnej rady narodowej w Zwierzyńcu; w skład nowo utworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Bagno, Guciów, Kosobudy, Obrocz, Rudka, Sochy, Topólcza, Turzyniec, Wywłoczka, Zwierzyniec, Żurawnica.

§ 20

Wykonanie uchwały powierza się Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie.

§ 21

Uchwała wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1973 r.

Przewodniczący Prezydium WRN **Ryszard Wójcik**

Przewodniczący Obrad **Helena Szawdzin**

Poz. 240

UCHWAŁA NR XXI/93/72
WOJEWÓDZKIEJ RADY NARODOWEJ
W LUBLINIE

z dnia 5 grudnia 1972 r.

w sprawie utworzenia wspólnych rad narodowych dla miast nie stanowiących powiatów i gmin w województwie lubelskim.

Na podstawie art. 82 ust. 1 ustawy z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych (tekst jednolity Dz. U. Nr 49, poz. 314 z 1972 r.) — Wojewódzka Rada Narodowa w Lublinie uchwala, co następuje:

§ 1

1. Tworzy się następujące wspólne rady narodowe gmin i miast:
1) dla gminy Terespol i miasta Terespol w powiecie Biała Podlaska,
2) dla gminy Rejowiec Fabryczny i miasta Rejowiec Fabryczny w powiecie Chełm,
3) dla gminy Ostrów Lubelski i miasta Ostrów Lubelski w powiecie Lubartów,
4) dla gminy Łęczna i miasta Łęczna w powiecie Lublin,
5) dla gminy Stoczek Łukowski i miasta Stoczek Łukowski w powiecie Łuków,
6) dla gminy Poniatowa i miasta Poniatowa w powiecie Opole Lubelskie,
7) dla gminy Kazimierz Dolny i miasta Kazimierz Dolny w powiecie Puławy,
8) dla gminy Nałęczów i miasta Nałęczów w powiecie Puławy,
9) dla gminy Kock i miasta Kock w powiecie Radzyń Podlaski,
10) dla gminy Szczebrzeszyn i miasta Szczebrzeszyn w powiecie Zamość.

2. Jako organy wykonawcze i zarządzające rad narodowych miast i gmin oraz jako terenowe organy administracji państwowej w miastach i gminach, o których mowa w ust. 1, działają naczelnicy miasta i gminy.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1973 r.

Przewodniczący Prezydium WRN **Ryszard Wójcik**

Przewodniczący Obrad **Helena Szawdzin**

Akt powołania gminy Wisznice (Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, 1972 nr 15 poz. 64)

Z początkiem czerwca 1975 roku weszła w życie reforma administracji ustanawiająca dwustopniowy podział (zamiast trzystopniowego; województwa, powiaty, gminy). Zlikwidowano powiaty, tworząc jednocześnie nowe, mniejsze województwa (zamiast 17 województw – 49).

Powiat włodawski został zlikwidowany i powołano małe województwo bialskopodlaskie wraz z gminą Wisznice[76].

Żniwa lata 70. XX wieku (zbiory NAC)

[76] Dz. U. 1975, nr 17, poz. 92.

Rewolucja polityczna z lat 1980-1981 spowodowały pewne zmiany w ustroju gminnym. Zrezygnowano z obligatoryjnego zajmowania przez sekretarza komitetu gminnego PZPR funkcji przewodniczącego prezydium.

Większe zmiany wprowadzono ustawą z 20 lipca 1983 roku *o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego*[77]*.* Powołano nowe instytucje na kształt samorządu terytorialnego. Każde sołectwo stało się jednostką samorządu wiejskiego. Samorząd wiejski otrzymał prawo do dysponowania własnymi funduszami, ale nie uzyskał osobowości prawnej. Zebrania wiejskie decydowały o sprawach lokalnych, powoływały sołtysa i radę sołecką jako organy wykonawcze. Na czele rady mógł stanąć przewodniczący rady sołeckiej, ale często kierował nią sołtys, pełniący jednocześnie funkcję przewodniczącego rady sołeckiej. Sołectwo mogło uchwalić swój statut i powoływać komisje. Nadzór nad samorządem wiejskim sprawowała rada narodowa i naczelnik. Nowa ustawa obligowała naczelnika gminy i GRN do respektowania uchwał zebrań wiejskich. Wszelkie sprawy dotyczące poszczególnych wsi musiały być ustalane z danym samorządem wiejskim. Wybory do rad sołeckich przeprowadzono jesienią 1984 roku, natomiast kolejne jesienią 1988 roku. W latach 80-tych wzrosła też rola gminnych rad narodowych w procesie powoływania naczelnika gminy.

Przemiany zapoczątkowane w 1989 roku doprowadziły do uchwalenia nowej ustawy o samorządzie gminnym, który nadał samorządność dotychczas istniejącym gminom. Z końcem kwietnia 1990 roku zakończyła się, przed terminem, kadencja rad narodowych. **Rozpoczął się nowy okres działalności gminy Wisznice.**

[77] Dz. U. 1983, nr 41, poz. 185.

WYKAZ RADNYCH GMINY WISZNICE

Kadencja 1973-1977[78]	Kadencja 1978-1984[79]

Gminnej Rady Narodowej w Wisznicach

w okręgu wyborczym Nr 1:
1. Orzechowski Andrzej
2. Raczkowski Tadeusz
3. Pawłowska Maria
4. Makarewicz Barbara
5. Jurzysta Jan

w okręgu wyborczym Nr 2:
1. Głuszczyk Mirosława
2. Korpysz Regina
3. Ignatowicz Henryk
4. Czeczot Kazimierz
5. Romaniuk Anna

w okręgu wyborczym Nr 3:
1. Samojluk Maria
2. Kononiuk Stanisław
3. Trubaj Jan
4. Targoński Edmund
5. Wrzosek Julian

w okręgu wyborczym Nr 4:
1. Chwedczuk Józef
2. Haleniuk Józef
3. Jaroszkiewicz Eugeniusz
4. Żukowski Stanisław
5. Skórski Czesław

w okręgu wyborczym Nr 5:
1. Dyrdowski Stanisław
2. Janczuk Piotr
3. Sawicki Antoni
4. Wołowik Henryk
5. Kieruczenko Włodzimierz

w okręgu wyborczym Nr 6:
1. Sokołowski Józef
2. Osypiuk Stanisław
3. Namolnik Jan
4. Makarewicz Kazimierz
5. Osypiuk Wacław

36. GMINA WISZNICE

w okręgu wyborczym Nr 1:
1. Targoński Edmund
2. Ruszyński Bogusław
3. Samojluk Maria

w okręgu wyborczym Nr 2:
1. Kuźmiuk Ryszard Roman
2. Wrzosek Julian
3. Lewczuk vel Leoniuk Wiesław

w okręgu wyborczym Nr 3:
1. Żukowski Stanisław
2. Gierej Marianna
3. Litwin Zygmunt Stanisław

w okręgu wyborczym Nr 4:
1. Niepogodzińska Teresa Janina
2. Samczuk Wiktor
3. Sokołowski Czesław

w okręgu wyborczym Nr 5:
1. Korpysz Regina
2. Kossowski Kazimierz s. Marcina
3. Pałkowski Jan

w okręgu wyborczym Nr 6:
1. Ignatowicz Henryk
2. Jankowska Maria
3. Makaruk Marian
4. Niczyporuk Zygmunt
5. Polubiec Franciszek

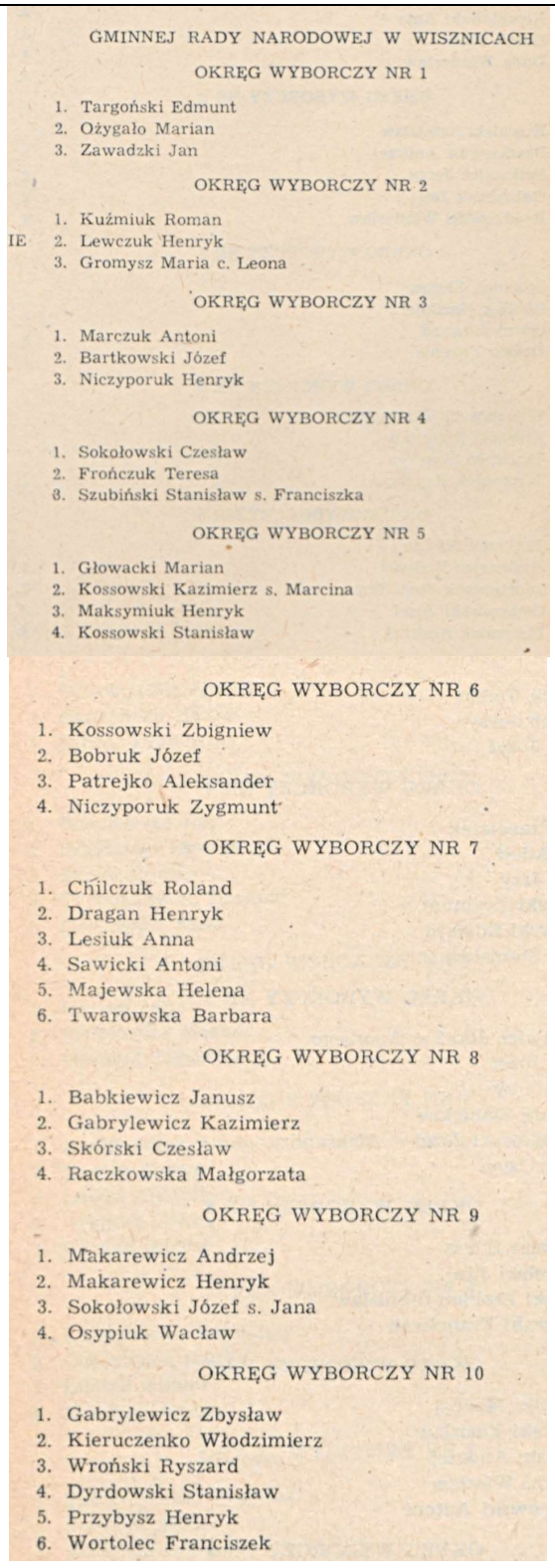
w okręgu wyborczym Nr 7:
1. Jaroszkiewicz Eugeniusz
2. Osypiuk Stanisław
3. Ośko Kazimierz
4. Raczkowski Tadeusz
5. Sawicki Antoni

w okręgu wyborczym Nr 8:
1. Kononiuk Stanisław
2. Orzechowski Andrzej
3. Osypiuk Wacław Jan
4. Romaniuk Anna
5. Skórski Czesław

w okręgu wyborczym Nr 9:
1. Bujnik Feliks
2. Czeczot Genowefa
3. Kornicka Helena Marianna
4. Osypiuk Halina Józefa
5. Osypiuk Leon

w okręgu wyborczym Nr 10:
1. Kieruczenko Włodzimierz
2. Jańczuk Piotr
3. Dyrdowski Stanisław
4. Kraszewski Marian Mieczysław
5. Makaruk Edward

[78] Dz. Urz. WRN Lublin, 1973 nr 5 poz. 74.
[79] Dziennik Urzędowy WRN Biała Podlaska, 1978, nr 2 poz. 3.

Kadencja 1984-1988[80]	Kadencja 1988-1990
	Brak danych

GMINNEJ RADY NARODOWEJ W WISZNICACH

OKRĘG WYBORCZY NR 1

1. Targoński Edmunt
2. Ożygało Marian
3. Zawadzki Jan

OKRĘG WYBORCZY NR 2

1. Kuźmiuk Roman
2. Lewczuk Henryk
3. Gromysz Maria c. Leona

OKRĘG WYBORCZY NR 3

1. Marczuk Antoni
2. Bartkowski Józef
3. Niczyporuk Henryk

OKRĘG WYBORCZY NR 4

1. Sokołowski Czesław
2. Frończuk Teresa
3. Szubiński Stanisław s. Franciszka

OKRĘG WYBORCZY NR 5

1. Głowacki Marian
2. Kossowski Kazimierz s. Marcina
3. Maksymiuk Henryk
4. Kossowski Stanisław

OKRĘG WYBORCZY NR 6

1. Kossowski Zbigniew
2. Bobruk Józef
3. Patrejko Aleksander
4. Niczyporuk Zygmunt

OKRĘG WYBORCZY NR 7

1. Chilczuk Roland
2. Dragan Henryk
3. Lesiuk Anna
4. Sawicki Antoni
5. Majewska Helena
6. Twarowska Barbara

OKRĘG WYBORCZY NR 8

1. Babkiewicz Janusz
2. Gabrylewicz Kazimierz
3. Skórski Czesław
4. Raczkowska Małgorzata

OKRĘG WYBORCZY NR 9

1. Makarewicz Andrzej
2. Makarewicz Henryk
3. Sokołowski Józef s. Jana
4. Osypiuk Wacław

OKRĘG WYBORCZY NR 10

1. Gabrylewicz Zbysław
2. Kieruczenko Włodzimierz
3. Wroński Ryszard
4. Dyrdowski Stanisław
5. Przybysz Henryk
6. Wortolec Franciszek

[80] Dz. Urz. Województwa Bialskopodlaskiego, 1984 nr 4 poz. 21.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA:

Dziennik Praw Królestwa Polskiego.

Dzienniki Ustaw, 1918-1998.

Księga Adresowa Polski (wraz z w.m. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa, Annuaire de la Pologne (y Compris la. V.L. de Dantzig), Warszawa 1930.

Powszechny sumaryczny spis ludności z dnia 14 lutego 1946 roku, Warszawa 1947.

Lubelski Dziennik Urzędowy, 1933.

Skorowidz miejscowości Rzeczpospolitej Polskiej, województwo lubelskie nakładem GUS, Warszawa 1925.

Skorowidz gmin Rzeczpospolitej Polskiej, Warszawa 1933.

Wykaz gromad PRL według stanu z 1 lipca 1952 roku, Warszawa 1952.

OPRACOWANIA:

Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M*., Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2001.

Gałaj D., *Samorząd wiejski w PRL*, Warszawa 1978.

Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990.

Groniowski K., *Gmina w Królestwie Polskim w świetle krytyki współczesnych 1864-1918*, [w:] *Gmina wiejska i jej samorząd*, pod red. H. Brodowskiej, Warszawa 1989.

Hebda J., *Z sołtysem i wójtem przez wieki, opowieść o dziejach urzędu wójta i sołtysa w Polsce*, Tarnów – Warszawa 2016.

Kallas M., *Historia ustroju Polski,* Warszawa 2001.

Kallas M., Lityński A., *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2000.

Koneczny F., *Historia administracji w zarysie,* Wilno 1924.

Korobowicz Artur, Witkowski Wojciech, *Historia ustroju i prawa polskiego,* 5 wydanie, Warszawa 2012.

Landau Z., Roszkowski W., *Polityka gospodarcza II RP i PRL,* Warszawa 1995.

Mencel T., Gmina dominalna w Królestwie Polskim przed uwłaszczeniem [w:] *Gmina wiejska i jej samorząd*, red. H. Brodowska, Warszawa 1989.

Sienkiewicz H., *Szkice węglem,* Warszawa 1997.

Szumski J., *Chłopi a gmina w guberni łomżyńskiej*, *Studia Łomżyńskie*, tom IV.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich pod red. F. Sulimierskiego,

B. Chlebowskiego, W. Wawelskiego. Tomy I-XIV. Warszawa 1880-1902.

Witkowski W., *Historia administracji w Polsce*, Warszawa 2007.

Zugaj Leszek, *Gminy wiejskie II RP*, Lublin 2018.

Spis treści

WSTĘP 2
MIASTO HORODYSZCZE 4
MIASTO WISZNICE 6
GMINY WIEJSKIE LATA 1859-1914 8
UTRATA PRAW MIEJSKICH HORODYSZCZA I WISZNIC 13
USTRÓJ GMIN 16
WISZNICE I HORODYSZCZE NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU 22
I WOJNA ŚWIATOWA 28
II RZECZYPOSPOLITA 29
II WOJNA ŚWIATOWA 47
LATA 1944-1954 48
GROMADZKIE RADY NARODOWE 54
GROMADA HORODYSZCZE 58
GROMADA ŁYNIEW 58
GROMADA POLUBICZE 58
GROMADA WISZNICE 59
GROMADA HORODYSZCZE – WYKAZ RADNYCH 63
GROMADA ŁYNIEW – WYKAZ RADNYCH 64
GROMADA POLUBICZE – WYKAZ RADNYCH 65
GROMADA WISZNICE – WYKAZ RADNYCH 67
GMINNA RADA NARODOWA WISZNICE 70
BIBLIOGRAFIA 77
Spis treści 79